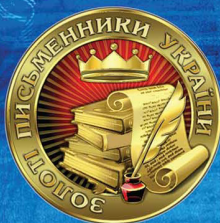

ДАРА КОРНІЙ

СУЗІР'Я ДІВ

ДАРА КОРНІЙ

СУЗІРЯ
ДІВ

Харків

Vivat
ВИДАВНИЦТВО

2018

❖ ЧАСТИНА ❖
ПЕРША

Той, хто сповнений любові, створений самим Богом.
Святий Августин Аврелій

***

— *Ще трішки, Надієчко. Зовсім трішки. Потерпи. А хочеш, я тобі щось розкажу? Велику таємницю відкрию? Ось, глянь сюди. Підійди до вікна. Бачиш, он там, у небі? Високо-далеко і разом із тим близько живуть, горя не знаючи й болю не відчуваючи, красуні зірки. Живуть родинами, а по-нашому — сузір'ями. І всі ті сузір'я особливі. Майже як сім'ї в людей.*

— *Особливі й не завжди щасливі?*

— *Мабуть. Але щастя — то доволі дивний стан, Надієчко. От я нині щасливий, бо в мене є ти. І скоро буде ще одна ти.*

— *Або ще один ти.*

— *Або ще один я.*

— *Нова доля.*
— *І нова зірка.*
— *Розкажи мені щось про одну з тих зіркових родин. Найцікавішу.*

— *Найцікавішу, кажеш? Можна. Ти знаєш, що в небі є сузір'я, у якому стільки зірок, скільки жінок на нашій землі?*

— *Та ну! Хіба таке буває?*

— *Не буває, а є. Прекрасне й величне сузір'я Дів!*

— *А, ти про це. Ну, звісно. Є таке. Сузір'я Діви.*

— *Не сузір'я Діви. А сузір'я Дів. Коли народжується на землі дівчинка — у тому сузір'ї засвічується нова зірка.*

— *Хм... І хто запалює ті зірки, як гадаєш? Може, сам Господь?*

— *Ні. Господь тут ні до чого. Хіба трішки підсобляє. У цьому сузір'ї зірки запалюють люди. Ось невдовзі й ми з тобою засвіtimo там зірку. Бо, коли в нас народиться донечка, у сузір'ї Дів заясніє нова зоря. І буде вона яскрава і прекрасна, тому що наше дитя ростиме в любові, у достатку. А ті, хто виріс у любові, променіють тільки добрим світлом. І те світло незвичайне. Воно допомагає зневаженим і зрадженим, воно вертає надію. Хіба буває щось важливіше за надію? Ані любов, ані віра без надії ніц не варті.*

— *Але ж, Тарасику, усі жінки різні. Геть не всі хороші й добрі.*

— *І зірки в тому сузір'ї теж різні. Чи ж я цього не розумію? Одні ледве тліють, наче живі, але майже померлі. Інші випромінюють недобре, лихе світло, яке*

не дає користі ні собі, ні людям. А деякі так і народжуються мертвими...

— *Печально. Як думаєш: моя зірка, вона яка?*

— *Найкраща. Яскрава, тепла, ніжна, добра, любляча і, звичайно, надійна. Напевне, тому тебе Надійкою й назвали.*

— *Тарасику, а коли помирає жінка чи дівчина, що відбувається із зіркою? Невже вона просто гасне?*

— *Ні. Зорі так просто не гаснуть. Вони перероджуються. І стають...*

— *Янголами?*

— *Ні, стають птахами. Чарівними й дивними. Вони мають крила, прекрасний голос і...*

— *Жіночі голови.*

— *Що? Навіщо?*

— *Бо це гарно. Я читала десь про дивних птахів із райського саду. Алконост, Сирин, Гамаюн... Усі вони співочі та красиві. Правда, пісня одних допомагає жити, інших — навіває забуття, а ще інших — убиває. Хіба не так само й поміж людьми, Тарасику? Не всі жінки із сузір'я Дів дарують життя — декотрі його позбавляють. Хоча й запалюються всі ці зірки однаково: з любові.*

— *Не всі з любові, мабуть.*

— *Чи може бути світло зірки чорним?*

— *Не може, Надієчко. Чорний колір — це відсутність світла. Але твоя ідея про жінку-пташку мені дуже подобається.*

— *Ти ж хочеш, любий, щоб по моїй смерті щось красиве лишилося? Не тільки пам'ять чи діти, а й моя душа-зірка-птаха, так схожа на мене молоду?*

— *Кохана моя, Надійко! Та птаха буде найкрасивіша! Твої очі, волосся, губи...*

— *Я прилітатиму до тебе в гості, на землю. Прилітатиму на твоє подвір'я, а коли ти помреш — до твого сузір'я.*

— *До сузір'я не прилітатимеш. Чоловікам не так пощастило, як вам, жінкам. У нас його немає.*

— *То давай придумаємо.*

— *Ні. Придумати мало. Ваше, жіноче сузір'я просто існує.*

— *Так. Але, перед тим як це сталося, тобто воно утворилося, його, напевне, придумали.*

— *Напевне.*

— *То, може, і нам спробувати?*

— *Нічого не вийде, зіронько.*

— *Не вийде? Звичайно, якщо цього не захотіти. А ти не хочеш. Спочатку ж бо з'являється бажання, потім воно стає метою, яку матеріалізуєш.*

— *Або не матеріалізуєш.*

— *Тоді це не мета, Тарасику. Це мрія.*

— *Мрія, кажеш? Цікаво, моя дівчинко золота. Дуже цікаво. А як гадаєш, чи всі мають мрії та чи всі перетворюють їх на мету?*

— *Творити можуть усі, та не всі хочуть.*

— *Давай ліпше, моя птахо-зірко, я чекатиму на тебе десь у хмарах. Проллюся на землю теплим дощем і разом з іншими крапельками подамся в мандри, приб'юся до струмочка чи потічка. І нехай він упадає в нашу добру річку. Ось так я опинюся тут, де все мені нагадуватиме про щастя, тобто про тебе. Я тихо плюскатиму в берегах і чекатиму. Бо з неба до мене прилетіти маєш*

ти — моя зірка-птаха-душа. Можливо, я чекатиму так довго, що вже й забуду, на кого чекаю. Бо шлях від сузір'я Дів до нашого Західного Бугу таки далекий. І коли я вже майже втрачу пам'ять, бажання чекати і захочу нарешті спокою, ти повернеш мені надію, бо прилетиш. Ти сядеш на нашому камені, тому самому, особливому, зеленому. Тому, який поріс не мохом, а століттями. Тому, який пам'ятає дотик наших рук і шепіт губ. Навпроти блиматимуть вогники старого кляштору, який білою лебідкою хоче в небо злетіти, але не може, бо надто міцно припнутий до землі. І ти заспіваєш.

— Про нас?

— Про нас. Красиву пісню про наше кохання. Таке, коли одного життя замало, щоб набутися разом на цьому світі.

— А інші птахи-зірки як?

— У них свої небеса і своя пісня. Своя річка, мабуть, і своя вічність.

— А потім, Тарасику, що буде потім?

— Ти співатимеш довго та пристрасно, аж поки я не пригадаю все про нас із тобою. Твій спів мене зцілить, він поверне мені тебе. І раптом я відчую, що мені у воді затісно. Я захочу бути з тобою. Захочу стати твоїм небом чи бодай пір'їнкою на твоєму крилі.

— І?..

— Я стану. Обов'язково стану тим, ким ти захочеш, щоб я для тебе був.

— Ти мене любиш, Тарасику, так?

— Так, Надійко, люблю. Більше за життя.

— Більше за смерть?

— Птаха, яка прилетіла із сузір'я Дів, — диво-птаха. Вона сильніша від життя, Надійко, і сильніша від смерті. Ти будеш саме такою птахою. І коли, втомлена співом, ти схилиш голову над водою нашої річки, то раптово захочеш пити. Спраглі губи торкнуться плеса — і ти мене вип'єш, кохана. До краплиночки, щоб уже ніколи не відпускати. Нарешті ми зустрінемося. Ти і я. Розумієш, кохана, я стану тобою.

— Так гарно! Хіба це правда, Тарасику?

— Звичайно, правда. Чи я тобі коли брехав?

— Ой, мені здається, що почалося. Наша донечка, наша пташка проситься на волю. Тільки ти не йди, Тарасику, будь ласочка. Не залишай мене саму. Будь поруч.

— Я буду, кохана. Завжди буду! Ще зарано зірці ставати птахою, а простому чоловікові — водою.

Василина сидить на березі Західного Бугу. Біля води особливо легко дихається після задушливого дня. Плакучі верби, очерет, безжурна річка, зморені тихі рибалки попід бережком, спокій. Літній теплий вечір неквапливо спадає на змучене спекотним днем місто. Неподалік шамкотять утомлені сонцем густі трави, просячи в ночі росяного порятунку, сюрчать лементливі цвіркуни, перегукуються втомлені люди, удалечині зморено буркотять автівки, що проїжджають мостом.

Дівчина схоплюється, наче раптово пригадала щось важливе, розгортає товстий зошит, щось у нього похапцем записує, перечитує уважно та згідливо киває.

«Наче все, — шепоче самими губами, — про останні події в моєму звичайному житті».

— Тобто не останні, а крайні, — уже вголос виправляється.

Посміхається такому уточненню. Так, тих подій у житті ще багацько відбудеться. Може, навіть не на один зошит.

Підводиться з картої верети. Верета ще бабусина. Вовняна, темно-вишнева, оздоблена сірим смушком. І вона для Васи́лини — ще одне приємне нагадування про тепле й ніжне світло, яким була бабуся Тереза. Дівчина підходить близько-близько до води, присідає. Непода́лік маленька зелена жабка влаштувалася на камені та зморено вдивляється в плесо. Васи́лина й собі переводить погляд на водяну гладінь. Бачить там, наче в дзеркалі, великі карі, трішки сумні очі, миловидне личко, русяве волосся, недбало зібране у хвіст. Підморгує своєму відбиттю. Та воно чомусь не веселішає. Таке ж поважне й сумне. У воді віддзеркалюється й те, що висить у неї на шиї, злегка погойдуючись і створюючи мерехтіння у відображенні.

Васи́лина торкається медальйона. Лунниця — оберіг, який з нею від народження. Подарунок бабусі Терези. Дівчина майже ніколи з ним не розлучається. І це не тільки пам'ять про бабуся. Медальйону не одна сотня літ. Його носили і жінки, і чоловіки її родини — як талісман. Він переходив із покоління в покоління, від старшого до наймолодшого. Тепер ось її черга бути його власницею. А все тому, що вона Коморовська.

Медальйон-оберіг має в собі приховану янгольську міць. Васи́лина в це вірить. Як малою вірила

в те, що бабуся Тереза — найсправжнісінький янгол, тільки доволі вправно вдає із себе звичайну людину. Стоп! А чому «вірила»? Хіба то не правда? Васирина в це й досі вірить, майже постійно відчуваючи поруч бабусину присутність. Особливо в тих мудрих порадах, що старенька передала онучці. Васирина ніжно гладить срібну поверхню прикраси. Вона теж її передасть, коли настане пора. Може, рідній дитині, а може, внученяті. Це не важливо. Бабуся Тереза твердила, що медальйон сам обирає того, кого настав час оберігати. Двадцять п'ять років тому він вибрав Васирина, і дівчина, правду кажучи, у це теж вірить, як і в янголів. Зрештою, це ліпше, аніж бути атеїстом. Хоча... Мама колись казала, що атеїсти також люди віруючі. Просто вони вірять у те, що Бога немає.

Неподалік щось негучно плюскає. Васирина аж лякається з несподіванки, утрачає рівновагу й завалюється назад.

— От страхопудо, жабиська злякалася, — регоче сама із себе. — То маленька зелена жабка плигнула у воду, а не крокодил. Ех, Васирино, Васирино!

Дівчина поривчасто підводиться, струшує зі свого синього платячка пісок і повертається до вербового затінку, до свого приятеля-зошита й до власних думок. Усідається на верету.

Підпирає долонями обличчя та мрійливо дивиться на плесо. То правда: дивитися, як тече ріка, можна до безконечності. Сьогодні вона поволі, ледь помітно плине, наче ця спека і її замислила dokonати. Якщо не вмієш відчувати перемін, то

повільного руху течії й поготів не вловиш. Васирина вловлює, вона відчуває і настрій річки, і зміну відтінків водяної гладіні — нічого ж бо достоту постійного й вічного не буває. Хіба що піраміди. Згадала вчитаний у газеті вислів про те, що навіть час боїться пірамід. Красиво, але це неправда. Вони теж змінюються. Тому що час...

Відводить погляд від води. Якусь мить дивиться на зошит, наче згадує, що він тут робить і навіщо вона його сюди приволокла. Насправді все вона добре пам'ятає. Це називається зошитотерапія. Вона щойно туди записала сумніви, які бозна-скільки її мучать. Ну, може, не бозна-скільки, але мучать. Нехай вони ліпше побудуть на папері, ті її сумніви, аніж живуть у серці. Дитяча звичка довіряти зошиту більше, ніж людям, не така вже й паскудна. Зошит не даватиме дурних порад, не розноситиме чуток, не брехатиме, не зраджуватиме. Він просто знатиме — і мовчатиме про своє знання. Був час, коли дівчина думала, що нарешті позбулася звички вести Щоденник. Навіть роками нічого не занотовувала. І ось знову... Знову він уперто ходить за нею назирці, оцей товстий загальний зошит у клітинку, у твердій зеленій палітурці. Затято накопичує важливу інформацію та береже її.

Цей зошит подарував Васирині батько. Просто так подарував, привіз із вільнюського відрядження. Він здавався якимсь особливим, той зошит, навіть на дотик. Приємний папір усередині, гладенький і чомусь завжди теплий, а ніжний зелений колір палітурки і притягував пальці, і тішив

очі. Зошит рік проіснував без діла. Дівчина просто його за собою тягала — так, про всяк випадок. А в чотирнадцять років нарешті вперше зробила в ньому запис.

Бідний її зелененький зошит! Він чемно «слухатиме» її підліткові рефлексії, юнацькі сповіді, філософські розмисли, геть наївні передбачення, «слухатиме» мовчки, без дорікань і нарікань. Будуть у ньому й записи про розбите серце. Вона й останню пригоду виписала на папері, поклала в скарбничку досвіду — і житиме далі. До чергового випадку з розбитим серцем. Так, розбиватимуть їй серце не раз, але найважче пережити це вперше. Як і першу брехню та першу зраду.

Так, за банальними законами сопливого ліричного жанру, їй не раз розбиватимуть серце. Ставатиметься це якось помилково. Навіть скидатиметься на тривіальне непорозуміння, випадковість. Та від цього не легшатиме, бо шмагатиме боляче. Що робити з розбитим серцем, чи можна з ним жити? У Василя великий досвід виживання, тривалої реабілітації. Якось навіть у психіатричній клініці на Кульпаркові довелося рани зализувати. У зошиті про це записів немає. Тому що Василина банально майже нічого не пам'ятає. Але знає напевне: там якісно вміють латати серця, тому що таки помогло, бо вона досі дихає, у грудях б'ється, нехай заклеєне, зшите, але таки живе її власне серце.

Василина задирає голову до неба. Ото вже встигла передумати всяке й не помітила, як, утомлений гарячим днем, вечір майже перелився в ніч.

Розсипища зір поки нерясні, мляві. Зорі не люблять світла, зорі люблять темряву. Навпроти, через річку, скупими вогнями блимає розкішна споруда колишнього костелу Богородиці, білим лебедем видніється на протилежному березі Західного Бугу. Адміністративно то вже територія села Жвирки. Не Сокаль. Колишня дзвіниця довгою шиєю тягнеться аж під хмари. Наче хоче ліпше розглядіти, що цікавого відбувається у світі. А може, у такий спосіб притлумлює смуток. Василині здається, що вона розуміє безпросвітний сум білої птахи: до цього костелу, до цього Божого храму ще не так давно, якихось тридцять років тому, тяглися щирі серця, сповнені віри, і палко молилися, складали пристрасні обітниці.

Тепер тут в'язниця. Якщо говорити правильно — Сокальська виправна колонія максимального рівня безпеки (для утримання злочинців-чоловіків, засуджених за важкі злочини аж на довічне позбавлення волі). Там сидять і приречені до страти. Правда, спочатку в будівлі облаштували інтернат для престарілих, а через сім років споруду перетворили на колонію суворого режиму із сектором для виконання найвищої міри покарання.

Бабуся Тереза вперто називала білого лебедя на польський лад — кляштором. Раніше цю в'язницю всі так називали. У недалекому минулому тут містився сокальський монастир отців-бернардинів: костел Богородиці, дзвіниця, келії, оборонні мурі. У жовтні 1951-го монахи покинули обитель. Малій Василині дуже смакувало на вимову таке дивно-красиве слово — «кляштор». Скидалося на

смачну м'ятну цукерку, що перекочувалася ротом, а букви «ш» і «т» надавали тому перекочуванню особливого смаку. То вже згодом вона дізнається від учителя історії, що слово «кляштор» навіть не польського, а німецького походження. І означає воно «монастир».

Василина, мабуть, забагато думає про це місце. Можливо, тому, що чи не щодня приходиться сюди помедитувати. Тут прекрасно уживаються спокій трав, розсипи зір над головою, приглушений міський галас, кумкання жаб і вічність води. А ще смуток білого лебедя, який з того боку ріки тягнеться шиєю-дзвіницею до волі, наче прагне пірнути в річку. І, можливо, йому колись вдасться зірватися з місця. Мабуть, він хоче відчувати небо не лишень у високості над головою, а й у себе під ногами: небо, розлите у воді.

Білий лебідь, якому підрізали крила, вийняли серце — бо позбавили віри. І став він притулком для в'язнів.

Прилетіло сонечко. Спочатку всілося Василині на плече. Червоненьке-маленьке, у чорну цяточку. Бабуся називала сонечок бедриками. Василина завжди всміхається, коли згадує бабусю. Так багато приємного і справжнього в тих споминах! А тепла скільки! Розсипи. Вечірній бедрик, мабуть, нічого цікавого не знайшов на дівочому плечі, бо раптово знявся й полетів у бік сухостою, випалених сонцем трав. Бодай одну зелененьку травинку він там для себе та й знайде.

— Навіть комахи прагнуть прихистку, — помахала рукою сонечку-бедрику.

Той неквапом розтанув у сутінках, уперто ведучи далі свій політ.

Наче нізвідки з'явився човен. Він поволі рухався за течією і враз зупинився, саме посеред річки. Мовчазна постать рибалки, убраного в сорочку з довгими рукавами та в капелюх із широкими крисами, надавала вечору ще більшого умиротворення. Плюскіт води об боки човна, ледь чутний, неквапливий, і оранжевий поплавок класичної вудочки, що раз по раз вигулькує з-під води, — саме те, чого потребує вічність. Може, дід чи прадід цього рибалки й пам'ятає не такі давні часи, коли білий лебідь костелу ще не був в'язницею? Василина старалася нафантазувати собі той період. Мати б машину часу, щоб, нехай краєм ока, зазирнути туди. І чому її так вабить ця старизна? Радянська школа вчила, що всі ці пережитки минулого — суцільні руїни, які й забути не гріх. От побудуємо комунізм — і тоді заживемо в комуністичному раю. Комунізм не побудували, але багато горя завдали тою руїною, на якій збиралися його зводити.

І тільки щасливий збіг обставин не перетворив цього красеня, білого лебедя, теж на руїну. Можна сказати, що птахіві пощастило. Його не підірвали, не розібрали, не перетворили на склад міндобрив чи на свинарник. Хоча могли. Прикриваючись боротьбою з пережитками минулого, ще й не таке творили. До анахронізмів віднесли й Бога. Спочатку багатолокого — у той час, коли революційно заходило на українські терени християнство, а потім і християнського — коли прийшли комуністи.

Це Васирина добряче запам'ятала з уроків історії. Про таке не заведено було говорити відкрито й відверто, але це читалося між рядків. То вже коли вона вчитиметься в інституті й раптово відкриється вся правда про трагічне советське минуле, особиста сумна доля білого лебедя, колишнього монастиря, стане для неї символом того, як легко зневіру перетворити на релігію. Страшну і безбожну.

Поруч тихо загукала перепілка. Час від часу Васирина наштовхується на велике сімейство цих смішних пташок. Побачити перепелів насправді не так легко. Вони вміють спритно маскуватися. Зачувши небезпеку, пташа втискається в землю й завдяки захисному забарвленню стає геть непомітним у сухій траві. Коли дівчина вперше зрозуміла, що маленький горбик у сухостої — то жива пташка, захвату не було меж. Відтоді Васирина дружить із перепілками. Розуміючи, що то в природі людині слід учитися мистецтва виживання. Бо вже не одне десятиліття живуть ці спокійні неповороткі птахи майже під носом у галасливого міста. І виживають. Отже, навіть на базарі можна знайти місцинку тільки для себе. Прихисток для спокою.

Колись такими прихистками для людей ставали монастирі. Туди найчастіше потрапляли з власної волі. Не завжди там шукали Бога, часто-густо — усамітнення. Яка іронія долі: в'язниця — це також місце усамітнення. Примусового.

Перепілка знову надсадисто загукала. Кликкала сімейство до сну. Чи не щовечора Васирина слухала

ту мелодію. В один і той самий час. Можна годинник за перепілкою звиряти. У природі все відбувається вчасно. Сонце щоранку сходить і ввечері обов'язково заходить, закінчуючи день. Люди теж здебільшого живуть за розкладом. Та іноді так хочеться щось перемінити, зробити не так, як завжди. Замість піти на уроки — утекти з них, замість бути на роботі — узяти відгул чи лікарняний. Чи просто на все забути. Василина інколи грішить такими витівками.

Так, легко протривитися розкладу, коли ти вільний. Але чи вільна людина, яка присвячує своє життя лишень Богові? Час від часу запитувала і себе. Добре знала історію білого лебедя. Він постав на цьому місці невідпадково. І причина тому — не усамітнення вірного старця чи диво, сотворене Господом, а напрочуд красива легенда.

Береги Західного Бугу точно пам'ятають при смак тої давньої легенди. І, напевне, чи не кожен сокальчанин добре її знає. Навіть той Хома невірний, який не вірить ані в Бога, ані в чорта, хіба що в мамині казки. Бо, зрештою, усі ми родом із дитинства.

Василина на мить замислюється. Бере до рук зошита. Підморгує вогникам монастиря-в'язниці.

— Ось. І справді, є тут і про тебе. Не сумнівайся навіть. Усе записано. Легенді цій не одна сотня літ. Отже, і тобі, мій беззахисний лебедю, теж багато-багато років, — говорить із вогниками в'язниці, як із кимсь живим. — І ця річка, і моє любе місто

пам'ятають багато страшного, але й багато прекрасного. І цю легенду теж добре пам'ятають.

Десь зовсім поруч гучно кумкнула жаба, за нею ще одна, перебиваючи розповідь Василини. Дівчина вмовкає — заслухалася. Їй подобається мелодійне кумкання-райкання жаби-сьок. Воно лунає літньою сюїтою, вплітаючи в сюркотання цвіркунів власну пісню. Згадався дитячий віршик:

— *Кум-кума,
Позич полотна!*
— *На що?*
— *На штани!*
— *Хто вмер?*
— *Мій брат!*
— *Як ся називав?*
— *Кіндрат!*
— *Плачмо!*
Ну! Ну! Ну!

Через кумкання жаб давню легенду вже мусила додумувати мовчки. А хто сказав, що думка звучить тихіше за голос? Тільки той, хто не вміє слухати серцем.

«Тож було це за короля Владислава II Ягайла, десь наприкінці XIV століття. Жив у той час талановитий маляр-іконописець Яків Венжик. Спіткало чоловіка лихо: став сліпнути. І якось намарилося йому таке. Наче з'явився до нього янгол Божий та нараяв піти на прощу до чудотворної ікони Богородиці в Ченстохову. Сказав янгол: якщо Яків

щиро помолитися до Матінки Божої та попросить про зцілення, то відразу прозріє. Іконописець не міг ослухатися янгола, тож так і вчинив. А що був аж таким вірним, то і проща, і молитва йому допомогли. Зір до нього повернувся. Нетямлячись із радості, стоячи на колінах перед Ченстоховською Марією, Яків пообіцяв Богородиці, що відтворить її лик на іконі, щойно повернеться додому. І от він удома, стоїть у майстерні, збираючись виконати обіцяне, і розуміє, що не може пригадати, який мала вигляд Ченстоховська Богородиця. Тричі їздив Яків на прощу, щоб помолитися Матері Божій на Ясній Горі, і просив Діву Марію ще про одну милість: дати змогу створити обіцяне. Коли ж він повернувся після третіх відвідин, то несподівано побачив у своїй майстерні вже готову ікону. Вона була намальована на тій кипарисовій дошці, яку саме для цього й підготував майстер. Лик Діви Марії на іконі наче всміхався та світився особливим Божим світлом. І збагнув ураз Яків, що то самого янгола попросила Богородиця допомогти роззявкуватуму художникові створити задумане. Іконописець розумів, що тримати в майстерні образ, який намалював сам янгол, він не має права, тож передав його на зберігання в один із сокальських храмів. Слава про чудесний лик, написаний самим янголом, поширилася околицями, і до нього за втіхою та допомогою пішли люди. Ті далекі часи не були мирними. 1519 року Сокаль спалили татари. Згоріла й церква, у якій зберігався образ. Та сталося диво. Ікону вогонь пощадив. Легенда стверджує, що то янгол Божий, який опікується

іконою, прикрив її від вогню своїми крильми. Після цієї трагічної події віра в чудодійність ікони лишень зміцніла. Спеціально для її зберігання побудували капличку на невеличкому острові між річками Західним Бугом і Ратою. Безкінечні вервечки прочан потяглися в це місце. Слава й віра в диво доволі швидко ширяться. Тож не випадково чудодійною іконою зацікавилися монахи-бернардини. Зацікавилися аж так, що заснували поруч свій монастир-кляштор, а незабаром побудували величезний костел Матері Божої Утішення, куди урочисто перенесли чудодійний лик. Це відбулося далекого 1619 року. Добра слава про чудодійність ікони множилася. І незабаром чудодійну ікону коронували».

Вогники монастиря-в'язниці уважно слухають Василинині думки. Дівчина всміхається. Вдихає ніч.

Ніч? О так. Уже ніч. За розмислами й не помітила, як раптово ця красна пані впала на світ. І білої шиї лебедя костелу Діви Марії вже не видно. Тільки вогні, світлячки... Ні, не в'язниці, а такі надії.

Чи так важливо пам'ятати те, чого не повернеш? Кажуть, що так — важливо. Щоб не повторювати помилок минулого. У свої двадцять п'ять розуміла, що ці слова — дурня повна. Бо однаково будуть повторення, навіть якщо є застороги, тому що ми, люди, так улаштовані: щоразу, запхавши голову в зашморг, не віримо, що нам з-під ніг того стільця таки виб'ють. Крутнула головою. Та надто

сильно, бо волосся раптово звільнилося від об'ємів стрічки й розсипалося водограєм.

Василина пригадує, як по смерті мами раптом зачастила до церкви. Любила вечірні служби. Просто стояла і слухала — здебільшого себе, інколи священника, янгольські хори, церковні дзвони. Це було наче сеанс медитації, утеча від реальності. Нехай на годинку. Та це вже щось.

— Віра — це вогонь. Надія — це іскра, — пригадувала Василина проповідь літнього священника. — Вогонь легко загасити. Але навіть там, де немає вогню, обов'язково живе іскра, і, допоки вона зоріє, залишається надія.

Василина тоді не втрималася й запитанням перервала панотця:

— То надія важливіша за віру?

Той не знав відповіді, тому змовчав. А може, знав, але не відповів, либонь, через побоювання, що відповідь не сподобається парафіянам.

Вона теж змовчала, не наполягаючи. Не стала підходити до отця після служби, хоч він уважно видивлявся її в натовпі. Чекав, що дівчина запитуватиме наодинці. А вона не підійшла. Не прийшла й на вечірню, і наступного дня. І взагалі перестала ходити до церкви. Та не тільки тому, що священник відмахнувся від неї. Вона в той момент раптом пригадала всю історію бідного білого лебедя. І не тільки легендарну частину. Якби була в неї можливість, вона обов'язково запитала б, навіть у самого янгола, який, за легендою, створив сокальську чудодійну ікону: що 1843 року сталося з вірою в славетному монастирі? Хто чи що

поселилося в ньому, бо ж накликало на його мешканців вогонь Божий? Чи не Божий? Вогонь проковтнув і чудотворну ікону, і більшу частину будівель монастиря, крім вежі з годинником, дзвіниці й ризниці. Вищі сили відвернулися від білого лебедя. А янгол? Не встиг вчасно. Дуже на те скидалося. Але люди — такі люди. Вони потребують символів і віри в диво. Чудодійну ікону відтворили, тобто зробили копію. І про всяк випадок таку, яка у вогні не горить. Образ Діви Марії написали на мідній блясі. Наче відчували — вогняна епопея триватиме. Бо, хоч до 1848 року монастир відбудували, рівно через десять років, під час бурі, блискавка двічі влучила в костел. І знову пожежа, і знову білий лебідь у вогні. Цього разу ченці змогли погасити вогонь власними силами.

Потім була пожежа 1870 року, полум'я Першої світової війни й навіть, частково, Другої. Але білий лебідь щоразу, наче фенікс, воскресав із попелу. Тягнучись до неба та до сонця.

Шкода, що вже стемніло й Василина не може зазирнути в очі білому лебедю. Він стільки пережив, але вона інтуїтивно відчуває: це ще не все. Так, часи змінилися, і вже давно в монастирі не запалюють свічки, і громовідхильники є, і техніка пожежної безпеки, мабуть, на сучасному рівні, проте... Місце, це дивне місце. Прокляте і благословенне водночас. І вогонь, який так сильно полюбив стіни монастиря. Він буває різний, той вогонь. А коли янгол Божий покидає обитель Бога, що застається? Лише надія.

І ні до чого тут поява в'язниці в стінах кляштору. Усе набагато раніше відбулося. В'язниця стала логічним завершенням кинутого прокляття чи необдуманого вчинку, який благословення перетворив на зло.

«Лиш храм збудуй, а люди в нього прийдуть!»¹ — згадалися слова. Гарно сказано. А збудуй той храм і перетвори його на в'язницю? Люди туди точно добровільно не прийдуть — їх силоміць приведуть і замкнуть. На що вони заслуговують, ті примусом зачинені люди? На прощення, на прокляття? Принаймні на добру молитву і щирю розмову про душу. Часу вдосталь. Або зовсім нема, якщо тебе завтра чи навіть просто зараз стратять. І в таких випадках розмова з Богом — це найважливіша молитва. Людські закони подекуди жорстокіші за Божі. Тому що навіть тим грішникам, які покаялися, кривди не прощають. А як щодо Божого суду? Невідомо. Бабуся казала, що Всевишній ніколи не судить і не придумує кару за гріхи. Та машина працює по-іншому. Бо не можна порушувати природний перебіг подій: відбирати життя — ти ж бо його не давав, забирати чуже, не тобою зароблене тощо. Хаос настає тоді, коли критична маса порушників закону переважає тих, хто його дотримується. Закони той хаос стримують, не дають йому змоги проковтнути світ.

Важко зітхає. Геть поночіло. Вода в Бuzі перетворилася на зоряне небо. Одне — над головою. Друге — у ногах. І тільки там, посеред озера, де

---

¹ Рядок із вірша Ліни Костенко.

бовваніє темною плямою човен із рибалкою, зирить чорна діра. Додому йти не хочеться. Що жде на неї вдома? Точніше — хто на неї там жде? Самотина. Тому що тепер вона зовсім сама.

Сама. Мама, бабуся — на цвинтарі. Батько? Тріпнула сердито головою. Ні слова про зрадників. Про тих, хто з благословення перетворив її життя на прокляття.

Затулила обличчя долонями. Тю, дівко! Тільки забракло розревітися. Глянь, яка краса довкола! Зорі в небі, зорі у воді, райкання-кумкання жаб, чечітка цвіркунів. Спокій та рай. Перестань себе накручувати. Проїхали. Думано-передумано, усе в тебе гаразд. Порівняно з приреченими до страти ти несамовито щаслива. У тебе ціле життя попереду. Ти молода, успішна, кохана. Бо що для щастя людині треба? Робота, яку любиш і на яку йдеш як на свято. Є? Є. Хороші вірні друзі. Є? Теж наче є. Час їх перевірить на вошивість, але поплакатися на плечі вона має в кого. Міцне здоров'я. Теж є. Добра пам'ять про добрих людей. І вона є. Кохання. І з цим усе гаразд. Бо воно взаємне. Наче... А чому «наче»? Ті клятві сумніви, дівко. Ох ті пустобрехливі сумніви. Кирило її кохає, не раз про це говорив. І Василина розуміє, що все рано чи пізно завершиться весіллям. Та чомусь дівчина не поспішає. Щоразу каже: треба все добре обдумати. Злиться сама на себе, бо про що тут думати? Навіщо вона так із тим, кого кохає? Кирило — чудовий, добрий, щедрий і ніжний. Він буде прекрасним татком, люблячим чоловіком і найліпшим другом. А ще він дуже схожий на

твого батька... Тому й запитуєш себе вкотре: «Чи він надійний?»

Бабуся Тереза любила казати: «Слухай серце! У таких випадках завжди слухай серце». Так, серце, бо до дідька розум. Вона ж бо хоче бути щасливою.

О так! Те примарне бажання щастя, якого всі жадають, але не всі мають. А може, і не хочуть мати, просто думають, що хочуть. От як вона, наприклад. Що тут думати, га? Подруга Олюнька безупинно торохтить: «Василино, не вимахуйся. А то здимить твій Кирило, шойно йому набридне твоє “куди поспішати”, не вічно ж тебе чекатиме. Ви вже п'ять років зустрічаєтеся. Чи не час визначитися?» Але то Олюнька. Вона дивиться на світ крізь романтичні окуляри. А життя... Інколи Василюні здається, що воно відстрілює романтиків за допомогою реалістів. О так! «Життя любить реалістів». Це знову батькові слова. Василюну вкотре пересмикує. Холера, щось вона занадто часто його сьогодні згадує, навіть цитує. І знову нервується, і через це зла на себе. Тому що її татко, на правду, не ліпший приклад для наслідування.

Сумніви. Суцільні. Помножені на недовіру. І річ зовсім не в роботі і не в коханні до гробу. Річ у ній самій. Вона живе в очікуванні... лиха. Як отой кляштор-монастир, безвільний лебідь з обрізаними крилами, який перелякано чекає вогню. Бо, коли починаєш вірити, що в тебе все гаразд, раптом стається непоправне. І досвід гіркий накопичено. Надто часто життя забирало в неї найдорощчих. Тих, хто був їй опорою, давав

можливість рухатися-летіти-йти-творити. Це сім'я... Ось і нині: якби вона могла порадитися з мамою чи бабусею, як бути зі своїм коханням... Повірити чи...

Вона роззирається довкола. Темрява — це відсутність світла. А ніч? Вона тримає в собі багато його — у небі, у воді, у людях. Як казав той літній священник? Коли є іскра надії — не все втрачено?

— Треба буде в Щоденнику записати, що інколи світ маліє до ясної цятки посеред ночі. І коли та цятка — надія, світ дістає шанс на порятунок, — промовляє вголос, звертаючись до себе. Але в той момент її слухають і зорі, і вогники білого лебедя, і нічка також.

Молода жінка стуляє повіки. Але світла цятка і далі вперто зоріє, навіть коли очі заплющені. Отакі справи з надією... Навіть коли вона просто цятка, у тебе досі є шанс. Кажуть, що всі наші біди та страхи корінням утоплені в дитинство. Її дитинство — то світла цятка. Шанс... На що?

На майбутнє, яке можна зробити щасливим.

· 2 ·
БАБУСЯ ТЕРЕЗА

Василина вертається додому. Іде стежкою поміж сухих трав. Річковий рай луною ко-
титься слідком. Межи вишень біліють стіни хати — її добротної старенької фортеці, яку побудував тато бабусі Терези — прадід Василь. Бабуся Тереза часто згадувала, який рукастий той був. Усе вмів робити: і хату збудувати, і пічку поставити, і вулика змайструвати. Він і сад насадив, і доріжки каменем повикладав. А ще криницю поруч із хатою викопав і літню кухню вимурував. У пам'ять про нього дівчинку й назвали Василюю. Ніхто не заперечував. Мамі ім'я подобалося. Тато теж був за: дід Василь замінив йому батька.

— *Василинка-веселушка* —
вредна дівка-посміхушка,
Вміє кліпати й моргати,
вміє голосно кричати.

Той віршик придумав прадід Василь, коли Василинці минув рік. Мама розповідала, як прадід пишався правнукою. Казав, що тепер і померти не шкода, бо добре зійшло ним посіяне. Васирина прадіда не пам'ятає. Коли їй виповнилося два, він помер. На спомин залишилися фотографії: багато чорно-білих і навіть одна кольорова. На ній старий сивочолий вусань ніжно пригортає маленьку Василинку й радісно сміється. Ах, так, ще залишився кумедний віршик про дівчинку-веселушку.

Василина завжди всміхається власним дитячим споминам. А як інакше? То був чарівний час. Бо тоді вона була щаслива. Чому втрачене й по-справжньому дороге — і це зовсім не маєтки та коштовності — ми часто цінуємо тоді, коли стає вже запізно? Чи зможе вона знову стати щасливою? Не знала. Дуже хотіла мати в серці оте почування цілісності, коли для рідних людей ти — Всесвіт, а вони для тебе — Космос. Світ, не надкушений і не пожований обставинами й сумнівами, — то її дитинство. У ньому відсутня зрада, натомість багато любові, ніжності, вірності, тепла, домашнього затишку. Світ дитинства, який однієї теплої осені подався разом із лелеками у вирій. І так із нього й не повернувся.

І ось вона вже маленька кирпатенька улюблениця батьків. Кучеряве русяве волосся, заплетене в кіски, карі оченята, які завжди зацікавлено дивляться на світ, і багато-багато нестримної енергії. Василюк — улюблениця одиначка. І вся увага й любов рідних спрямована на неї. Дівчинка — центр їхнього Всесвіту. Любі тато й мама працюють у сокальській районній лікарні. Вони в неї лікарі. Мама Надія — педіатр, тато Тарас — психіатр. Василюку вдома пильнує бабуся Тереза.

— Наш добрий янгол, — так ніжно називають бабусю домашні.

Маленькій непосиді лишень п'ять. Василюк любить казочки про янголів. Особливо бабусині казочки. Вони завжди такі кольорові, як олівці в пеналі. Бабуся каже, що янголи теж бувають кольоровими. «Чи важко їм змінювати колір?» — питає мала. Бабуся впевнено каже, що ні. Є блакитні янголи, є зелені, є червоні, фіолетові, жовті, помаранчеві тощо. І коли Василюк янгола барвистого намалює, то це навіть допоможе йому таким стати. Особливо — кольоровим. Така собі підказка від Василюка для янголів.

І, натхненна почутим, маленька Василюк від ранку до обіду старанно вимальовує кольорових янголів. Бабуся тим часом варить борщ. Знайшла заняття для онуки — от і рада. Не плутатиметься під ногами. У голові малої непосиди танцюють-літають-бавляться кольорові янголи. І керує ними зазвичай бабуся Тереза. Головний, генеральний янгол. У бабусі Терези крила кольору її волосся — сріблясті. І таке саме сріблясте довге плаття,

і такого ж кольору сандалики. Але у Василюнину пеналі срібного олівця не знайшлося. Що робити? Ох, придумала! Тато вчора купив сріблясту іграшку на ялинку. Вона дивна, та іграшка, бо з неї срібний пил так рясно сиплеться... Якщо Василюнка того пилу трішки позичить, на неї ніхто ж не образиться? Це ж на добру справу. Василюнка хоче подарувати бабусі срібні крила — та заслужила. Мала біжить до коробки з іграшками. Як добре, що тато забув повернути її назад, на високу шафу! Дівча дістає блискучу кульку. Поспішає з нею до столу. Спочатку маже крила янгола клеєм, а потім струшує з диво-кульки на папір срібний пил. Готово! Ох, яка краса! Бабуся тепер обов'язково носитиме тільки срібні крила. Бо вони личитимуть їй волоссю й кольору очей. У бабусі очі сірі, як і в тата. А у Василюнки — мамині. Бабуся називає їх чоколядовими, і це так смачно. Маленька Василюна незчується із захвату. Бере до рук малюнок і з ним кружляє кімнатою, радісно собі під ніс щось наспівуючи... аж раптом: «Дзень-дзелень-трісь...» Ах, яка незграба. Ну просто слониха. Що вона накоїла? Танцюючи, зачепила рукавом сріблясту кульку, та впала зі столу й розбилася. Така срібна, така красуня — на дрібні скалочки. Що тепер буде? Що скаже татко? Це його новорічний подарунок для ялинки. Сльози горя заслоняють очі. Вона не хотіла, чесно-пречесне слово не хотіла. Бабуся тупить малу непосиду до серця. Їй нічого не треба пояснювати. Вона й так усе розуміє. Ось малюнок, на якому срібний янгол махає крилами, ось залишки срібного пилу на столі, а розбита новорічна

кулька, учора тільки Тарасом куплена, — під столом, на підлозі.

— Я... я... я малювала для тебе крила, бабусенько. А вона впала. Я... я... я не хотіла. Чесне-пречесне слово. Що тепер татко скаже?

— Ох, це прекрасно! Які неймовірні крила! Мій улюблений колір, Василинко. Дякую, моя рідненька. Моя ніжна пташечко! Не плач. Скалочки ми підберемо, щоб ніхто не поранився. А щодо тата і його кульки... У мене є одна ідея. І вона тобі сподобається.

Мала допомагає бабусі поприбирати в кімнаті. Аркуші паперу з янголиками в один стосик, чисті аркуші — в другий. Олівці поклала в пенал. Клей поставила на поличку. Малюнок із бабусею-янголом вона потім повісить на стіну над столом. Те, що залишилося від іграшки, відправила в смітник. А тепер — обідати, їсти смачний бабусин борщик із пампушками, а потім терміново втілювати ідею.

Нарешті всі справи пороблені й бабуся мовчки веде Василинку до крамнички з новорічними іграшками — там вони купують точнісінько таку саму, яку вчора приніс тато і яку сьогодні розчерепила Василінка. Бабуся по-зрадницьки підморгує онуці й дає в руки коробку з цілою срібною кулькою.

— Постарайся цю не розбити, моя пташечко, гаразд?

А ввечері вони прикрашають ялинку. (Нехай штучна й нехай не пахне, зате живе деревце вони не вбили і воно й далі росте в лісі.) На верхівці — восьмикутна зірка, яку матуся зробила з паперу та

тканини. Вона теж срібляста. Краса! Срібна тато-ва-бабусина іграшка — на почесному місці, у центрі. Зі стіни всміхається бабуся — срібний янгол. Срібне щастя розливається хатою. І тут раптом тато йойкає. Босою ногою на щось наступив. Здивовано піднімає з підлоги сріблясте скельце. Хмикає вражено. Бо не може зрозуміти — від чого воно? Іграшка ціла, нічого не розбито. Дивина! Василюк паленіє аж до корінчиків волосся, бабуся притуляє пальчик до вуст. Говорить наче: тільки не засмійся й зайвого не бовкни та не викажи нас. Десь за вікном лунають мелодійні дзвоники. Це, напевно, вчувається, бо наче ще не Різдво, наче ще не час.

— Хм, — каже тато. — Ви чули? Різдвяний янгол пролетів.

І щаслива Василюк всміхається спочатку бабусі, потім малюнку на стіні. Так, янгол. Її бабуся — справжній янгол. Але де вона ховає крила? Раптом постає в голові малої збиточниці дуже важливе питання. І вона обов'язково його вирішить. Уже завтра.

І вже вранці мала шукає в хаті заховані бабусею крила. Шукає в кімнатах, у шафах, між одягом та між посудом, шукає на горищі, шукає в літній кухні, навіть у пивниці. Та не засмучується, що не знаходить. Бо від бабусі знає, що янголи дуже добре вміють ті крила ховати або робити невидимими. Інколи Василюк здається, що вона, коли дуже-дуже забажає, може їх бачити й навіть пальчиками торкнутися пір'їнок. Які, щойно моргнеш, стають звичайним сріблястим бабусиним волоссям.

А ще в устах бабусі Терези все неживе оживало. Місяць, зорі, сонечко, хмари. Та хіба могло бути по-іншому? Янголи — вони ж усе вміють і все знають!

— Зорі, унученько, — то коштовні прикраси на суконці нічки. І кожнісінька зіронька-блискітка тримає в собі сон. Ті сон-зірочки самі вибирають, кому, як і що має наснитися. Зіркам угорі все видно: хто чемний, хто не дуже, хто вартий добрих снів, хто страшних. Бо сон-зірки насправді навіть удень у небі горять, однак за денного світла їх не розгледіти. Тому добрим людям і сни добрі сняться, а якщо й поганий наснитися — то наче попередження, бо згори таки видніше. Навіть майбутнє людське сон-зірки можуть передбачити. Дітлахам сон-зірки дарують тільки крилаті сни, у яких можна літати, не боятися дрімучого лісу, голодного вовка, ревучого ведмедя, висоти, глибокого моря, тому що сон завжди закінчується світанком і вранці ти обов'язково прокинешся у своєму ліжечку.

*Вийшов в небі місяць ясний,
Зорі сяють, світ прекрасний,
Люляй-люляй, янголятко,
Засинай, моє дитячко...*

*Місяць в небі, нічка й пізно,
Прийдуть сни чудові-різні,
Баю-бай, моє малятко,
Моє любе ластів'ятко...*

Тато каже, що Василюк малою уві сні завжди всміхалася. І Василюк твердо знає, що це правда. Бо хіба можна не всміхатися добрим сном? Особливо коли тобі сниться бабусина улюблена оповідка про жупан для Місяця, якого ніхто не годен пошити.

«Якось прийшов до найвідомішого у Всесвіті кравця сам пан Місяць.

— Помагай Біг, вельмишановний пане модисте, — привітався Місяць. — Звертаюся до вас як до найдостойнішого та найславетнішого майстра в околиці. Слава про вас і ваше мистецтво докотилася й до моїх володінь. Маю велике прохання і, звичайно, замовлення. Набридло, знаєте, завжди носити той самий одяг. Хочу справити собі нового жупана. Заплачу добре за труди ваші — щирим сріблом.

Кравець запишався, почувши слова Місяця. О, він такий! Найдостойніший і найславетніший модист у всій околиці. То щира правда. І майстер заметушився довкола клієнта. Старанно зняв мірку, обрали фасон, тканину, гудзики, оздоби, нитки. Місяць подався у своїх справах, а кравець невідкладно заходився кроїти. Через деякий час Місяць прийшов у майстерню до кравця на примірку.

І — ой лишенько! Невже най-най-найліпший майстер у всій околиці помилився з мірками? Бо щойно скроєний жупан чомусь завузкий і закороткий для Місяця.

— Широ перепрошую, славний пане Місяцю, геть не розумію, як воно так вийшло. Невже

я помилюся в розрахунках? — перепрошував і перепрошував кравець. — Готовий виправити свою помилку.

Модист удруге зняв із клієнта мірку, узяв нову тканину й кинувся до роботи зі ще більшою сумлінністю. Кравець не спав кілька днів і ночей, усе старався догодити шанованому замовнику. А пан Місяць тим часом добряче потовстів і перетворився на опецькуватого неповороткого добродія. Кравець, щойно вздрів у дверях знаменитого замовника, весь затремтів, на обличчі зблід та ну кланятися клієнтові, безупинно бурмочучи під ніс слова вибачення впереміш зі словами здивування. Утретє зняв мірку майстер з Місяця і знову заходився кроїти й шити. Це вже справа честі, чи не так? Хіба він не найславетніший модист в околиці?! Він зможе, він такий!

Нарешті закінчив кравець роботу, повісив новенького жупана на вішачок і став чекати замовника. У двері майстерні чемно постукали, і кволий голос запитав дозволу увійти. Кравець не впізнав власника голосу, але увійти дозволив. У його майстерні завжди раді новим клієнтам. Але то був не новий клієнт, то був пан Місяць. Та такий худющий, та такий зморений, що аж страшно на нього дивитися. Розгнівався кравець не на жарт. То весь цей час, коли він мучився з жупаном для Місяця, його просто дурили!

— Це обурливо, пане Місяцю! Яка ганьба! Від кого, від кого, але від вас я на таке не чекав. Хіба можна так безсовісно людям голову морочити, шановний, га?! — вигукнув майстер. — Я так хотів

вам догодити, найліпшу тканину дістав, найміцніші й водночас найтонші нитки купив, гудзики найпрекрасніші пришив до жупана. А гляньте лишень на ці дивовижні кишени! Однак із вашим тілом відбуваються геть незрозумілі метаморфози — то ви товсті, мов діжка, то худі, наче тріска. А хто мені відшкодує всі збитки?

Місяць сумно зітхнув і мовив:

— Широ перепрошую, пане кравець, за мороку! Я сплачу всі ваші витрати. Мені самому геть незручно й дуже сумно. Просто так хотілося мати новенького жупана.

Ось так, моя пташечко. І досі пан Місяць ходить у старому, полатаному жупані. Навіть із землі добре латки видно, особливо коли місяць уповні».

Бабуся Тереза — один зі стовпів щасливого дитячого Всесвіту, без якого Василина себе малою й не пригадає. То бабуся Тереза завжди першою відповідала на всі важливі чомучки Василянки, на всі її «навіщо?», «коли?», «де?» і «звідки?», вона ніколи не відмахувалася від важливих дитячих проблем, прикриваючись невідкладними справами чи перевтомою після роботи.

Василина згадує й тепло всміхається споминам. Справжня різдвяна вечеря з традиційними дванадцятьма стравами на покуті, з дідухом на столі та обрядом лякання груші... Це також її бабуся. Один із тих казкових споминів, коли вона була свідком дива. Ба більше. Його творцем. Та стара груша росла на подвір'ї, біля криниці. І вже п'ять років поспіль не родила. Тато вирішив її зрубати.

Бо що то за груша, яка не родить грушок? Але бабуся не дозволила. Ту грушу садив її батько Василь, який був мудрий чоловік. «Навіть старі дерева мають право померти власною смертю», — то його слова. Тато побурчав для годиться, але таки послухав бабусю. Лишень пообіцяв: якщо наступного літа груша не родитиме — точно зрубає. Навіть питати дозволу не стане. Хоча це було лишень буркотіння. Тереза це знала, та все ж хвилювалася через грушку. І от напередодні Різдва Василю з бабусею Терезою взяли тупу сокиру й пішли грушу «лякати». Було зимно, у небі висів надщерблений місяць, Західний Буг мирно спав, закутий у кригу; сніг рипів під ногами, груша аж дзвеніла, коли бабуся торкалася її обухом сокири. Бабуся вдавано загрозливо бубоніла: «Зрубаю, як не будеш родити». Василюна тої миті мала виступати в ролі груші й мусила відповідати замість неї: «Обіцяю, що буду. Крепко буду. Ліпше за інші дерева буду родити. Тільки не рубай». Аж тричі так треба було промовити. І таки диво сталося, бо навесні груша вкрилася густим квітом, а восени рясно вродила медові груші. Бабусі вже дев'ять літ як нема. А груша й досі справно родить.

Її люба бабуся Тереза... То вона варила найсмачніші у світі борщі, бульйони, помідорники та юшки, ліпила найліпші вареники й пельмені. Її смородиново-малинове варення взимку так смачно пахло літом. А ще зимою яскраво смакували повидло з яблук та айви, абрикосів чи персиків, обліпихові чи бузинові конфітюри. А знаменита хрумка квашена капуста з груздями, приготовлена за

сімейним рецептом! Смакота! Ця страва малій Василині в зиму навівала спомини про ще теплий осінній ліс: багато сонця, тому що крони дерев уже голі, сухе листя шелестить під ногами, павутинки бабиного літа кружляють у повітрі, а ти уважно дивишся собі під ноги, і так хочеться знайти хоча б одненького справжнього грибочка. А такі кусючі й дуже теплі шкарпетки, камізельки, светрики, виплетені бабусиними вправними руками, які так радо носила вся родина! Чи було щось таке на світі, чого не вміла робити бабуся Тереза? Точно ні. Василині хотілося стати такою самою. Стати. А може, вона і стане, бо бабуся навчила її найважливішого — бути собою.

Згодом Васирина зрозуміє, що її рідна бабусенька не завжди «працювала» бабусею. Тереза Василівна, учитель молодших класів, пішла на пенсію, щойно в її сина народилася донечка. І навіть не замислювалася, чи правильно чинить. Дехто з колег пробував відмовити Терезу, називаючи таке її поривання необдуманною жертвністю. На це вона тільки відмахувалася. Її вчительського стажу було достатньо для того, щоб дозволити собі розкіш опікуватися тепер лишень онукою. Василині відкриє на це очі її перша вчителька — Ірина Володимирівна. З'ясується, що її улюбленою, найліпшою, най-най-най учителькою, коли вона сама ще вчилася в школі, була Васирина бабуся — Тереза Василівна Коморовська. І розповідатиме із захватом про це Ірина Володимирівна перед усім класом. І Василю-першокласницю розпиратиме така гордість

за бабусю, наче то вона сама частково причетна до цього. І дівчинка Василина після уроків прибіжить, щаслива й окрилена, додому і передасть вітання бабусі від її колишньої учениці Іринки Веремієнко. Бабуся тепло всміхнеться та скаже: «Гляди, здійснилася-таки Іринчина мрія. Казала в першому класі, що стане крилатою, — такою і стала». Василина геть нічого не второпала, бо до чого тут «крилатість» — Ірина Володимирівна лише вчителька, а не пташка, але те, що її бабуся дуже-дуже хороша, про що навіть чужі тьоті говорять, твердо втямила.

Коли Василині виповниться п'ятнадцять, бабуся Тереза помре. Тихенько, без галасу й шуму, відійде. Просто вранці не прокинеться. На її похорон зійдеться чи не все містечко. Приїдуть її учні з усіх усюд, навіть із закордоння прилинуть. Їхню простору хату, широке подвір'я й усеньку дорогу залле людське море. Чужі й знайомі жінки і чоловіки витиратимуть мокрі очі або не витиратимуть: не соромлячись сліз, обніматимуться, бо такий сумний привід дав змогу тим, хто десятиріччями не бачився, зібратися... і всі згадуватимуть Терезу Василівну — першу свою вчительку, найліпшу у світі вчительку, другу маму — тільки добрими словами...

Якось Василина вчитала в одній мудрій книжці, що найцінніше, що ми залишаємо по собі, — це добра пам'ять про нас та наші вчинки. Бо про твої маєтки, надбані статки пам'ятатимуть хіба що ті, кому ти ці маєтки залишиш, а про те, що накапостив комусь, — пам'ятатимуть навіть тоді, коли тебе не стане. Історія знає достатньо таких прикладів.

• 3 •

ТИХА СПОВІДЬ

Бабуся не любила розповідати про те, як у важкі повоєнні часи втратила більшу частину своєї родини: маму, братика і двох сестричок-близнючок.

Казала:

— Була спочатку страшна війна, моя пташечко, потім наче настав примарний мир, але... Не для всіх.

Ото й уся розповідь. Хай би скільки Василина випитувала. Зрештою, очевидно, треба було до рости до правди. Не літами, імовірніше, а внутрішнім усвідомленням. У школі Василіні вперто розповідали про звірства фашистів і героїзм-жертвність радянських солдатів у часи Великої Вітчизняної. І дівчинка палко в це вірила. Навіть

була впевнена, що ті звірства з бабусиною родиною сотворили нелюди-фашисти. Нехай то сталося після війни, але то все наслідки, чи не так? І вона з глибоким патріотизмом у серці й щирою вдячністю радянському солдатові за мирне небо над головою дарувала на День Перемоги, 9 травня, ветеранам квіти, зі сльозами на очах слухала їхні спогади про героїчну боротьбу радянського народу проти фашистської чуми, трепетно несла вахту біля Вічного вогню, покладала вінки до могили Невідомого солдата.

Поки правда не впала на її ще дитячу голову жахливою дійсністю.

Василині виповнилося чотирнадцять, і вона геть випадково почула розповідь бабусі Терези. І та розповідь не просто вразила її голою правдою — вона перекроїла свідомість.

Початок травня того року видався доволі теплим, аж таким, що дав змогу розстелити на травичці в саду бабусину верету, усістися на ній із улюбленою книжкою... і випадково підслухати розмову й довідатися про те, що аж ніяк не фашисти відібрали в бабусі маму та братика із сестричками. Бабуся говорила з мамою Надею, а Василина крізь розчинене вікно все чула. І слухала уважно, затамувавши дух, ловлячи й запам'ятовуючи кожне слово.

Родина Коморовських далекого 1946 року мешкала в селі Опільсько. Це близько десяти кілометрів на захід від Сокаля. По той бік Західного Бугу. Того

страшного повоєнного року Опільсько, та й інші українські села, що примикали до Кристинополя (тепер Червоноград), було передано Польщі. Бо в лютому сорок п'ятого Рузвельт, Черчилль і Сталін офіційно домовилися, що кордони Польщі пролягатимуть по лінії Керзона з відхиленням у деяких районах на п'ять-вісім кілометрів на користь Польщі. І всіх українців, які мешкали в цих селах, на території так званого сокальського Закерзоння, поляки вирішили відселити. Тому що тут тепер офіційно польська земля і мають жити на ній тільки поляки. Спочатку планувалося, що переселення українців буде виключно добровільним. Та не так сталося, як гадалося. Дуже легко в часи диктатури й беззаконня «добровільне переселення» перетворити на примусове виселення. Списавши все на політичну доцільність.

Це лихо прийде в Опільсько великодньої суботи, коли майже всі мешканці села будуть удома й готуватимуться до Паски. Великодні кошики так і залишаться неосвяченими. Село зусібіч оточить польське військо. Вулиці заблокують озброєні до зубів військові. І почнеться примусове виселення людей із теплих хат, з рідної землі — і українців, і не-українців теж. Про добровільність не йтиметься зовсім. Ніхто не запитуватиме — хочеш ти цього чи ні, поляк ти чи українець? І, звичайно ж, ніхто не пояснюватиме — за що і куди. Виконуватимуть усе швидко й безжально. Людей силою видиратимуть із теплих світлиць, викидатимуть, напівголих, на вулицю, а хто буде опиратися — жорстоко битимуть.

Голос бабусі звучить зболено. Щемливі спомини стискають не тільки серце, а й уста. Васи-лині хочеться пригорнутися до старенької, забрати частинку болю собі. Тому що її серце молодше й міцніше, тому що вона свою бабусю дуже любить. Натомість за неї це робить мама. Сидять дві жінки, обнялися, притулилися головами. Васили-на бачить це крізь розчинене вікно. Вона зараз зазирає в минуле, і воно їй теж болить.

— Нас повантажили на машини, — веде далі бабуся, — нашу сім'ю та сім'ю сусіда Івана. І набралось аж шістнадцять душ, а до всього якісь тлумаки з нехитрим скарбом, зібрані нашвидкуруч. Тато наказав брати найпотрібніше. Він наївно вірив, що то помилка. Був упевнений: щойно все з'ясується — усіх, хто не хоче переселятися, відпустять. Війна ж закінчилася. Наче мир. Так, мир, Надієчко. Мир... Таке солодке слово для переможців і таке гірке для переможених. Я участі у війні не брала, тому що була замала. Обидва мої дідусі не повернулися з війни додому, одну бабусю вбили німці, другу — радянські партизани, наче випадково. Так, випадковостей на війні вистачало. Та правди досі ніхто не знає. Тата на війну не взяли. Ще малим він відморозив стопу правої ноги, і її мусили відрізати. Каліки навіть війна не потребувала.

Василинина рука потяглася за медальйоном, дівчинка затиснула його в кулаку, спиною вперлася в стовбур горіха. Уважно слухала, майже не дихаючи. Бабуся оповідала, а Василина боялася пропустити бодай півслова.

— Посадили нас на машину. Ми не пручалися, тому нас не били. Трохи підштовхували, щоб во-рушилися швидше, і все. У селі гвалт стояв немислимий. Діти репетували, жінки голосили, чоловіки лайлися, собаки гавкали-завивали, де-не-де пострілювали.

Бабуся змовкла. Мама ледь чутно прошепотіла:

— Якщо вам важко, то не розповідайте. Не треба. Я ж розумію: роздирає. Є такі речі, які не можна нікому розказувати, бо інакше ще раз доведеться се пережити. У мене теж є своя історія, і вона така ж болюча.

— Знаю, доню. І ти маєш її розповісти. Таке тримати в собі не можна. Тому я й не мовчу, — твердо відповіла бабуся. — Правда не має померти. Тарасу я про це не розказувала, тому що він спочатку був замалий, потім наче не до того стало — навчання, одруження, та й усе ніби владналося. А тепер... Його посада. Партійність, без якої не проб'єшся до сонця. Якесь дводушництво, чесне слово... І я сама не своя. Так, він мій кровний син, але ти мені теж не чужа. Бо наші з тобою долі, Надю, дуже схожі. На чому я зупинилася? А, так, посадили нас на машину та відвезли на залізничну станцію. На сокальську залізничну станцію. Нашвидкуруч скинули, як барахло, бо, мабуть, поспішали за новими жертвами. І ось ми всі, старі-малі, майже два тижні просто неба, потерпаючи від холоду й голоду, а ще грабіжників-наглядачів, чекали своєї участі. Про що вони, оті вершители доль, так довго думали, я досі не розумію. Мабуть, вважали нас

неповноцінним непотребом і тому не знали, що з нами робити. Розстріляти? Помилувати? Нас обступили кільцем охоронці й нікуди не відпустили. У відповідь на запитання тільки шкірилися та обзивали українським бидлом, свинями, лайдаками та іншими негарними словами. Тато помилявся. Про повернення додому, звісно, не йшлося. Зрештою, якби навіть з'ясувалося, що це прикра помилка й потрібно людей відпустити, то куди вертати? Опільсько лежало в руїнах. Хату нашу, як і всі цегляні будинки в селі, розібрали. Кажуть, що цеглу разом з усім більш-менш цінним відправили в Польщу. Те, що залишилося та горіло, — просто спалили. Не зачепили тільки церкву та школу. Але не це найстрашніше. Хату можна відбудувати, як і стайню та стодолу, можна поставити нові ворота, справити новий дах. А втрачені людські життя, поламани долі? Як із цим?

Бабуся зашморгала носом. Сльози котилися її зморщеним обличчям, а вона наче цього не помічала, бо говорила, говорила... І, здається, ніяка сила вже не могла її зупинити.

— Тато, мій рідний тато! Хіба він міг дивитися на те, як жалібно плачуть зі страху й голоду його малі діти? Братикові Михайлику — п'ять роцків, сестричкам-близнючкам Ярині та Оринці — по три. Тому він і не витримав, зчинив бучу. Хоч його мама й стримувала. Боялася, що вб'ють. Не послухався-таки. Став махати перед носом одного з охоронців течкою з метриками та королівською Грамотою. Він чомусь думав, що то йому

допоможе. Бо, за тими документами, він та його діти — поляки. А його дружина хоч і українка, та все ж рідна мати польських дітей. Мій бідний наївний татусь. Він майже до кінця вірив, що примусове виселення — це жахлива помилка. Тата охоронці спочатку вислухали, потім жорстоко побили, скрутили й кудись поволокли. І залишилися ми самі — я, чотирнадцятирічна, як наша Васи́лінка тепер, і моя мама з трьома малими на руках. Ми ще з тиждень просто неба хтозна-чого вичікували. Правда, після того як тато здійняв галас, нас, принаймні, стали годувати. І доволі вчасно то сталося, треба сказати. Бо власні припаси вже майже скінчилися.

Мама молила Діву Марію за батька, просила Бога дарувати йому життя. Повернення тата ми так і не дочекалися. Зате дочекалися іншого. Одного холодного ранку нас погрузили в брудні напіврозвалені вагони, які не мали вікон, а тільки двері й дірку в підлозі, щоби справляти нужду. Ці вагони називалися теплушками. І мали вони трьох'ярусні нари, на яких ми спали. Добре, що потеплішало і ми не мерзли у вагонах. Правда, легко можна було у них задихнутися. Але зараз не про це... Ми дуже довго кудись цим потягом їхали. На запитання не отримували відповідей. Здавалося, просто ніхто не знав, що далі з нами робити. Ані польській, ані радянській владі ми не були потрібні. Особливо важко переносили дорогу старі й малі. Мої молодші братик і сестрички майже весь час плакали — від страху, від голоду, від холоду, від спеки та відчаю. Уперше

я тоді довідалася, що таке насправді оті радянські солдати, так звані воїни-визволителі. Оці самі радянські солдати знущалися з мами, коли вона просила крихту хліба для п'ятирічного братика Михайлика. Малий жалібно плакав, бо йому крутило від болю в животі. Радянські солдати, які смерділи потом, перегаром, цигарками, били прикладом по голові трирічних сестричок-близнючок, тому що... Тому що просто били. Мабуть, розважалися. Яринку один так ударив, що вона знепритомніла та так і не отямилася. Ми майже загубилися в часі, коли нас перекидали в страшних смердючих вагонах від станції до станції великої та, здається, безкрайньої нової, геть нерідної батьківщини. Братик Михайлик підчепив якусь заразу на одній зі станцій у Середній Азії. Чи випадково, чи спеціально йому дав попити води добросердний чоловік у формі радянського офіцера. За годину братику стало зле. Блювота, понос, підвищилася температура. Я думаю, у нього була дизентерія. За кілька днів малий згорів від гарячки. Хоч мама на колінах просила охоронців урятувати дитину, навіть забрати від неї чи в лікарню, чи в притулок, аби залишився живим. На нас не зважали. Для цих нелюдів ми були «польським скатом». Сестричка Яринка та братик Михайлик спочили в степах Азії. Яринка після побиття довго лежала непритомна й одного ранку просто перестала дихати, того самого дня Михайлик згорів через гарячку. Тоді ми якраз і зупинилися посеред голого порожнього степу — якась технічна зупинка. Нам дозволили вийти з вагонів, поки щось там

ремонтуватимуть. Навіть не дуже охороняли. Ми руками вирили дві маленькі ямки, поклали туди тільця двох янголів, засипали сухою землею, прикрили камінням. Та й по всьому. А ще одна сестричка, Оринка... Вона... Вона теж хотіла їсти. А солдати-переможці реготали з неї, давали каміння, кажучи, що то цукерки. І вона їла... Давилася й ковтала камінці. А потім у неї розпухнув живіт. Моя сестричка, моя маленька сестричка була для цих нелюдів дитиною ворогів народу. Ми вороги народу? Якого народу? Я досі не відповіла собі на це. І знаєш, Надійко, ми кілька днів так і їхали у вагоні, уже в гарячому від липневої спеки вагоні, поруч із тілом мертвої сестрички. Маленьке тільце розкладалося на очах, а ми не могли його поховати. Стояли посеред поля, замкнені в теплушці, і просто на щось чекали. Тож можеш собі уявити, що пережила моя бідна мама? Вона була впевнена, що втратила не тільки дітей, а й чоловіка. Бо якщо вони таке вчинили з маленькими дітьми, геть безпомічними, то що вже казати про дорослих? Скажи, чий розум витримає таке? Коли нас нарешті, як непотріб, викинули з вагонів у якомусь забутому селі, мама була настільки морально зламана, що навіть не опиралася, коли мене від неї забирали. Я кусалася, билася, кричала. Та хто мене чув? Отямилася в дитячому будинку, поруч із такими ж, як сама, дітьми ворогів народу. Потім... А потім мене визволив тато. Мама померла в божевільні. Пізніше тато мені про це розповість. Як і про те, що вона після стількох пережитих смертей так і не отямилася.

Повісилася. А тоді... Батько звинувачував себе, що не витримав знущань і збунтувався. Його таки відвели згодом, через два чи три тижні перебування у в'язниці, до якогось там місцевого польського зверхника. Той уважно вивчив документи, за якими тато — Василь Коморовський, вроджений шляхтич. За тими ж таки документами родина Коморовських походить із давньої графської родини. І веде свою історію від п'ятнадцятого століття. Це справило на поляків сильне враження, вони навіть зачали просити вибачення в батька, обіцяли покарати винуватих, що «не розгледіли своїх». Так, поляки, навіть будучи комуністами, залишалися такою мірою гоноровими, щоби поважати власну історію. Та нічим зарадити батькові не могли. Тому що було декілька напрямків, за якими відправляли депортованих, а ще плутанина в списках, і тому майже три довгі роки тато шукав нас. Знайшов живою тільки старшу доньку. Один Бог знає, що довелося пережити моєму татові, щоб відвоювати можливість поселитися саме тут, у Сокалі. Я про це його ніколи не запитувала, бо не мала такої сміливості, а батько не розповідав. Тож для мене перемога в цій війні — зовсім не перемога, Надієчко. Вони забрали в мене родину, понівечили дитинство, скалічили юність. Ти, моя пташечко, добре знаєш, що таке дитячий будинок, бо сама з тих, кого гидливо називали дитиною ворогів народу. Ти про це ніколи не говориш. Чому? Може, пора?

Мама зітхнула, обійняла бабусю й сумно сказала:

— Я завжди захоплювалася вами, мамо. У мене німа і крихти вашої мужності. Напевне, я б не змогла так, як ви. Бо мене ще малою зламали. Я погано пам'ятаю своїх батьків. Хіба те, як їх розстріляли в мене на очах. Хоча я воліла б про це забути. Мені тоді було лишень три. Для радянської влади мої тато та мама були бандитами, бандерівцями. Так, я дитина ворогів народу, грізних націоналістів. І з огидою згадую злидений дитячий будинок, знущання однолітків, воші, дизентерію, побої вихователів... А потім нізвідки взялася тітка Роксана, яка мене вдовчерила. Перед смертю вона зізналася, що ніяка вона мені не кровна рідня. Мій батько врятував її від помсти своїх побратимів, тож вона пообіцяла собі, що обов'язково віддячить тому дивному чоловікові. Чим зможе віддячить. Її направили після педінституту за розподілом — вона сама із Сумщини — у наше село вчителювати. Викладала біологію. Звичайно, отримала відмінне советське виховання і вважала за доконечну потребу шпигувати за односельцями. Вона розпитувала в дітей про їхніх батьків, хитрістю примушувала доносити на них. От і нарвалася на помсту. І коли мій батько її врятував, вона, від гріха подалі, повернулася додому, на Сумщину. А на початку шістдесятих вирішила провідати давніх знайомих і ті місця, де мало не розпрощалася з життям. Отут вона і дізналася про смерть моїх батьків. Згадала свою обіцянку. Знайшла мене й удочерила. Ось і вся історія. І все це зі слів тітки Роксани.

Василина була приголомшена почутим. Тому що школа вчила іншого. Але на вулиці був 1987 рік. І бабусині розповіді згодом підтвердяться. Відкриють архіви — і популярні журнали, такі як «Огонёк», захлисне хвиля страшної правди, доведеної документами, свідченнями, споминами.

Але буде запізно для тих, кому та правда таки боліла.

І от саме відтоді Василина вестиме Щоденник. Спочатку він називатиметься «Зошит для важливого». Бо безцінними для пам'яті стануть обидві історії, які спочатку лякають моторошною правдою, жорстокістю, оголеними нервами. І чотирнадцятирічному підлітку доведеться з тим усім навчитися жити. З двома правдами. Плюс із тим знанням, яке надиктовувала радянська школа. Але Радянський Союз та радянську школу дівчина любила таки менше, аніж бабусю й маму. І Василина зізнається і бабусі, і мамі, що все чула, та попросить іще раз переповісти для неї ту страшну правду, щоби бодай маленької неточності не припустилися.

І вони розкажуть. І цю історію, і багато інших. А ще бабуся розповість про прадіда Василя, про прапрадіда Анжея, про родовитих і не дуже магнатів і графів зі славного роду Коморовських. Бабуся розповідатиме, а Василина записуватиме.

Найдужче юній душі Василини подобалися історії про давні часи. Ще довоєнні, оті, з графинями й магнатами. О, звісно! «Графська родина гербу Корчак» так чарівно звучало для вуха підлітка. Хто з дівчат у дитинстві не мріяв бути принцесою?

Василина теж мріяла. Але їй і мріяти, виявляється, було не обов'язково, тому що в її жилах точно текла нехай не королівська, але графська кров. Бо вона — правнука Василя Коморовського, уродженого шляхтича. І про ці сторінки родинної історії цікава Василина хотіла знати все. Вона пообіцяла бабусі, що ніколи нікому нізашо про це не розповість. Тепер вона розуміє, як ризикувала бабуся, переповідаючи чотирнадцятирічній юнці давню й забуту історію своєї родини. Хоча... Так, Василина була комсомолкою, але залишалася мислячою людиною, без фанатичної віри в примарне майбутнє, і тому все піддавала сумніву. Дитинство мине, а що ж залишиться? Те, що має залишитися, мусить бути справжнім, не штучним. Історія бабусі якраз здавалася напрочуд справжньою.

A dark, textured background with a hand silhouette. The number '4' is centered above the word 'КОМОРОВЬКІ'.

· 4 · КОМОРОВЬКІ

— Я радію, онучко, справді, відверто радію. З того, що ти виросла. З того, що цікавишся історією своєї родини. Сподіваюся, це не мине. Ти вже зрозуміла, моя ніжна пташечко, що бувають в історії світу такі часи, коли правду треба ретельно приховувати. Від кого, питаєш? Ні, не від тих, хто спотворював. Вони якраз дуже добре її знають. А від тих, хто звик сприймати те, спотворене, як найвищу істину. Правду викривляють до невпізнання, і тоді вона перетворюється на глуху, сліпу й горбату каліку. Відтак це вже не правда, а брехня. Точніше, політика.

Відкрито говорити про шляхтянське походження поки що небезпечно. Це означає стати як не ворогом народу, так вигнанцем точно. Твій

тато — граф? Яка ганьба! Паскудна пляма на біографії радянської людини. Ліпше про таке мовчати. Щоб не знали і не здогадувалися. І не діймали. Я теж мовчала. І соромилася свого мовчання. Бо ним наче зраджувала пам'ять про рідних. Мої нещасні сестрички й любий братик. Моя бідна мама. Їх не повернеш. А я? Я хотіла жити — і тому мовчала. Страх перетворює людей на зрадників, він робить їх рабами.

Пригадую свої відчуття в дитячому будинку. Мені здавалося, що на всій планеті я одна залишилася з великого роду Коморовських. Бо вся моя сім'я мертва. І тепер я просто приречена на життя, хоча мені щоденно в голову вкладають те, що геть не в'яжеться з пережитим. То що мені лишається? Вчитися брехати? Ні, не брехати. Вчитися мовчати. Тож коли мене запитують про походження — я у відповідь розгублено стенаю плечима. Коли більш прискіпливо випитують, ставлячи «навадящіє ваприси» на кшталт: «Де жила: у місті чи в селі? З ким? Де батьки працювали?» — я чесно розповідаю: і про свою багатодітну родину, і про селянське минуле, про сапання картоплі, молотіння пшениці, доїння корови тощо, але замовчую про діда-священика та батька-вчителя.

Пригадую, коли вступала в педінститут, в анкеті, у графі «Походження батьків», написала «Селяни». Твій тато зробив успішну кар'єру, тому що в його біографії немає й натяку на те, з якого він насправді роду.

— А з якого, бабусю? — майже прошепотіла Василина.

— Із давнього, шляхетського, графського, — чітко відповіла Тереза.

Стара жінка уважно подивилася в очі дівчинки, наче зважувалася на подальшу розмову. Зважилася.

— Кров, моя пташечко, — це не водиця. Кров — це те, що робить нас особливими. Кров — це наша відмітка, наш знак якості. Давній рід Коморовських — це ти, це я, це мій син Тарас, моя невістка Надійка, мої сестрички та братик, моя мама, мої бабусі, дідусі, прапрадіди та прабабуні. І ще багато-багато достойних людей зі славного й давнього роду, якому не одна сотня літ. Багато документів, що підтвердили б справжність моїх слів, загублено. Через війни, через Першу та Другу світову, через примусове виселення. А те, що лишилося, мій батько, а твій прадідусь Василь схоронив так добре, що я досі не знайшла. Він це зробив тому, що на нього тиснув страх потрапити в неласку до влади. Ти вже знаєш, що сорок шостого він утратив майже всіх найрідніших. Тому й дмухав на холодне. А можливо, я не дуже сумлінно шукала ті папери. Ти принагідно пошукай. Гаразд? Бо, знаєш, аркуші з печатками й підписами для матінки історії подеколи важливіші від правди. Часто ними прикривають істинність, тому що їм більше ймуть віри, ніж споминам очевидців. Таж історія нашої родини саме така: зіткана з переказів. Можливо, старі архіви й церковні книги легко засвідчать усі ці сімейні оповідки, але я словам рідних більше довіряю, аніж паперам. Зрештою, Василю, якщо матимеш бажання досліджувати, то, може, колись і візьмешся до цього. А поки

слухай уважно, і я тобі розповім про славний і давній рід Коморовських.

Моя мама — Пелагея, у дівочтві Сливка, донька священика, отця Степана, і такої собі Горпини, у дівочтві Матвієнко. І дід з бабою, і мама, як і всі її пращури, про яких вона пам'ятала та мені розповідала, були українці. За татовою лінією все трішки складніше. Його мама, Тереза, у дівочтві Іваничук — на її честь, до речі, мене й назвали, — походила зі змішаної родини. Її батько — Василь — українець, мама — Кордуля, з родини Дрогойовських, полька. Батько тата Василя, Анжей Коморовський, — чистокровний поляк, бо його батьки-дідипрадіди були поляки. І саме від діда Анжея татові дісталася королівська Грамота, яка посвідчувала давнє походження роду Коморовських.

Я бачила ту Грамоту. Навіть якось тримала її в руках — лишень тому, що батько змусив подивитися. Зрештою, коли тобі дванадцять, ти мало переймаєшся графським походженням роду. Для щастя більш значущими вважаються інші речі: любов ближніх, злагода в сім'ї, здоров'я рідних, мир у світі білому.

Грамота була написана на пергаменті, коричневим чорнилом, надзвичайно красивими буквами — батько називав то готичним шрифтом — і, звісно ж, від руки. Пригадую, я навіть здивувалася: стільки літ минуло, а якість написаного просто чудова. Мабуть, тому й добре запам'ятала рік, коли ту Грамоту писали, — 1780-й. Тато згодом пояснив, чому чорнило не вицвіло й не стерлося. Тому що в ті далекі часи робили такі

надійні чорнила¹, що їх можна було стерти з видубленої шкіри лише механічним способом. Тобто зішкребти.

Ось таку Грамоту, написану особливим чорнилом, я тримала в руках. Здивовано її роздивлялася й уважно вивчала. Угорі, у центрі, містився наш фамільний герб. Трохи збоку від герба — якийсь темно-синій штамп із номером. Під гербом був розташований текст, написаний польською. Я уважно його прочитала — тричі, вголос. Звісно, на вимогу батька. Він хотів, щоб я запам'ятала написане. Я намагалася, чесно. Бо для дванадцятирічної дівчинки текст здавався доволі дивним і заплутаним. Звичайно, я запам'ятала не все, хоча й дуже старалася. У Грамоті писалося приблизно таке: «Львівський суд розглянув документи, подані шляхтичем Якубом Коморовським. Документи вважаються чинними. І тому суд Канцелярії Королівства Галичини і Володимирії ухвалив декрет, за яким Якуб Коморовський і вся його сім'я походять з давньої графської родини гербу Корчак. Також цією Грамотою підтверджується дозвіл Якубу Коморовському та його нащадкам, як і раніше, користуватися родовим гербом Корчак. І Якуб, і всі його рідні визнаються гідними шляхетськими мешканцями Белзького воєводства». Ось і весь текст, точніше те, що пригадую.

---

¹ Ідеться про так звані залізо-галлові чорнила, які виготовляли на основі дубильних речовин і залізного купоросу.

У нижній частині до Грамоти кріпилася сургучева печатка.

Звичайно, Грамота мене вразила. І не так текст, як сам чарівний сувій, який передавався з покоління в покоління в родині Коморовських і мав у собі дивну родову магію, чи що. І це трохи зачаровувало. Мабуть, таки відтоді й почалися батькові розповіді про славний рід Коморовських. Я уважно слухала ті історії, дещо запам'ятала, дещо втекло з пам'яті. Але найдужче мені закарбувалася оповідка про Гертруду Коморовську, доньку того самого Якуба Коморовського, про якого йшлося в королівській Грамоті. Чому? Ти згодом зрозумієш, моя пташечко.

Графиня Гертруда Христина Коморовська народилася далекого 1754 року в люблячій родині. Батьки, Якуб і Анна, дали талановитій дитині добру освіту (навчалася вона у Відні) й хороше виховання. До всього дівчина мала неабиякий талант маляра. Принаймні таке про неї розповідали сучасники. А ще казали, що крім гострого розуму Господь нагородив її чарівною вродою та неабиякою харизмою. 1770 року Гертруда повернулася з Відня й випадково познайомилася з цікавим молодим чоловіком, їхнім сусідом — Станіславом Щенсним Потоцьким. Двадцятирічний Станіслав — єдиний нащадок найбагатших у Галичині магнатів. Тоді було закономірним, що майбутнє таким дітям обирають батьки. Починаючи з імені. Станіслав Щенсний. Той, хто народжений для слави та щастя. Правда, пізніше примхлива панночка доля піднесе чоловікові великого

гарбуза. Бо ані славним, ані щасливим він так і не стане.

Батько Станіслава — родовитий магнат і воєвода Францішек Салезій Потоцький. Чи не найбагатший на той час чоловік королівства. Ще за життя дістав неофіційний титул «малого короля Русі». Хоча жадав набагато більшого. Францішек Салезій марив справжньою короною та офіційним титулом Короля Речі Посполитої. Точніше сказати, він не просто марив — він усе робив для того, щоб ці його марення здійснилися. Вплив Францішека Салезія на тогочасні політичні й суспільні справи королівства важко переоцінити. Без його активної участі неможливо було виграти жодну справу в суді, без його підтримки нереально було здобути державну посаду чи стати послом, обійняти крісло сенаторське чи навіть єпископське. Тож не дивно, що багацько людей і шукало, і ждало якраз його прихильності. І, чесно кажучи, навіть частіше, аніж королівської.

Так, воєводу боялися, йому заздрили, навіть вороги визнавали його авторитет, однак цього було замало, щоб дістати офіційну корону. Францішек Салезій за все своє життя так і не втямив, що для здобуття мети щирі друзі не менш важливі, ніж влада та гроші. Пихатий, зарозумілий, чванливий — ось який був цей магнат. Зі своїми підлеглими він ніколи не вітався і майже ніколи не розмовляв особисто, лишень через посередників. Коли ж ішлося про задоволення власних амбіцій і бажань, не перебирав засобами, а людське життя не цінував ззагалі.

Щоб ти зрозуміла безмежність влади Потоцького, моя пташечко, мусиш знати, що за тих часів польська шляхта мала величезні привілеї. Польський Сейм дозволив шляхтичам цілком розпоряджатися життям підданих. Так звичайні хлопи стали по суті рабами. Небагатим городянам жилося не ліпше. У жодному краї тогочасної Європи міщанство не зазнавало таких утисків у правах. Можливо, ви про це й учили в школі, та коли воно тебе не обходить, то не дуже й запам'ятовується.

Не знаю, чи на уроках історії вам розповідають про ті багатства, якими володіли Потоцькі. Може, і так. Але я нагадаю тобі, моя пташечко, бо ті цифри приголомшують. Францішек Салезій був власником сімдесяти міст і містечок, кількох сотень сіл і мав аж чотириста тисяч підданих, отих самих безправних хлопів¹. Недарма у своїх володіннях він почувався справжнім королем. А королівству, звісно, потрібна столиця. І столицею королівства Францішека Салезія Потоцького став Кристинопіль.

— Кристинопіль — то теперішній Червоноград? Так? — перепитала Василина.

— Так, — відповіла бабуся. — Бачиш, ти дещо знаєш.

Василина всміхнулася:

— Тільки дещо. Учитель історії нас якось возив у Червоноград. Ми ж бо звикли сприймати місто як шахтарське. Наче живуть там лишень шахтарі

---

¹ Факти наведено за виданням: J. Czerniecki. *Mały król na Rusi i jego stolica Krystynopol*. — Krakow, 1939. — S. 45.

з сім'ями, а раніша його історія нікому не цікава. А Віталій Павлович візьми та й відвези нас на екскурсію не в Гірник¹, на шахту, куди всіх возять, а в справжнісінький палац. Правда, у колишній і дуже занедбаний. Невже його той самий Потоцький збудував?

Бабуся підперла рукою голову та якусь мить уважно дивилася на онуку:

— Не сам Францішек Салезій, але за його гроші — це так. За того часу палац Потоцьких потопах у розкошах. З усіх куточків «королівства» до Кристинополя прибували управителі маєтків, дрібні шляхтичі, які бажали зробити гарну кар'єру, тож мушили заручитися підтримкою «малого короля», а також судові управителі, кур'єри. Саме в кристинопільській резиденції вирішувалися долі, складалися фінансові звіти, текли рікою гроші, отримувались накази, писалися розпорядження, диктувалися судові рішення, що їх потім озвучували суди.

Тереза на мить зупинилася, щоб перевести дух. А Василина тим часом доповнила сказане бабусяю. Її шоки пашать через хвилювання. Вона не такий уже й неук. Принаймні про Потоцьких дещо знає. Добре бути уважною ученицею.

— Віталій Павлович нам розповідав, що отой Потоцький у своєму маєтку навіть власне військо тримав. Там наче піхота, артилерія та оті, на конях, як їх... Ото вже ж, таке слово, на язичі крутиться. Холера.

---

¹ Селище міського типу в адміністративному підпорядкуванні Червонограда.

Василина поморщилася, згадуючи слово. Бабуся не підказувала, ледве стримувала сміх. Її пташечка така смішна, коли говорить про те, що знає, — тоді слова біжать поперед думки.

— Ой, згадала! — викрикнула Василина. — Та кавалерія ж, кавалерія.

— Правильно, моя пташечко. Уважна учениця — щастя для вчителя. Передаси Віталіку від мене вітання. Він завжди любив історію. І скажеш, що Тереза Василівна йому дякує за світлу голову онуки.

— Нічого собі, — зробила великі очі Василина. — Ви його теж навчали?

Бабуся задоволено кивнула, а Василина квапливо запевнила її, що всі слова істориків передасть, і додала:

— А ще Віталій Павлович говорив, що цей Францішек був трохи, як би то м'якше сказати... не збоченець, а той... Ну пихатий егоїст.

— О, ще який! — підхопила бабуся. — І перше те, негарне слово теж його стосується. Щойно він з'являвся на ясні очі війська, як солдати й офіцери мали вишикуватися та справно віддавати йому честь. Видовищність ритуалу підсилювали барабанний бій та звуки труб. Селяни й навіть дрібні шляхтичі, щойно бачили воєводу, мусили залякнутися на місці, зняти шапки й не сміти підводити голови, аж поки «малий король» не промине їх. Світське життя в палаці також вирувало. Потоцькі часто влаштовували різноманітні бенкети та бали. І вважалося за честь бути на них запрошеним. А розповідав щось

Віталік про Францішека Салезія як про колекціонера? — зацікавлено дивилася на онуку бабуся.

Василина надзвичайно любила її таку — срібного свого янгола, який не воліє нав'язувати свої знання чи вміння, а вміє змусити тебе скористатися власними. Їжу потрібно не тільки ковтати — її треба спочатку добре приготувати. Навіть у чотирнадцять років Василина це розуміла.

— Ну, так, щось там говорив. — Дівчина насупила брови, закусилла нижню губу й нарешті видала: — Той чувак, тобто магнат, пишався своєю багатою бібліотекою. Вона складалася аж із десяти тисяч томів, якщо я добре пам'ятаю. Нічогенька така, пра? Уявіть собі, що в нас така бібліотека. Певно, кабінету й вітальні було б замало для всіх книжок. Може, тому він і магнат, а ми не. А ще той Потоцький мав файну колекцію гобеленів і живопису. Телевізора й фотоапарата тоді ж не було. Мусили чимсь розважатися.

Бабуся весело підморгнула Васи́ліні:

— Ага, моя пташечко, твоя правда. Бо пивбарів, кінотеатрів і дискотек теж не було. Мусив для цього Потоцький завести власний театр. І можна багато розповідати і про розкіш палацу Потоцьких, і про його театр, і про сади, і про фонтани, і про басейни. І якщо дуже захочеш знати більше — розпитаєш у Віталіка, тобто у Віталія Павловича, він з радістю розповість. Але зараз ми говоримо не про це. Ідеться не тільки про багатого Францішека Салезія Потоцького, а про майже всесильного магната. — Бабуся дуже уважно й серйозно подивилася на онуку. — Цей чоловік, моя

пташечко, почувався всемогутнім. Можна сказати, Богом. Тож вимагав від усіх стовідсоткової покори. Недарма ж бо його дружиною стала Анна Ельжбета Потоцька, яка аж надто пасувала своєму чоловікові: не поступалася йому ані пихою, ані амбіціями. Була другою його дружиною й на двадцять літ від нього молодшою. До всього ще й далекою ріднею, троюрідною племінницею. Анна народила Францішеку п'ятьох дітлахів: Пелагею, Антоніну, Людвіку, Марію та Станіслава. Жінка суворо, а іноді навіть деспотично виховувала їх. Бідні діти геть не знали, що таке материнська любов, однак на відмінно засвоїли, що означає материна немилість. Анна вважала, що аристократичне виховання — це те, чого насамперед потребують нащадки славного роду Потоцьких. А все решта, як-от: любов, розуміння, співчуття, честь і совість, — це не її клопіт, а обов'язки няньок, учителів і гувернанток.

— Бр-р-р-р, — наїжачилася Василина. — Як добре, бабусю, що ми не Потоцькі й не магнати. Ну його в баню з такою мамою і таким батьком! Чомусь Віталій Павлович не дуже про Анну хотів говорити, та й про якісь сімейні справи Потоцьких теж.

— Може, тому, що вам тільки чотирнадцять і Віталій Павлович пам'ятає себе у вашому віці? — підморгнула Тереза онуці. — Люба моя пташечко, я теж не зможу тобі всього розповісти. Тільки найважливіше. Якщо захочеш знати більше, пошукаєш у бібліотеці та обов'язково знайдеш. Але повернімося до Анни Ельжбети. Якщо її чоловік «бавився»

в короля, то Анна Ельжбета мала дещо інше захоплення. Вона оточила себе армією придворних дам. І цю армію становили тільки найшляхетніші панянки. Розважалася шляхтянка дивним чином. Посеред ночі пані воєводина бродила палацом і шпигувала за власними слугами. Ранок починала з молитви, а продовжувала тим, що вислуховувала доноси своїх улюбленців — карликів. Вельможна пані з усією суворістю ставилася до дівчат зі своєї обслуги. За найменший непослух, насамперед за легковажність у стосунках із чоловіками, винуватиць карали різками: тридцять принизливих болючих ударів. За трохи більшу провину хлоста багато жорстокіша. До цього додавався карцер, у якому годували-поїли тільки хлібом і водою. Воєводина насолоджувалася екзекуціями й завжди була на них присутня. А потім виганяла «грішниць» із палацу, дістаючи і з цього певну втіху. За того часу позбавлення статусу придворної дами означало для панночок ганьбу й безчестя.

— Який жах, — аж плеснула в долоні Василина. Нестримна огида відбилася на її обличчі. — То через гроші люди стають вар'ятами, так, бабусю?

— Ні, моя пташечко. Через відсутність правильного виховання, — відповіла Тереза. — Ти думаєш, Анна свого чоловіка кохала? Найчастіше шлюби між багатими укладали через вигоду — матеріальну чи політичну. І що бідніший був шляхтич, то, як правило, людяніший.

Василина зітхнула. Її молодечий максималізм не міг того всього збагнути. А бабуся тим часом вела далі:

— Але повернімося до Гертруди Коморовської. За іронією долі на одному з отих пишно-пихатих балів у кристинопільському родинному палаці Станіслав Щенсний Потоцький побачив юну красуню Гертруду — і закохався. Дівчині юнак не сподобався, надто зарозумілим і самовпевненим здавався. Та молодий Потоцький не звик відступатися. У свої двадцять він уже був ротмістром, старостою, а ще справжнім романтиком, який писав непогані вірші.

— Вірші? — перепитала Василина. — Ну нічого собі. Бідна дівчина! Я б на її місці якнайдалі втікала від тої ненормальної сімейки. Бо яблуко від яблуні недалеко падає, хіба ні?

— Не завжди, — лаконічно відповіла бабуся й запитала: — Про Гертруду і Станіслава Віталік вам щось розповідав? Не хочу повторюватися.

Василина стонула плечима:

— Лишень обмовився кількома реченнями. Без подробиць. Сказав, що Гертруда випадково втопилася, а Станіслав через це хотів чи то повіситися, чи то зарізатися. Але його потім попустило і він женився на іншій.

— Коротко і чітко. Саме так, щоб ви відчепилися, — розсміялася бабуся. — А тепер — розширена версія від мене. Станіслав Потоцький стає частим гостем у маєтку Коморовських. Він достоту поки що не такий, як його батько. Добрий, чуйний та не женеться за міражем королівської корони. Йому хочеться простого родинного затишку. Між своїми батьками він ніколи не бачив того, що зветься коханням, аж раптом, відвідавши

родину Коморовських, урешті відчув ту справжню любов, яка може бути між чоловіком і дружиною. Тож по-справжньому забажав звичайного людського щастя, без розкішних палаців і політичних шавивниць. Захотів мати кохану дружину, а не співучасника змови, люблячих дітей, а не переляканих нещасних істот, якими вважав себе й сестер. Що ж далі? А далі все складається якнайгірше для всіх. Тому що юна Гертруда відповідає Станіславу взаємністю. Родина Коморовських не може похвалитися багатими статками, розкішними маєтками, пишними палацами. Хіба що колишньою славою й титулами. Та слави й титулів замало, щоб пом'якшити серце Францішека Салезія чи перетворити закам'янілу душу Анни на тепле вогнище. І Станіслав Потоцький це розуміє. Батьки шукають йому багату наречену виключно королівської крові й ніколи не погодяться на шлюб із «голоतोю». Але хіба серцю накажеш? Тим паче що Гертруда при надії від Станіслава. Тож молодята вдаються до відчайдушного кроку. Вінчаються потайки. Батьки Гертруди благословляють цей шлюб. У маленькій церковці в селі Нестанич, що належало Коморовським, 2 грудня 1770 року з дотриманням усіх формальностей отець Длужневський із Добротвора повинчав закохану пару. Шістнадцятирічна Гертруда Христина Коморовська стала Гертрудою Христиною Потоцькою. Звісно, що рано чи пізно про це мали дізнатися Потоцькі, — і вони дізналися. Якщо сказати, що Францішек та Анна розсердилися, то нічого не сказати. Потоцькі шаленіють з люті, усіляко виправдовують необдуманий учинок

свого сина в очах усієї знайомої й незнайомої польської шляхти. Тому що слава, добра чи недобра, як вірус — шириться блискавично. Потоцькі вперто стверджують, що їхня дитина ні в чому не винувата, що насправді це лихі люди «спокусили недосвідченого юнака» й використали його в якихось своїх інтересах. За здійснення обряду вінчання священника Длужневського покарано суворими реколекціями в духовній семінарії. Воєводу Кароля Сераковського, який мав пильнувати молодого панича й усіляко берегти від блуду, звинувачено в тому, що не впорався зі своїми обов'язками, тож, щоб уникнути покарання, він просто втікає з міста. Та хіба це все змінювало ситуацію? Анна Ельжбета Потоцька ладна була відрубати собі руку чи ногу, аби не родичатися з Коморовськими. Вона не просто мала себе за багату магнатку. Станіславу пророкували велике майбутнє, точніше, велике королівське майбутнє. Коли стало зрозуміло, що Францішеку корона Речі Посполитої не світить, родина поставила на Станіслава. І Анна Потоцька бачила себе матір'ю короля, а не свекрухою якоїсь там нещасної Коморовської, пересічної шляхтянки середнього достатку.

Але так просто Коморовських не переконати й не залякати. Що тільки Потоцькі не вигадували! І в гості осоружних сватів запрошували, і погрожували, і ладні були заплатити відступного. Ніщо не допомагало.

Урешті вирішили діяти звичним методом — силою. Гроші, влада, безчестя і вседозволеність — часто ці слова стають синонімами. І придумали

Потоцькі таке. Викрасти Гертруду, замкнути в монастирі і, допоки триватиме процес розлучення, примусити підписати зізнання в тому, що вона хитрощами приневолила Станіслава з нею одружитися та що насправді то не його дитину вона носить під серцем, а нагуляну «на стороні». А якщо невістка дуже брикатиметься, то...

От чому, скажи, коли маєш великі гроші, необмежену владу, тобі здається, що ти майже Бог і все тобі можна? Потоцькі не врахували одного: крім суду людського, який можна купити, є ще вищий суд. Слухай далі.

Минав час. Потоцьким поки що не вдаються всі їхні сценарії. І навіть гроші не допомагають. Тому що Коморовських хтось попереджає про хитрі плани магнатів, тож підловити їх ніяк не вдається. Францішек з Анною і далі вперто тиснуть на сина. А що Станіслав? Слабкодухе хлоп'я, а не чоловік. Він по-справжньому кохає дружину, але батьків він також любить. Любить і панічно боїться. І коли батько погрожує, що залишить його без спадку, остаточно здається. Добровільно погоджується позиватися про анулювання шлюбу, буцімто освяченого попри його волю. Хоча в душі досі сподівається, що, коли народиться дитина, Потоцькі замиряться з Коморовськими. Не звірі ж вони... Це ж народиться їхній онук чи онучка. Рідна кров. Коли ж випадково почув про наміри батьків викрасти Гертруду — одразу попередив через надійних людей і дружину, і її родину.

Як кажуть: попереджений — значить озброєний. Якуб, батько Гертруди, добре розумів, що доньці

загрожує смертельна небезпека і їй потрібно на деякий час затаїтися. Тому вирішили доправити молоду жінку до Львова й заховати в родичів. Але... Не так склалося, як гадалося. Хвилювання й доволі юний вік вагітної далися взнаки: у Новому Селі, у батьківському маєтку, перед самим від'їздом у Гертруди, яка була на сьомому місяці, почалися передчасні пологи. Це був лютий 1771 року. На щастя, поруч опинилися і місцевий лікар, і досвідчена бабка-повитуха. Народилося хоч і кволе, трішки недоношене, але живе-здорове немовля. Первісток Станіслава. Цієї інформації, Василюк, ти не знайдеш у жодному з історичних документів, у жодному з архівів. Бо те, що відбувалося далі, навіяло такого страху на людей — свідків цього дійства, що ліпше було мовчати та приховати народження дитини, аніж казати правду. Знесилена тривалими пологами, утратою крові, Гертруда майже відразу заснула. Дитину повитуха забрала в сусідні покої, даючи можливість породіллі перепочити. Та недовго відпочивала Гертруда, бо почалося таке...

Посеред ночі на маєток напали. Озброєний загін гайдуків — близько ста п'ятдесяти людей — у формі російського війська, а насправді найнятий старшим Потоцьким. Зчинилася стрілянина. Розбійники шукали Гертруду, а вона, змучена пологами, мирно спочивала. Молоду жінку силоміць стягнули з ліжка, сонну й напівпритомну, босу, у нічній сорочці виволокли на сніг, кинули на віз, прикрили подушками й повезли світ за очі. По-різному описують ту пригоду дослідники.

Одні кажуть, що Гертруду спочатку задушили, а потім утопили, інші стверджують, що таки відразу втопили в ополонці. Але достеменно відомо, що наказу відвезти жінку в монастир ніхто не віддавав.

Коморовські добре розуміли, хто такі Потоцькі, але сподівалися, що донька таки жива, і не полишали надії знайти її. Та все ж Анна, мама Гертруди, серцем відчувала біду і вмовила чоловіка не розголошувати нікому про те, що народився хлопчик. Якщо її дитини нема серед живих, то бодай онук залишиться. Новонародженого записали сином Якуба й Анни (так збіглося, що Анна Коморовська теж була вагітна, але втратила дитину на шостому місяці — про це знали тільки найрідніші).

Навесні, коли скресла крига, тіло Гертруди вилловив з річки мельник. Отут неподалік, у Конопті. За коштовною обручкою, на якій було вигравірувано дату шлюбу, чоловік упізнав утоплена. Станіслав Потоцький, почувши про смерть коханої дружини, вирішив і собі вкоротити віку. Чи то горло перерізати, чи то застрелитися. Та не вдалося здійснити ані перше, ані друге. Тому що за наказом матінки його і вдень і вночі пильнували слуги. Анна Потоцька передбачала, що таке може статися, тому, від гріха подалі, батьки спровадили сина за кордон, наказавши слугам і надалі очей не спускати з нащадка.

Немає нічого жахливішого від батьківського прокляття. І від синівського теж... Невідомо, хто прокляв Потоцьких — батьки Гертруди Христини,

син Станіслав Щенсний, сама Гертруда чи, може, пан Бог? Але і Анна, і Францішек померли жахливою смертю, геть ненадовго переживши невістку. Гроші, маєтки, титули, слава, пожертви на монастирі, побудова храмів не вберегли їх від карі — чи то людської, чи Божої, чи просто від справедливої.

Анна Ельжбета Потоцька, абсолютно здорова й упевнена в собі сорокавосьмирічна жінка, яка ні на що ніколи не хворіла, завжди велична й потворна у своїй жорстокості, після триденної хвороби несподівано померла в сокальському палаці. Сталося це 7 січня 1772 року. Шанувальники плаксивих історій стверджували, що Анна отруїлася — начебто сумління її загризло. Однак ті, хто добре знав графиню, говорили протилежне. Анна раділа, коли довідалася про смерть невістки, навіть виголосила зловтішну промову, у якій сказала, що сам Господь стоїть на боці її сина, тому що шлюб, не освячений благословенням славних Потоцьких, не може вважатися угодним Богові. Смерть нещасної Гертруди зовсім її не зачепила. Вона й далі насолоджувалася життям, готуючи весілля сина, виношуючи плани щодо прекрасного майбутнього свого улюбленця. Передчасна смерть у її плани точно не входила.

Францішек Салезій Потоцький ненадовго пережив дружину. Помер у жовтні цього ж року. Чи то політична ситуація так вплинула на нього, чи поважний вік — невідомо. У червні 1772 року в Петербурзі Пруссія, Австрія та Росія розділили між собою територію Польщі. Згідно із цим поді-

лом, частина маєтностей Потоцьких, що на сході, відійшла до Росії, а та, що на заході, — до Австро-Угорщини. Потоцький із цього нічого не виграв, тільки втратив. Тим паче що його мрію про корону було остаточно поховано. Тож цілком можливо, що саме це стало причиною його смерті. Але деякі дослідники вірять, що Францішека Салезія замучила совість через смерть Гертруди. Такий собі запізнілий прояв каяття. Власне, я в це не вірю. Бо хіба в таких людей є совість?

Бабуся вмовкла. Василина зачудовано слухала. Стільки трагізму було в цій історії, стільки печалі!..

— Бабусю, а по смерті Потоцьких Якуб Коморовський зізнався в тому, що його донька Гертруда Христина народила сина? Він розповів про це Станіславу?

— Ні, — коротко відповіла бабуся.

— Чому? — дивувалася Василина. — Потоцькі були мертві й геть нічого не заподіяли б малому.

— Точно ніхто не знає чому. Одні кажуть, що Коморовські не могли пробачити Станіславу зради: він-бо фактично зрікся Гертруди, коли звинуватив її в підступі та став клопотатися про розлучення. Інші стверджують, що ані суд, ані сам Станіслав не визнали б батьківства. Сказали б, що Коморовські все це вигадали, щоб отримати побільше грошей.

По смерті батьків Станіслав повернувся з Європи додому. І таки зустрівся з Якубом Коморовським та як компенсацію за всі лиха запропонував сімсот тисяч злотих і дванадцять сіл відкупного.

Коморовський викуп узяв. Гертруду не повернеш, а дітей годувати треба. Цією справою, на вимогу Якуба Коморовського, також опікувався Сейм. Вирок комісії Сейму був такий: усю відповідальність за смерть Гертруди шляхта поклала на «якусь злочинну банду», що нібито без намови і з невідомих причин скоїла цей злочин. Безпосередніх убивць було заочно засуджено на смертну кару, однак цей вирок так ніколи й не було виконано. Відразу ж після проголошення вироку Станіслав Щенсний Потоцький одружився з дочкою краківського каштеляна Юзефіною Амалією Мнішек, тією самою, яку йому за життя вибрали батьки. Новий шлюб був невдалий: дружина постійно зраджувала і Станіслав про це знав. Одружувався він і втретє: коли друга дружина померла, уклав шлюб із Софією Вітт, яка, за чутками, була і наложницею султана, і коханкою багатьох заможних чоловіків, і шпигункою, і авантюристкою. Ця пані теж Станіслава зраджувала. Із його сином.

Ось така історія, Василинко. Дуже сумна. Син Гертруди та Станіслава — Августин, твій прапрапрапрарід. Хлопчик вижив, виріс, змужнів, і, дякуючи йому, народилися і я, і ти. Бач, як багато я тобі розказувала. І сумного, і цікавого.

Бабуся лагідно поклала руку Василіні на груди, там, де медальйон. Її Лунниця. Дівчина про неї дещо знає, але достоту набагато менше, аніж зараз їй розкаже бабуся.

— Твоя Лунниця, Василинко. Тобто наша Лунниця. Ти знаєш, що це родинний медальйон

Коморовських. Тепер ти його власниця. Мені навіть здається, що то він тоді, у далекі повоєнні, у страшні повоєнні роки врятував мене від розпачу, допоміг дочекатися батька.

Цей медальйон носила Гертруда Коморовська. А перед тим її бабця. Йому дуже-дуже багато літ. Чи за ті віки він змінився? Думаю, що так. Він стількох жінок і чоловіків із родини Коморовських перебачив і перечув, що навряд чи зміг залишитися незмінним. Пригадуєш, ти маленькою запитувала, що означають символи на медальйоні? Не могла я тобі, п'ятирічній, розповісти про герб Корчак і що він карбує приналежність до давнього дворянського роду. Потім ти не питала, але тепер я відчуваю: настав час розповісти більше і про цей медальйон.

Отже, з гербом усе зрозуміло. Він на медальйоні, і це означає, що його власниця чи власник — Коморовські. А як щодо форми? Лунниця. Півмісяць, що має не два роги, а три, і обернені вони донизу. Кажуть, що то від землі оберіг черпає силу й набирається життя. Лунниця — це найдавніший оберіг, що символізує місяць і жіноче начало. Відомий з тих часів, коли у світі ще не було християнської віри. Стародавні слов'яни особливо шанували це небесне світило, вважаючи його відповідальним за врожайність і дітородіння. Передавали його переважно жіночою лінією. А якщо народжувалися в родині лишень хлопці, то від матері — невістці.

Цей оберіг доволі потужний, принаймні в це вірять ті, хто його носить. Він захищає від важкого

ока, проклять, лиха, береже від болячок. Можливо, те, що я вижила в страшні повоєнні роки, трішки і його заслуга. Інколи хочеться вірити в дива. Але хай там як — завжди все заховано всередині нас. Якщо ми віримо по-справжньому, це допомагає.

— То його носила Гертруда Коморовська. Чому ж він її не вберіг? — розчаровано каже Василина.

— Тому що вона його майже перед самою своєю смертю зняла. Гертруда подарувала медальйон синові, вірячи, що сила оберега допоможе семи-місячному немовляті вижити. За тих часів недоношені діти рідко виживали. Яка була тоді медицина? Молилися багато, сподівалися на Бога. Довіряли більше оберегам, символам. Медальйонам. Існує давня оповідка про появу Лунниці в нашій родині. Був такий період в історії Коморовських, що могло від роду не лишитися й сліду. Раптом стали помирати новонароджені. І не було на те ради. Ніщо не допомагало. Ні прощі по церквах, ані молитви до чудотворної ікони, ані хресні ходи, ані найліпші лікарі... Ширилися чутки, що на роду прокляття за гріх, якого ніхто з родини не вчинив, але був його свідком та змовчав на суді. Єдиного сина вдовиці вбив хтось із королівської родини — випадково, на полюванні, — і наче хтось із Коморовських то бачив... Бачив і втаїв. Удова на суді прокляла брехливі язика і ті язика, що мовчали. Хай там як, але прокляття подіяло. Ні священики, ані модні тогочасні ескулапи ніяк не могли зарадити. І тоді

бабуся Гертруди, Барбара Коморовська, зважилася на відчайдушний крок. Раптом з'явився в родині цей оберіг — і все змінилося. Дитячі смерті припинилися. Відтак повелося: медальйон носила мати й обов'язково чіпляла його на шию дитині, якщо та народилася кволою і був ризик для її життя. Цей оберіг передавала старша жінка молодшій. Молодша не може віддати його комусь зі старших — вірили, що могутня сила медальйона від того щезне. Передається він виключно Коморовським. Тільки цю фамілію оберігає. Мені він дістався від дідуся Анжея. Мама розповідала, що я зарано вирішила попроситися на світ, народилася шестимісячною, і тямуща бабка-повитуха запевняла її, що я не виживу. Дідусь Анжей перечепив зі своєї шиї на мою тендітну шийку цей оберіг, і я в той час, геть нестерильний, вижила. Згадуючи мамині розповіді про мій порятунок в отому страшному потязі, у тій жахливій Азії, я хотіла врятувати когось із моїх менших сестричок, тож тихцем начепила оберіг на шию Оринці. Мама то побачила, насварилася, забрала в Оринки оберіг, наділа мені на шию й пояснила, що оберегом я маю право наділити тільки власну дитину чи онуку. Так працює ця магія.

Бабуся замовкла. Якусь мить наче зважувала, чи казати ще щось важливе, чи промовчати. Не змовчала:

— Знаєш, інколи сили віри замало для того, щоб вижити. Ще якось я мало не втратила Лунницю. Це теж сталося в той страшний час мандрів вонючими потягами. Тоді ми стояли на якійсь

станції. Голодні, брудні, дикі. Нас відгородили від людей, наче тварин у зоопарку. Тих, хто жалів дикунів і намагався передати бодай кусень хліба, відганяли палицями. Але якимсь дивом невеликий гурт циган таки пробився до наших вагонів. Молоді циганки розважали охоронців піснями й танцями. До нашого вагона підійшла стара як світ циганка. У руках тримала цілу хлібину. То був справжній скарб. Я рвонула до неї. Знала, що ніхто з односельців уже анічогісінько цінного не має, щоб обміняти бодай на крихту життя. Я зняла медальйон, простягла його циганці. Мама цього не бачила, тому що клопоталася біля хворої сестрички. Вона мені не дозволила б. Для неї це було те саме, що зрадити Бога. Циганка спочатку зацікавлено вхопила реліквію, радісно заблищали жінчині очі, вона стала уважно вивчати цяцьку і раптом... Відсахнулася від медальйона, нажахано перехрестилася, пробурмотіла під ніс щось циганською і вже розбірливо додала: «Нельзя ета давать чужим, оно іх убивает. Запомні — ета твая втарая кожа. Ана кров'ю, смертю і любов'ю тваіх радних паліта. Передаш ево внучке, может бить только тагда тот круг із проклятій сомкньотся. Люди не всегда панімают, что тварят». Вона тицьнула мені в руки хлібину. Цілу чорну хлібину. Сухими порепаними руками зачепила мені на шиї амулет, поцілувала в маківку та прошепотіла на вухо: «Те ажютіл туме о дел!» — і пішла не озираючись. Я запам'ятала ці її слова. Потім у знайомого цигана дізналася, що вони означають: «Нехай допоможе тобі Господь!»

Ти народилася семимісячною, Василинко. Крихитною та кволою. Це так добре, коли ти вчитель і тебе в лікарні всі знають. Бо ти або когось учила, або дітей чийхось тепер навчаєш. Тож мене «через не можна» впустили до тебе в реанімацію. Лікарі «обіцяли» тобі швидку смерть. Казали — максимум три дні лишилося. Але я знала, що набагато більше. Я тихенько повісила тобі на шию наш сімейний оберег. Слізно просила медсестричок не скидати. Послухали-таки. А ти вижила. І хіба це не сила моєї віри? Віра — це завжди диво, Василинко! Справжнє диво!

Василина стонула плечима. Ніжно провела пальцями по срібній поверхні медальйона. Вона і справді його ніколи не скидала. Навіть на думці такого не мала. «Це моя друга шкіра, — чомусь так дивно сплигло тоді. — Я теж віритиму, тому що віра — це завжди диво!» Хоча... Бабуся Тереза і тут мала слухність. Інколи віри буває замало для того, щоб вижити.

Хіба для щастя багато треба? Як для кого, напевно. У кожного свої вимоги та претензії до цієї диво-птахи. Для Василини — це не палаци, не успішна кар'єра, не досконалий лицар у срібних обладунках зі словами кохання на устах. Для неї, непоступливого та всезнаючого підлітка, що вперто не хотів дорослішати і все чекав від бабусі казки на ніч, це любов рідних і їхня присутність поруч. Інколи навіть німа, безслівна, бо часто-густо слова тільки все псують.

Коли ж закінчилося Василинине щастя? Тоді, коли бабуся раптом вирішила, що онука задоросла для казок, і припинила розповідати їх вечорами? А може, тоді, коли тато перестав дарувати мамі квіти просто так, без причини та приводу, називати

її зіронькою, шепотіти-зізнаватися в коханні, казати, як він любить цей світ, тому що навіть найтемнішої ночі йому світить його Надійка, наймиліша зіронька?

— Наша мама, Василенко, — по-змовницьки шепотів тато, — дуже-дуже особлива. Вона моє світло, і без неї я не я. Бо без неї я сліпий. Вона птаха-зірка, особлива і прекрасна.

Василині тоді було десять, і вона до кінця не розуміла того, про що говорить батько. Але ті слова звучали так красиво, наче гарна мелодія, і вона погоджувалася. Василенка любила свою маму — найкращу у світі, найдобрішу, най-най-най... Мама — чарівниця, мама — красуня, мама — надія, тому що мама і справді Надя. Таточко так пристрасно її кохає! І бабуся Тереза невістку свою любить, наче рідну дитину. Зрештою, чому «наче»? Василина з малецтва відчувала якийсь глибинний зв'язок між цими двома найріднішими для неї жінками. Здавалося, що вони розуміють одна одну без слів, з півпогляду чи навіть без нього. Василина також хотіла цього навчитися. Розуміти когось на дотик. І навчилася б, але... Не встигла, бо її щастя раптово урвалося.

Та чи справді сталося то раптово? Напевно, ні. Не треба себе обдурювати. Ніщо раптово не обривається, особливо щастя. Це як вода в криниці, що пересихає. Бо ж не зненацька криниця вмирає. Спочатку вона міліє. Що ж, це маленький дзвіночок: шукай причину — чому! Тому що джерело замулилося й нікому почистити? А може, через посуху, або меліорацію, абощо. Те саме

відбувалося зі щастям, як із тою криничкою, що пересохла. Його ставало дедалі менше й менше, і нарешті воно зовсім змаліло, лишилися скупі краплі на денці. А одного дня зовсім зникло.

А починалося все банально: її татко, Тарас Іванович Коморовський, дістав підвищення на роботі. І відтоді все полетіло шкереберть. Бо тато зачав змінюватися. Не відразу, знову ж таки, — поволі. Приходив із роботи так пізно, що Василина вже спала, ішов дуже рано — Василина ще не прокидалася. Посилався на всюдисущу та всепоглинаючу зайнятість, бо з рядового лікаря перетворився спочатку на заввідділенням, потім якось надто стрімко кар'єра стрибнула аж попід хмари й Тараса Івановича призначили головним лікарем. Здавалося, що тато крім мами раптово завів собі ще одну кохану жінку і про неї добре знали і бабуся Тереза, і мама Надя. І звали цю жінку геть паскудно: Кар'єра. Так говорила мамина подруга Орися, коли забігала на чай. Але «на чай» — це так, для прикриття. Насправді тітка Орися любила попліткувати і, коли не стало бабусі Терези, зробилася надто частою гостею в їхній хаті. Наче заповнювала собою порожнечу, яка утворилася по раптовій смерті бабусі й через безпросвітну зайнятість батька. І тільки тоді Василина втямила, що бабуся Тереза для мами Наді була не просто свекрухою і не лишень справжньою ненькою, а й до всього чудовою подругою та мудрою порадицею. І коли бабуся Тереза так зненацька пішла, кар'єрні будні геть-чисто заковтнули тата. Вони вкрали його у Василини.

Смерть бабусі перевернула й підточила життя Василяни. Всесвіт підлітка осиротів. Натомість у ньому з'явилися чужинці. І першою з них стала та сама язиката, надокучлива й заздрісна тітка Оріся. Татова стабільна зайнятість тому тільки сприяла. Василяна нервувала, бо змушена була у вільні від навчання години слухати пустопорожні балачки сторонньої злої тітки. І з часом зрозуміла, що в дечому та язиката Оріська таки має слушність.

Причина бід — нова батькова робота. Якби тато раніше вертав додому, чи сміла б та язиката Хвеська до них заходити? Та в неї ж зовсім нема доброго слова ні для кого. Усі довкола для Оріськи пройдисвіти, заздрісники, зрадники, телепні, пустомелі й бовдури або кар'єристи й вискочки, а ще вошиві авантюристи та клятві грішники, яким дорога до пекла так і стелеться.

Тітка Оріся натоптувала в маминій душі плітками, чутками, а тато й далі повертався з роботи пізно. І тепер навіть у вихідні не завжди належав сім'ї. Василяна злісно бурчала, мама заступалася за батька. Вона переконувала доньку в татовій любові до рідних. Тому що Тарас — найліпший у світі батько й чоловік. Він порядна й чесна людина, яка дбає про майбутнє своєї дитини, про майбутнє родини. І вони з Василяною мають розуміти, що відповідальність, яка тепер на ньому, грандіозна. Бо лікарню він прийняв від попередника в жахливо запущеному стані, і так далі, і тому подібне... І Василянка, зціпивши зуби, чемно маму слухала, удаючи, що змушена замиритися

з такою ситуацією, хоча, якщо чесно, не могла ніяк утямити: хіба робота може бути важливішою за сім'ю?

Це тривало півроку. Навіть улітку тато не поїхав з ними у відпустку, традиційні Шацькі озера того разу обійшлися без нього. Натомість залишився гарувати в Сокалі. Василина й цю нестерпну образу проковтнула. Тому що мама й півсловом не заперечила коханому чоловікові. Вона й далі грала в незрозумілу Васишині гру, підтримуючи в усьому батька. Тарас тим часом дедалі більше віддалявся від сім'ї. Люблячий татко залишився в минулому. На зміну йому прийшов самовпевнений і самозакоханий егоїст, який навіть забув про Васишин день народження. О, так. Конференція в Києві виявилася важливішою за традиційне родинне свято. Мама, як уміла, згладжувала кути непорозуміння між донькою та батьком, не усвідомлюючи, що ті кути давно перетворилися на ями. «Скидається на те, що робота з коханки раптом перетворилася на кохану», — сердито міркувала вже майже доросла Василина. Так, їй виповнилося шістнадцять, і, як у всіх підлітків такого віку, додалося надто багато власних проблем. Тому що попереду десятий клас, випускний, тому що вона має нарешті вирішити, ким хоче стати: лікарем-педіатром, як мама, чи вчителем молодших класів, як бабуся Тереза. Мама навіть раділа, що от-от почнеться школа і Васишине невдоволення батьком трішки пригальмується, бо з'являться в доні свіжі клопоти і буде чим заповнити увагу. Імовірніше, так би й сталося, якби не фатальне Перше вересня.

Перше вересня у звичайній середній школі — це завжди радість. Для першачків — поки невідома радість, тому що малим батьки довго-предовго торочили, що вони обов'язково стануть майже дорослими, щойно підуть до школи. Бабусі-татами-дідусі-тітки-дядьки-хрещені витирають скупі сльози, шморгають носами, коли завуч виголошує свою звичну промову, яку Василина за десять літ уже вивчила напам'ять. Текст незмінний, як і наголоси на словах і на емоціях. Однак батьків першачків це щоразу тремтливо зворушує й проймає до сліз.

— Шановні першокласники! Дорогі наші майже дорослі діти! Першого вересня, цього прекрасного і святкового дня, коли починається в нашій славній державі золота пора, ви вперше переступаєте поріг школи, яка з перших днів навчання стане для вас рідною. Ваші старші друзі, цьогорічні випускники, переступлять цей поріг не вперше, але вони, як і ви, назавжди запам'ятають це Перше вересня. Бо воно для них останнє в стінах рідної школи. Наші нинішні випускники ще якихось десять років тому теж були першокласниками. Їх до школи привели тато з мамою, і тут вони взялися здобувати найважливішу професію на планеті Земля, повз яку в нашій країні не може пройти жодна людина, — професію школяра!

Василина знає, що вона колись, у далекому майбутньому, можливо, також буде рюмсати над своїм дитям, яке вперше приведе до школи, і ридатиме вже точно не з романтичної дурні на кшталт «ой, як моя люба крихітка виросла»,

а тому що в малюка насправду закінчується безтурботна пора.

Що таке Перше вересня для решти? Не для першачків, для яких це початок, і не для випускників, для яких це теж початок, але кінця. Та йой! Для всіх-всіх-всіх — це таки свято. Бо Перше вересня люблять усі. Навіть затяті двієчники. Усе тому, що, як Василині здавалося, це такий день, коли світ школи пахне невинністю. Оця суміш фарби, охайних парт, вапна, вимитих до прозорості шиб, чистих хідничків на вході навіювали на Василина тремтливий шал. Усе як перед початком чогось значущого. Бабуся колись їй розповідала легенду про створення світу. І про те, що Бог першого дня створив, що другого, що третього тощо... Так от, ці створені людськими руками чистота й порядок у стінах школи здавалися дівчині схожими на потуги Бога. Ось усе завмерло в очікуванні: діти, батьки, вчителі, квіти, ранці, книжки, зошити, ручки, парти... Як перед початком початку. Усе готове до того, щоб ожити-зарухатися. І все оживає. І така світла радість насичує довкілля, наче перед початком Світу. А таки так! Новий шкільний рік починається. Початок, як і народження, — це справжнє свято. І тому Василина, попри свою скептичність, дуже любить Перше вересня. Бо це насправду празник. Учителі всміхаються, навіть тим розбишакам-двієчникам, кому ніколи не всміхаються іншими днями навчального року, і навіть у тих, які ніколи не всміхаються нікому, на мармизі такий блаженний відбиток, який легко сприйняти за усміх. Цього дня вони не обзивають

нікого баранами чи вівцями, ідіотами чи придурками, бешкетники не підкладають на стільці вчителів кнопки, не заливають указки клеєм, ніхто не втікає з уроків, навмисно не галасує, зухвало не репетує, не складає планів спалити школу, не збирає підпільно на уроках хімії вибухівку, старанно й уважно вивчаючи-запам'ятовуючи, де вчитель хімії в зазвичай замкненому на сто замків сейфі кабінету, у якій саме колбі чи не колбі тримає нітрогліцерин. Василина впевнена, що все це дурня і Марія Григорівна коли й тримає цю речовину, то в таблетках і виключно з лікувальною метою. Бо в неї хворе серце. Але зараз не про це. Бо сьогодні таки свято. Перше вересня. Перший дзвоник. І якщо ви пройдетеся школою під час першого уроку, то за дверима почувете розмірене щасливе муркотіння вчителя-учнів-батьків-гостей, легкий сміх, дотепні жарти, наче зібралася велика дружня родина, яка довгенько не бачилася.

І що ми побачимо за якихось кілька тижнів? Василина про це не хотіла думати. Це буде потім-потім-потім. Їй подобався цей першовересневий Великдень, цей поки зовсім не осінній сонячний день, що так гарно розпочався. На вулиці досі стояла літня спека, але осінь поважно розбавляла її запахом сезонних квітів. Довкола щасливо красувалися гладіолуси, барвисто пломеніли жоржини, хурделили окаті айстри. Люди дарували одне одному щирі усмішки, і щастя виблискувало в очах однокласників. Її рідних однокласників, які прийшли сьогодні на святкову лінійку — теж разом із батьками, як і першокласники, бо перший раз

в останній клас. Дивно, якимось буденно вона про це думала. Без пафосу та бравади. Її мама стояла, урочиста і трішки розгублена, час від часу шукаючи в натовпі батька. Він не прийшов. Але він Василю й не обіцяв. Зрештою, вона не наполягала. Це ж не випускний. Лишень перший день останнього шкільного навчального року.

Це Перше вересня видалося доволі довгим. А все тому, що до звичної програми — перший урок, виховна година, похід до кав'ярні — додалося ще одне: шкільна дискотека. А вони, тепер десятикласники, її організовували, тому мали пильнувати і за порядком, і за тим, щоб усі залишилися вдоволеними. Тож першого вересня Василюна вертала додому пізно. Знала, що в мамі сьогодні нічне чергування в лікарні. Тато, як завжди, буде посеред ночі або під ранок. Бо в нього нагальні справи у Львові чи не у Львові — зрештою, байдуже де, але справи дуже важливі. Тому додому Василюна не поспішала. Лягти пізно в порожній хаті вона завжди встигне.

Вечір теж здавався літнім, як і день. Був наче парне молоко. І тільки запахи осінніх квітів, які щедро буяли, та аромати стиглих яблук шепотіли на вушко: «Уже осінь-осінь-осінь». Лунали тупі жарти хлопців-однокласників, дурнувата пропозиція Івана з паралельного «Б» провести її додому та задиркувата відповідь, що спочатку треба зачекати, щоб у декого молоко на губах підсохло, а тоді до дівочих залищатися. На повороті Василюна попрощалася з друзями й попрямувала додому. Стоячи біля власних воріт, раптово передумала.

А чи не гайнути до річки? Там зараз так красиво, зоряно-глибоко. Знала в околиці кожну стежечку й геть нічого не боялася.

Вдихнула на повні груди. Гарна сьогодні ніч. Якось особлива. Святково-урочиста, чи що. Наче продовження дня перед початком чогось. Чого? Може, місяць підкаже? Зиркнула в його бік. Бінго! Повня. Згадала батька. Тарас добре знав усі фази місяця, час його появи, цикли активності. Якби він був поруч, то популярно Василені пояснив би причину отого її настрою — такого особливого нині.

А все тому, очевидно, що місяць уповні. То вам не жарти. Чого тільки йому в такому стані не приписують! І містику, і алхімію, і відьмацтво, і вовкулацтво. Василені пригадала, як мама колись розповіла їй байку про свою подругу Оксану, що дуже хотіла заміж, та ніхто не брав. А дівчина достоту була хороша. І вродлива, і розумна, і господиня нівроку. Тільки занадто тиха, сором'язлива й боязка. У незнайомій компанії жодного слова з неї не витягнеш. Хтозна, що насправді було причиною — перебірливість хлопців чи Оксанина скромність, але роки минали, а сімейне щастя не налагоджувалося. Однолітки вже дітей у школи повіддавали, дехто з подруг двічі встиг заміж сходити, а Оксанин віз і далі стояв на місці. І врешті вдалася молода жінка до відчайдушного кроку. Сходила до ворожки, а та їй подарувала «місячний рецепт щастя».

«Рівно за день до повні слід до сходу сонця встати. Набрати в банку чистої джерельної води.

Можна з криниці. Тоді опустити в неї срібну ложку. Воду поставити в темному місці, щоби сонце та світло на неї не падали. Це все має стояти аж шість годин. Тоді слід узяти три лимони, дрібно їх порізати й кинути у воду. Туди ж додати жменю сухого липового цвіту та стільки краплин олії дикої троянди, скільки тобі років. Банку поставити на підвіконня так, щоб уночі на воду падали місячні промені. Увечері наступного дня слід набрати половину ванни теплої води й вилити в неї вміст банки. Тоді зануритися у ванну, заплющити очі й уявити, наче купаєшся вночі в озері, у якому замість води місячне сяйво. І дуже важливо переконати себе, що твоє тіло тепер геть заповнене магичною енергією місяця, кров у жилах теж місячна, а отже, і чарівлива».

Оксана так і вчинила. Хтозна, що подіяло тоді: чи то магія місяця, чи дівчина аж так у це повірила, що трішки змінилася і стала балакучішою та впевненішою в собі. Оксана таки вийшла заміж, і доволі успішно. Та й не за першого-ліпшого, хто нагодився, а за дуже хорошого чоловіка. Була вона на якихось там курсах підвищення кваліфікації у Львові та випадково познайомилася з молодим удівцем. Сподобалися одне одному, і все завершилося весіллям.

Василина всміхалася спогадам, усміхалася місяцю. Правду кажучи, у такі дурниці вона не дуже вірила, але було щось незвичайне й у світилі, і в тих його фазах. Це достеменно знала. Місяць присвічував дорогу. Річка ближчала. У голові прокручувався сьогоднішній день. І вальс

шкільний, і хлопці-однокласники, які так подорослому запрошували її до танцю. Хм, і не однокласники теж. Складно вона відбрила того причепу Івана. Додому провести він її задумав! Ще чого! Але така увага Василині подобалася, принаймні дівчина знала: Іван не полишатиме спроб. Тому що... Тому що впертий. Він це їй сам сказав. Чи подобався їй Іван? Ну, хіба трішки. Він уміє її розвеселити, а це вже не так і мало. Щонайменше, нудно не буде. Поки він її навіть дуже влаштував — як друг.

Парочку закоханих Василина побачила здаля. Холера б їх узяла... Сиділи на камені, на якому юнка любила мріяти. Мабуть, не одна вона на тому камені мріяла. І, здається, ця парочка не лише мріяла. Чоловік пригортав жінку до серця, гладив її кучеряве волосся й шепотів щось на вухо. У небі срібною монетою щедро всміхався місяць і пестив закоханих своїм холодним сяйвом. Василина вклякла, зітхнула: намарно прийшла. Вона ж бо не стане псувати своєю присутністю таку прекрасну ідилію. Вона вже доросла і все розуміє. І вже хотіла повертати назад, як раптом її вухо вловило знайомий голос і впізнаваний уривок фрази... Василина насторожилася, нашорошила вуха й тихо навшпиньки підкралася до закоханих. Високий кущ бузини добре ховав її. Ніч була надто тиха, без вітру й галасливого кумкання жаб, тож муркотіння закоханого чоловіка звучало досить голосно:

— Кохана, єдина! Моя нічко чорноока! Найліпша у світі. Зірньоко!

То був голос її тата Тараса, і то все він шепотів якісь тітці. І та тітка не була її мамою. У голові наче хтось раптово вимкнув розум. Клац. Її світ в одну мить зійшов з орбіти здорового глузду й зачав кудись падати. Василина прикипіла ногами до землі. Очі наче приклеїлися до двох фігур, які пристрасно цілувалися, обіймалися, важко дихали й зітхали. Чоловік пестив тіло жінки ніжно, пристрасно, уперто, наполегливо, і не тільки волосся й руки. А та жагуче віддавалася на доторки зітханнями уст, здриганням оголеної плоті.

Василина зараз і не пригадає, як і коли дотелепала додому. Злість, образа, ненависть, біль, журба, сльози, ридання рвали її на шматки, змушували вистрибувати з грудей серце. Вона сиділа на підлозі посеред темної хати, сама зі своїм страшним знанням, і ненависть гидкими щупальцями дедалі міцніше обплутувала її. Голова страшенно гуділа, у ній щось зловісно гупало лихими дзвонами, орбіта її світу тепер була невідомою — і, чесно, тої миті на це було начхати.

За вікном уже сіріло. Місяць із неба забрався, сонце ще не сходило. Василина не лягала спати. Вона чекала на Тараса. І таки дочекалася. Накинулася на нього, щойно той переступив поріг хати. Вона кричала, ридала, голосила, називала його лицеміром, відступником, злодієм, бабієм. Плювала йому в обличчя. Василина вперше дізналася, що таке зрада. І зрадив її не хтось чужий — зрадив рідний тато. У класі вчилися діти, які жили в неповних сім'ях — переважно з мамами, бо батько чи то пішов до іншої, чи просто спився.

І чомусь ніколи жодному з тих татів не спадало на думку, що дитина його, батька, теж любить — не менше від матері, — що вона його теж потребує... І, можливо, варто такому мудрому татусеві і собі бодай натякнути «зрадженій» дитині на взаємні почуття, сказати: «Дитинко, я люблю тебе попри всі життєві обставини. І ти можеш інколи жити зі мною, бо не винна, що ми, дорослі йолопи, враз перестали одне одного розуміти».

Уже про любов не йшлося... «Любов тримає людей укупі, одне біля одного, егоїзм розводить по кутках», — так колись казала бабуся. І тільки тепер Василина збагнула глибинний зміст тих слів. Тато був егоїстом? Ні. Тато просто більше не кохав маму.

— Ліпше б ти спився! — кидала знавісніло Василина батькові в обличчя. — Бути алкоголіком не так гидотно, як зрадником.

І все чекала-чекала-чекала, що він стане виправдовуватися. Просити вибачення, може, навіть навколішки, переконувати, що то все якісь непорозуміння, що то був не він. Що юнці намарилося, що отой солодкий запах чужих жіночих парфумів від сорочки, яку йому на день народження подарували вони з мамою, — то все несправжне. То фатуми-міражі, які з першими променями сонця розсіюються. І що та жінка — або його секретарка, яка втратила батька-матір-дитину-чоловіка і яку він втішав, або вона просто Василіні привиділася. Або в нього є свідки, які можуть присягнути, що він цілу ніч гарував у клініці чи щойно повернувся з незапланованого відрядження.

І що вона, Василина тобто, має перед ним вибачитися, тому що... Тому що... Тому що — що? Він її батько, і він її любить!

Вона повірила б тоді в найбезглуздішу брехню, адже наша любов до рідних готова навіть на це. І марево побаченого посеред ночі мало б розвіятися, бо слова про прекрасну чорнооку нічку, прошепочені ненависній чужинці з кучерявим волоссям, — вони несправжні. А може, ліпше б він її вдарив. Василину ніколи ніхто з виховною метою не бив, і вона навіть ладна була стерпіти таке пониження, якби воно допомогло повірити: її тато — супергерой, суперчоловік, суперлюдина — не здає на ниці й підступні вчинки. Він може бути ким завгодно, тільки не зрадником. Тому що він її Тато. Бог-Всесвіт, Бог-Творець. Так схожий на того Бога, до якого молилася бабуся Тереза, завжди справедливий і благородний. Кажуть, що часто материнська любов сліпа. А Василина до батька яка? Мабуть, вона теж підчепила той вірус — сліпої любові. Сліпої любові до батька.

Марево брехні нікуди не ділося. Натомість батько заговорив, і він не вибачався й не виправдовувався. Казав, що вона вже доросла і мусить утямити, що все має свій початок і своє закінчення. Навіть любов. Навіть велика справжня любов може стати колишньою. І Василина таки його зрозуміє, з часом, і прийме ту правду, про яку він зараз їй розповість. Бо вони з мамою щодо цього вже порозумілися, і мама знає про початок кінця, і мама готова заради спокою в родині терпляче зносити недоговорювання. Він навіть більше їй

скаже. Бабуся Тереза теж знала. Але він бабусі пообіцяв: хай би що сталося, він залишиться вірним родині. Як він, бідненький, намучився! Бо терпляче зносив розлуку з коханою. Навіть коли померла бабуся Тереза і разом із нею померла його клятва, він і далі створював видимість щасливої сім'ї. Бо насправді вони з мамою одне одного не люблять. Просто заради спільної донечки вирішили поки залишатися разом, а що правда вилізла, наче миша з нори, то настав час припинити удавання.

Василина вже нічого не чула, їй затьмарило розум. Краєм ока вона помітила в кімнаті маму, яка тихо увійшла під час батькового монологу і стояла бліда-налякана-прибита. Батько безсовісно брехав власній дитині, виправдовуючи власну слабкість і власну нищість. Мама досі кохала батька. Василина це відчувала. Мама стояла тьмяна й сполохана. Розпач туманився в загнаному погляді, у руках, що тремтіли, у стиснутих до синяви губах. Її мама-красуня, вродлива пава, як колись називала її бабуся Тереза, зараз здавалася Василю переляканим сірим горобчиком з потрощеними крилами, який більше ніколи не зможе літати.

Василинин світ тої миті залила чорнота. Дівчина діяла імпульсивно. Ухопила вазу, що стояла на столі, та щосили жбурнула нею в батька. Той точно не сподівався такого, він не встиг ухилитися, і кераміка, яку дорогий таточко подарував іще бабусі Терезі на день народження, розлетілася на цурпалки на його голові. Василина божевільно

вишкірилася, бачачи, як із розсіченого лоба цівкою потекла кров. А може, це вихід? Убити зрадника, того, кого найдужче любиш. Убити Бога, убити Творця, не дозволити йому самому просто померти у твоєму серці. Мама метнулася до батька. Той схопився за голову обома руками, притулився до стіни, щось перелякано забелькотів собі під ніс. Очі в нього закотилися, і за мить його тіло сповзло на підлогу. Зчинився рейвах, мама кинулася до аптечки. Василина остовпіла. Вона стояла незрушно, спостерігаючи, як мама витирає кров на батьковому обличчі, заливає голову перекисом, перев'язує. І раптом перед очима дівчини замерехтіли сірі метелики. Їх було багато. Вони били крилятами по обличчю, шелестіли, сідали на руки, наче запрошували до танцю. І Василина таки полетіла за ними. У грудях, там, де серце, запекло, навіть здалося, що всередині щось зламалося, розлетілося, як та ваза на батьковій голові. Серце? Її маленьке дитяче серце не витримало. Рідний батько його щойно розбив. Вона вхопилася однією рукою за серце, другою за свій медальйон.

«Де ти, рідна моя бабусенько, якщо ти зараз так потрібна?» Захитався світ, застогнав переляканим батьковим голосом, і вона полетіла вслід за сірими метеликами в чорну безодню, звідки не повертаються. Принаймні вона цього дуже хотіла.

Та вона повернулася. Її гладили по голові ніжні руки мами, заклопотані-заплакані очі дивилися безкінечно ніжно й турботливо. Любов перетікала з маминих долонь у серце дівчини, гоїла рани. І Василина розплакалася. Яка вона егоїстка! Що

вона собі такого надумала? Наче мамі одної втрати мало? Що ж, її таточко ще пожалкує, що вибрав не ту жінку. Хто вона, ця кучерява курва? Василина обов'язково з'ясує, і тоді... Ні, її Всесвіт не воскресне й любов не повернеться, але коханий таточко відповість за зраду й за те, що зрікся любові.

Батько пішов від них. Поки Василина прихотила до тям після ранкового потрясіння, він склав найпотрібніше та забрався геть. Мама запевняла, що поріз у нього на голові, «на щастя», невеликий. Що накладуть кілька швів і дуже швидко все загоїться. І що вона розуміє Василінин біль. Але... Але, але. Тарас однаково назавжди залишиться її батьком і, попри все, завжди ним буде.

І в той момент Василина зрозуміла одну важливу річ. Тепер вона знала, що Боги також помирають. І конають вони, як і народжуються, у муках. Обов'язково із собою прихопивши когось як офіру. Та святе місце порожнім не буває. Бо натомість народжуються нові. Безжальні, поки невідомі, але красиві та особливі. Хто вони? Час покаже.

• 6 •

ТІТКА КАРОЛІНИХА

Батькова теперішня «любов» була єдина та улюблена донька його колишнього шефа Всеволода Євстахійовича Головського. Пан Всеволод недовго виконував обов'язки головного лікаря районної лікарні, відмовляючись ставати повноцінним її господарем. Тому що своє перебування в Сокалі вважав тимчасовим. Так урешті й сталося. Чоловік пропрацював в. о. неповні два роки й минулоріч «пішов на підвищення». Тобто повернувся додому, у рідний Львів, і тепер очолював обласну психлікарню, яку в народі звать Кульпарків. Натомість Тарас Іванович Коморовський за рекомендацією Всеволода Євстахійовича офіційно посів місце головного лікаря. І дуже цим пишався. «Тому що все заслужено, тому що обійшлося без блатняків, тому

що нарешті обрали найдостойнішого», — співала соловейком мама, пишаючись успіхами чоловіка.

— Ось тобі й відсутність блатняків, — супилася Василина, пригадуючи історію з батьковим призначенням. — Як там кажуть французи: «*Cherchez la femme*», — тобто: «Шукайте жінку». А навіщо її шукати? Вона сама знайшлася. Тату, тату!

Кароліна Альфонса — так звали майбутню мачуху Василини — мала за плечима «яскраве й насичене подіями минуле». То сказала язиката Ориська, яка після батькової втечі з дому зі ще більшим завзяттям заходилася розраджувати маму. Зі слів тої самої Ориськи, «яскраве й насичене подіями минуле» — це аж три не зовсім вдалі шлюби. Від першого чоловіка красуня Кароліна сама пішла, тому що... Усім цікавим роз'яснила лаконічно: «розлюбила». Може, і так, але не зовсім так. Заміж вискочила рано, ще в сімнадцять. Ледве школу закінчила. Помилково прийнявши підліткову закоханість за пристрасне кохання. Добре, що вчасно оговталася й не наплодила з чоловіком-невдахою дітей. Перший чоловік в очах Кароліни та її небідної львівської родини і справді мав вигляд невдахи. По-перше, він син простих учителів, які мешкали на Сихові¹ у двокімнатній панельці. По-друге, зятьок був студентом універу, вчився на географічному, а з такою освітою ані кар'єри не зробиш, ані грошей не заробиш. Що Кароліні в ньому сподобалося? Він прекрасно грав на гітарі та просто блискуче виконував пісні з репертуару

---

¹ Віддалений спальний район Львова.

Висоцького. Напевне, це й закохало Кароліну в хлопця. Та для сімейної ідилії цього виявилось замало. Кароліна прагнула блиску, захвату-овацій чоловіків, заздрощів жінок. Вона виросла в розкошах і надалі цього потребувала. Бідний студент, зі стипендією в сорок ре та підробітком у п'ятдесят, не міг їй цього дати. Почалися сварки. Новоспечений чоловік став заливати претензії дружини дешевим алкоголем. Навіть улюблену гітару якимсь проміняв на копійчаний шмурдяк. І кохання зішло на пси, як і спільне сімейне життя. Кароліночка повернулася до батьків — розчарована й нещасна. Вдруге вона ошчасливила набагато зрілішого від себе пана. Злі язики кажуть, що Вітольд Варфоломійович був старший за молоду жінку аж на п'ятдесят п'ять років. Всеволод Євстахійович, батько Кароліни, називав майбутнього зятя своїм Учителем, бо той і справді ним був: пропрацював усе життя в медінституті та зростив не одне покоління хороших лікарів. У Вітольда Варфоломійовича раптово померла дружина, і юна Кароліна, у якої той був науковим керівником дипломної роботи, так утішала згорьованого вдівця, що аж залетіла від нього. Хтозна, що так вплинуло на стариганя: доволі юний вік молодої дружини, народження доньки Єленки чи, можливо, образи на дітей від першого шлюбу, які відмовилися спілкуватися з батьком, визнавати меншу сестричку і тим паче мачуху, — але закоханий по вуха в красуню Кароліну дід-академік переписав на неї геть усі свої чималі статки: п'ятикімнатну квартиру в центрі Львова, колекцію картин-ваз-скульптур-ікон, вартість якої,

стверджували заздрісні язики, удесятеро чи навіть удвадцяттеро перевищувала вартість квартири. А про коштовні прикраси, назбирані не одним поколінням давнього польсько-українського шляхетського роду, який, кажуть, корінням сягає самого короля Лева, а мо', навіть далі — аж Тутанхамона (звісно, то вже була іронія) і з якого походить Вітольд Варфоломійович, годі й казати. Хай там як (рахувати чужі маєтки — діло невдячне), але молода красуня Кароліна, побувши в шлюбі неповні три роки, овдовіла. Звісно, на таку красу неземну, багату-пребагату, злетілося кавалерів тьма тьмуша. І, чемно протримавши рік трауру, Кароліна втретє пішла під вінець. Що сказати про третього чоловіка красуні Кароліни? Ні, він не був багатий. Зрештою, Кароліні до цього вже було байдуже, вона ж не бідна. Але він і розумом не дуже вдався, і ніякої тобі, хоч елементарної, вищої освіти. Та хіба лишень у багатстві й розумі щастя? Третій наречений Кароліни був красень. Кажуть, що в глянцевих журналах, польських і навіть французьких, друкували його фото. Кароліна, очевидно, його посправжньому кохала. І щиро вважала, що вхопила найдостойнішого. Того, хто гідний її вроди й статків. Та чи любив красунчик Ніко — так він себе називав — Кароліну? Невідомо. Дозволяв любити — це правда. Бо шойно випала ліпша нагода в його житті — він нею скористався. Красень покинув Кароліну й майнув до Франції. На нього там чекало нове кохання. І нове кохання звалося Франсуа. Кароліна наче здуріла. Як він міг? Проміняти жінку, яка вважає себе еталоном краси, на якогось

небритого й вонючого мужика, хай навіть француза... Це — жах. Це — трагедія. І в красуні Кароліні почалася затяжна депресія. А таточко рідний якраз спеціаліст із депресій, робота в нього така, тож він організував любій донечці мандрі Європою, круїз Середземним морем — і Кароліночка доволі скоро повернула собі впевненість у власній досконалості. Адже звикла все життя бути найкращою, найрозумнішою, най-най-най... І, хоча й здобула медичну освіту, жодного дня ніде не працювала, як і її мама, як мама її мами й так далі. Давня галицька родина з автентичними традиціями. Може, не такими глибокими, як у другого її чоловіка, Вітольда Варфоломійовича, чий родовід тягнеться від самого короля Лева, та менше з тим... І, згідно з тою традицією, своє справжнє призначення Кароліна вбачала в тому, щоб мати божественний вигляд і створювати в хаті ідеальний родинний затишок. Насамперед для коханого чоловіка. Звісно, це не варіння борщів чи натирання до блиску підлоги. Для цього є хатня робітниця. Це творення бездоганної аури спокою й гармонії в оселі, з якої нікуди не хочеться йти.

Сорока Орися аж прицмокувала, коли то переповідала Надійці. Василені не раз хотілося заткнути пліткарку, але... Вона не могла себе виказати, бо завше оті дорослі жіночі розмови підслуховувала. Та найбільше дівчину цікавило інше: звідки Ориська то все знає? Так і не спиталася. Однак усе чи майже все пізніше таки виявилось правдою.

Василину цікавило ще одне: як пихату, самозакохану й зарозумілу ягідку Кароліну міг заціка-

вити такий чоловік, як її тато? Не багатий, не академік, без статків, не красень, не модель, на додачу з чималим доважком — донька-підліток та жива-здорова дружина? Відповідь нашептала та сама тітка Оріся. Всеволод Євстахійович, батько Кароліни, урешті не витримав «пекельних» намагань доньки відшукати чоловіка своєї мрії та вирішив це питання по-своєму. Знайшов доньці нормального кандидата в чоловіки, не пихатого, роботящого, перспективного, якого щиро поважав і якому довіряв. До того ж, як з'ясувалося, давній рід Коморовських, з родинним гербом і графськими-шляхетськими коренями, так пасував до золотої корони майже королеви Кароліни. Але як тато так легко повівся на це все? Чим та курва Кароліна ліпша від мами Наді? Тим, що пройшла Крим, Рим та мідні труби? Бабуся Тереза колись казала: «Запам'ятай, Василенко, не можна змусити того, хто не хоче. Не можна змусити робити щось негодяще того, хто не має до цього слабкості». Її батько, очевидно, виявив оту саму слабкість: може, до кар'єри, може, до інших можливостей, а може, і до симпатичного личка львівської панни.

І ось одного жовтневого дня кучерява львівська курка Кароліна, пані з великим досвідом крутіння чоловіками, припхалася до Василини в школу. Знайомитися. Була вбрана в елегантну чорну сукенку, що ледве прикривала коліна та звабливо підкреслювала всі принади фігури. Зверху — сірий плащик, розстебнутий на всі гудзики. На руках — чорні рукавички. На голові — чорний капелюшок.

Жінка свердлила Василену колючими очима, звабно накручуючи на палець правої руки чорний кучерик. Високі підбори тільки підкреслювали її граційність, і вона трималася на них упевнено. Із заглибокого декольте майже вистрибували груди, тонка талія здавалася аж надто тонкою. Василену тоді ще нічого не знала про корсети й бюстгальтери різновиду корбей. Дівчина з несподіванки аж залякла, щойно побачила свою ворогиню в себе під носом і в такому вишуканому прикиді. Не такою вона уявляла їхню першу зустріч. Кароліна поламала весь придуманий Василеною сценарій помсти. Розгублена дівчина навіть дозволила відвести себе в кафе й замовити тістечко з чаєм. Зрештою, то було не зле. Зовсім не хотілося, щоб уся школа милувалася її ганьбою. Через це й банальну істерику не закатала. Недобрі чутки про родину Коморовських і так гуляють школою, Василену не збиралася їх множити.

Пані Глибоке Декольте, як з'ясувалося, пристрасно бажала «налагодити тісні взаємини» з падчеркою. І тому припхалася в школу знайомитися. Дуже розумно. Кароліна, хоч і справляла враження тупої ляльки, такою не була. Майбутня мачуха знала: донька коханого — підліток, однак невірноважено істерити й ганьбитися перед учнями, особливо однолітками, не стане.

Вислів «налагодити тісні взаємини» Василену відверто роздратував. Щойно вони всілися за стіл у кафе та зробили замовлення, Кароліна його повторила. Василену ображено перепитала жінку:

— Що? Налагодити тісні взаємини? З ким? Ви здуріли?

— Так-так, тісні шляхетні взаємини, — співала соловейком Пані Глибоке Декольте. — Я так кохаю свого Тарасика, а отже, і всіх тих, кого він любить. Безтямно.

Василина тій паскуді не вірила. Жодному словечку. Вона дивилася в чорні очі жінки, які, попри всі намагання сподобатися, сипали кригою та ворожістю, а приклеєна усмішка на тридцять два білосніжні зуби здавалася акулячим вищиром. Що батько в цій потворі знайшов? У кафе Василина вперше себе питає. Потім вона не раз про це і себе, і його запитуватиме. Адже в майбутньої мачухи штучне все: слова, усмішка (потім вона довідається, що груди-зуби-талія теж).

Знайомилися. Василина скривилася, коли львівська пані попросила не називати її Кароліною Всеволодівною, бо вона не зносить офіціозу. Треба бути простішою.

— Називай мене Кароліною. Адже, дорогенька, це так душевно, щиро, тепло, шляхетно й дуже по-справжньому. Ти ж не називатимеш мене мамою, чи не так? Мама в дитини одна — та, що породила й зростила. Я з розумінням ставлюся до молодіжної моди й до демократичності там усякої, хоча... Тикати собі не дозволю, хай там що. Усе має бути в родині шляхетно, навіть цнотливо, дорогенька. А тикання... Ох, це не галицька традиція. І яюсь зовсім не шляхетно. Це чужинське, заморське. Я пригадую, як моя прабабця Мариня до свого чоловіка, мого прадіда Влодка, говорила

«мій пане» і все на «ви», навіть у присутності своїх. От де повага, моя ніжна і чарівна квіточко Василюк. Ой, а про що це я казала? Ах, так. Можеш називати мене Кароліною — дуже навіть доброзичливо. Я впевнена: мене трохи часу, і ми з тобою станемо найліпшими подружками. Я тобі не ворог. І твоїй матері також. І ніхто тут не винуватий, що наші долі схрестилися. Бо коли в серця мелодією стукає справжнє почуття, тобто кохання, то неможливо — зрештою, і не варто — тому почуттю противитися. Щойно я побачила твого татка, крила мені вирости.

Це вже було занадто! Василюк гомерично розреготалася чорноокою і, напевне, чорноротій потворі в обличчя та сказала, що кликатиме її виключно тіткою Кароліною-Криволіною. Їй насправді дуже пасує ім'я Криволінуха. Або так, або взагалі ніяких стосунків не буде. Кароліна відчайдушно закліпала оченятами. Жінка ледве стримувалася, щоб не наговорити зайвого цьому гидкому язикатому підлітку. Та мусила слова Василюки з'їсти, тому що це вона припленталася до неї, а не навпаки. І щоразу кривилася, коли чула прикре «тітка Криволінуха». Штучний усміх на якихось кілька секунд кудись дівся з фарбованого личка, і вся її акуляча суть вилізла нагору.

Дівчина длубалася ложкою в тістечку й не могла зрозуміти, звідки взялося в її голові оте дурнувате «Криволінуха». Але воно так пасувало до образу злої мачухи, і Василюк пообіцяла собі, що цю розмальовану фіфу вона називатиме тільки тіткою Криволіною — і ніяк інакше.

Василина уважно роздивлялася свою ворогиню. «Так, дівко, можна покласти руку на серце й щиро зізнатися: якби ти була чоловіком, то теж змогла б у цю штучну потвору закохатися. Але тільки закохатися — не більше». Василина не любила фальші. А тітка Криволіниха і далі промовляла медові слова, напихаючи їх солодкою ватою. Можливо, жінка таке заливає, бо перечиталася тупих дамських романів чи передивилася недалеких серіалів про дону Розу Сальвадорес, яка кохає свого Педро до безумства. Кліп-кліп довгими фарбованими віями. Очі колупають-длубають тебе. Ідеальна точена фігурка. Авжеж, ця пані все життя на дієті. Вона встигла і в цьому любій падчерці, тьху ти, зізнатися... Сидить, звабливо кривить губки й свердлить своїм терням Василичині карі очі, указівним пальцем правої руки намотує кучерик волосся — не заважають їй у цьому й рукавички.

— Дорога дівчинко, люба красуне панночко! — Мамцю ріднесенька, хіба нормально так розмовляти?! Якийсь вертеп, а не розмова. І далі: — Я понад власне життя й життя своїх рідних люблю твого тата. І тому його душевний спокій для мене найважливіший. На твого тата чекає прекрасне професійне майбутнє. Перспективи для хорошого лікаря можуть відкритися тільки у великому місті, як-от Львів, звісно ж. Отже, Василичко, люба, попри всі непорозуміння й ворожість твоєї мами, яка тебе налаштовує проти рідного батечка, ми приречені порозумітися. Ти зі шляхетного роду Коморовських і дістала добре виховання.

Відповідно, поведінка твоя має бути шляхетна. Тепло, гостинність, шляхетність і душевність мають стати твоїми найголовнішими чеснотами. Ти з часом зрозумієш, моя красуне, що всі найважливіші й найщасливіші моменти життя не потребують чогось надзвичайного чи коштовного. Вони в дуже простому та банальному. Ти також колись покохаєш до нестями, і тоді...

Бармен приніс чай, і дуже вчасно. Василина не стала чекати, щоби почути: що ж станеться тоді? Руки вхопили тарілку з тістечком, і воно полетіло в обличчя Криволінісі. А що тістечко було свіже та щедро залите вершками з полуничним варенням, то гарно пристало до її нафарбованої морди. Рідке варення потьоками збігало з носа й підборіддя. На голову й розкішні кучері тітки Криволініхи пролився ще гарячий чай. Василіні було приємно чути й бачити, як фарбовано-штучна лярва раптово набула своєї справжньої подоби, розкрилася нутром. Усміх зник, очі стали скаженими, наче в панночки з «Вія», а страшний голос, що вихопився з утроби тітки Криволініхи, міг надовго паралізувати своїми жахливими нотами. Ну, звісно ж, гаряче пекло. Василина пожаліла, що то був не окріп. Поки чай заварювали, поки несли... Добре було б, якби шкіра з нафарбованого писка аж на шию сповзла. Та чи це допоможе? Змії так часто міняють шкіру...

На переляканий вереск жінки позбігалися люди. Василина не стала чекати, коли її затримують і кинуться виховувати, співчуваючи бідній Кароліночці через божевільну падчерку.

Вона дременула з того злосчасного кафе куди подалі. Тепер треба перечекати. Нехай страсті-мордасті вляжуться.

Звісно, її шукатимуть. Телефонуватимуть друзям, розпитуватимуть однокласників, усіх знайомих і незнайомих. Над річкою, мабуть, теж... Батько знає всі її тамтешні схованки, мама обдзвонить усіх найближчих колежанок і приятелів. То куди ж податися? Рішення спало миттєво. Старий Сокальський цвинтар. Якось вони з отим самим Іваном, що набивався її провести з танців і поступово таки ставав другом, замість піти в кіно вирушили до цвинтаря на екскурсію. І він показав їй кілька старих склепів, закинутих, майже розвалених, але таких, у які можна було залізти й перечекати негоду. Жодної труни з кістками покійників там не було. Хоча... Місце таки моторошне. Бо, коли несподівано пішов дощ і Іван потягнув її за собою до одного зі склепів, Василина навіть на мить завагалася, чи лізти.

— Дурна, змокнеш! — крикнув Іван. — Залазь. Тут сухо й безпечно. Боятися треба живих, а не мертвих. То мій тато так каже, і я йому вірю.

І ось тепер, коли вона переховувалася від гніву тітки Криволінихи, яку облила чаєм, той самий склеп мав стати її прихистком. Ні-ні, вона не боялася йти додому через те, що влетить від мами. Краще б влетіло, а ще ліпше, якби мама добряче відлупцювала, аніж бачити, як та чорніє з горя й розпуки, ночами невтішно витираючи сльози. Василина хотіла, щоб серце боліло в її татуся, бо це його пасія, фарбована курка Кароліна, дитину

до відчаю довела. Скільки разів вона промовила слово «шляхетний»? Тепер це слово Васирина щиро ненавиділа, як і чорнооку Кароліну.

Дівчина сердилася на маму, на себе, на весь світ. Минуло два місяці, як батько пішов із дому, і все місто знає, що пішов до молодшої, до успішнішої, до багатшої. Васирина злилася, геть закинула навчання, часто втікала з уроків. Вона так хотіла, щоб її покарали. Може, тоді не так болітиме розбите серце? Та чомусь майже все їй сходило з рук. Тому що... Ну обставини так склалися, і все мине, усе перемелеться. У нас люди-добродухи. І дорослий світ її жалів. А вона не потребувала жалощів — вона прагнула розуміння.

Одного жовтневого вечора, коли мама затрималася в лікарні, Васирина збрала всі фотки, на яких був батько, і спалила їх. Мама заскочила доньку на подвір'ї: та саме допалювала останню родинну фотографію, весільну. Надя вихопила світлину з полум'я, загасила, мовчки сховала в сумку й пішла до хати готувати вечерю.

Василина не розуміла такої амебної маминої реакції на те, що відбувалося. Її звичний світ падав, валився. А мама мовчки приймала це, не боролася, не старалася бодай щось змінити, випустити із серця власну лють. Стала жалюгідною, убогою, згорбленою, геть худою. Немите волосся, припухлі через недосипання очі, які тепер завжди тупила в землю. Васирина знала, що мама майже не спить. Вона випадково почула, як та скаржилася хресній, що не висипається, бо напосідають різні думки.

Та найбільше Василену дивувало інше. Чому мама покірливо приймала батькову зраду, коли вони ще були сім'єю? Василенка через брак досвіду не бачила очевидного. Вважала, що в них усе добре. Хіба що татко надто захопився новою посадою, та це мине. Не минуло! Посада виявилася прикриттям. І з'ясовується тепер, що мама добре знала про таткові походеньки наліво. І річ була не в батькових словах, кинутих Василенці в обличчя, коли вона застукала його на гарячому. Тато тоді сказав, що мама в курсі його зрад. Так він міг і збрехати, виправдовуючись. Але він не збрехав. Василенка сама чула, як мама плакалася-сповідалася язикатій Орісці: «Я ладна була прощати йому всі зради, аби він залишався моїм. І я прощала, і він залишався. Чому так, Орісю, скажи? Я ж готова була терпіти й далі. А він пішов. Пішов назавжди, в інше життя, до чужинки. І вже ніколи не повернеться».

Щось було не так із тим дорослим світом. Василенка поки не зрозуміла — що. Може, забагато фальші? Мамо, мамо! Хіба можна бути такою безхребетною? Адже саме мама вчила її наполегливості й уміння відстоювати свої права. А тепер вона ось так просто капітулювала. Віддала батька в руки кровожерливій акулі зі штучними зубами.

Поночіло якось раптово. Поки було видно, Василенка ходила примарою поміж хрестів, уникаючи зустрічі з людьми. Місто не таке вже й велике. А що, як випадково її тут хтось знайомий побачить, упізнає, накапає рідним? Тоді всі плани коту під хвіст. Старалася триматися не на оці. Першим

ділом пішла до могили бабусі. Там стояла напівзгоріла свічка та свіжі живі квіти у скляній вазі. Хтось недавно тут був. Може, батько, а може, і мама. Василина всілася на краєчок могили. Поглядила чорнобривці. Минулого разу, коли вони з мамою сюди приходили — а було то тиждень тому, — ані вази, ані квітів не бачила. Знайшла, про що думати. Бабусенька мала золоте серце, її багато хто досі любить і пам'ятає. Закинула на голову каптур. Жовтневий вечір обіцяв холодну ніч. Притулилася щокою до хреста.

Якби бабуса була жива — того б не сталося. Бабуса дуже любила невістку й не дозволила б синові таке вчинити. Він сам казав, що то клятва, яку дав бабусі Терезі, його стримувала від рішення розбити сім'ю. Василина заплакала. Тоді помолилася. Знала тільки одну молитву — «Отче наш». І тої бабуса навчила. Зітхнула. Вона поки не знала, чи вірить у Бога, чи ні. Інколи здавалося, що вірить, бо то як у місті чи в державі, тобто будь-де: у тому світі хтось мусив лад тримати. Бути головою родини чи країни. Таким головою людської спільноти для Василичини був той, до кого вона час від часу зверталася «Отче наш». Вдавалася до того доволі рідко, напевне тоді, коли було найважче чи найскладніше. А оце, коли батько здурів і пішов від них, чомусь геть забила на Бога. Сердилася на старого, бо то Він таке допустив. Як міг? Міг... І тому вже зараз не знала: чи варто вірити в Його волю та в Його царство? Бо коли Його воля — щоби батько жив із цією фіфою, а добру вірну дружину з донькою знеславив і викинув зі свого життя,

то який Він тоді справедливий? Знову розревілася та майже бігцем кинулася від бабусиної могили. Хай йому грець. Нічого бабусі бачити її сльози.

Лаяла себе за такі думки. Тю, дурна. Тут лежать мертві, і їм, звісно, байдуже до проблем живих. А потім заспокоїлася, опанувала себе, ходила поміж могил, шурхотіла опалим листям, плела вінки з кленових барвистих «долоньок» та вішала на хрести. А потім вдивлялася в написи на надгробках. Під плитами — останки людини. У написах — скупі дати, та й по всьому. А скільки за ними прихованого? Зупинка серця — і ти вже не тут. Користай, людино, часом, не гайнуй його, тому що не знаєш, скільки тобі лишилося. А які в неї плани на майбутнє? Та насолити батькові — ось які. Злість на себе, ненависть до нової татової пасії й розуміння, що ця лярва таки красивіша й молодша від її мами, додавали азарту. Зараз вона ненавиділа батька всіма фібрами своєї душі. Так, ненавиділа — і водночас любила. Він для неї досі залишався найліпшим чоловіком у світі — добрим, турботливим, люблячим, сильним.

Василина мала з ким порівняти тата. Добре знала, які батьки в її однолітків. Навіть у того самого Івана. Більше п'є, аніж працює. Родина ледь животіє, перебиваються від зарплати до зарплати. У сім'ї троє дітей. І хоч Іван найстарший, та змушений охайно доношувати одяг двоюрідного брата. Бо після нього той одяг ще носитиме його менший брат Роман. Зі взуттям, яке завжди було дефіцитом, не так пощастило. Тож матінці доводиться добряче переплачувати, щоб синові дістати на базі

більш-менш пристойні черевики. І щойно тепло, Іван узував беззмінні дешеві кеди й заносував їх аж до дір на підошві. А постійні розповіді інших її друзів-знайомих про сварки між батьками, про п'яні витівки татів і розбиті носи в матусь після таких витівок? Це все лякало реалізмом. Найстрашніше, що її однолітки то сприймали як щось звичайне. І Василина вже тоді, у своєму юному віці, розуміла, що дівчата-однокласниці собі знайдуть і чоловіків таких самих, як їхні батьки. Просто ліпшого вони не знають. Її тато вигідно вирізнявся з-поміж інших татів. І от маєш. Невже вона теж собі знайде такого самого досконалого чоловіка, що залишить її заради молодшої? Дзуськи. Вона просто ніколи не вийде заміж. Бо ж для чого? Щоб тобі і твоїй дитині згодом розбили серце? Для того щоб народити дитину, не обов'язково мати примарне щастя у вигляді офіційного чоловіка. Вона вже це знала. Коли тобі шістнадцять — тобі відомо майже все. Принаймні ти так гадаєш.

Василина залізла в склеп. У той самий, який показав їй Іван і де вони якось ховалися від зливи. Тут хтось нагріб на купу сухого листя. Те, що треба для ночівлі. Якнайменше ніч вона спокійно тут перебуде. Нехай тепер її пошукають. Може, нарешті та фарбована фіфа на високих підборах зрозуміє, що її падчерка хай і шляхетського походження, хай і з роду Коморовських, та терпіти її солодку словесну патоку не збирається. І перед тим, як плести дурниці, добряче подумає: чи взагалі варто зустрічатися з агресивною донькою

коханого? Бо наступного разу можна дістати, наприклад, по голові чайником або по писку гарячою праскою. Також хотілося б Василіні, щоб її рідна матуся врешті втямила: життя — це суцільна боротьба, а не тихе скімлення звіра в капкані. І за можливість бачити зорі в небі треба боротися. Урешті, її коханий таточко, який поки ще не перебрався до Львова, теж мусить замислитися над деякими важливими речами. Його нова сімейна ідилія не починається з нуля, як він, очевидно, думає, а все тому, що існує вона, Василина, як постійне нагадування про зрадництво, поламани долі тих, хто тобі довіряв, хто тебе любив.

Звісно, ночівля в склепі не дуже тішила Василю. Хоча... Як казав Іван — і дівчина повторювала це собі всоте, — боятися треба живих. Принаймні остерігатися — це точно. А від думок і злості на весь світ було геть не страшно. У животі сердито забурчало. Василина згадала, що їла сьогодні тільки раз — уранці: яєчня з докторською ковбасою та какао з молоком. Подумала про тістечко з жирним кремом на мармизі мачухи. Злісно посміхнулася. Та раптом пригадала її панчохи в дрібну сіточку. Скривилася. Такі бачила тільки в закордонних фільмах на голлівудських зірках. Стало ще огидніше, і не через те, що в неї таких ніколи не було й уже точно не буде — через принцип, — а через те, що її тата, виявляється, так легко купити. Солодкий аромат парфумів порцелянової тітки Криволінихи, таке відверте декольте, що навіть місця для фантазій не залишається.

Василині раптом стало соромно. Така напівоголена дівиця — поруч із її татом? Фу! А Кароліні, очевидно, доволі природно й комфортно. Василина бачила, як озиралися чоловіки, коли вони йшли вулицею. Каролініні стрункі ніжки на тонких обцасах¹ ефектно рухалися тротуаром. Це трохи заворожувало. До них у кафе підійшов офіціант і на мить завис, зазираючи мачусі в пазуху. Василині через те аж гидко стало. Дивилася на молодого пацана і пригадала раптом, що знає його. Він був десятикласником, а вона тоді вчилася чи то в п'ятому, чи в шостому класі. І того року випускники вирішили привітати вчителів по-особливому: провести замість них уроки. Він у них вів фізику. Скільки йому нині років? Двадцять один чи двадцять два? Кароліна років на п'ятнадцять від нього старша, а він туди ж... Бляхмуха, що за світ? Василина в той момент ненавиділа всіх на світі чоловіків. Цікаво, а чи Іван так само поведився б, якби тітка Криволіниха стала йому всміхатися своїм декольте? Так само. Хіба він з іншого тіста зроблений? І зачала Василина в голові будувати плани помсти Кароліні, уявляючи її кривою, сліпою, горбатою й нікому не потрібною.

Ось коли її завтра знайдуть чи вона сама знайдеться, то обов'язково скаже батькові, що то тітка Криволіниха її до цвинтаря довела. То вона через неї в склепі ночувала. Бо в неї слабка психіка. Тато сім'ю кинув — і то не жарти, і до всього

---

¹ Підборах.

перехідний вік, помножений на підліткові гормони. Про це всі на світі дорослі торочать. Ох і весело буде! І, вже майже провалюючись у сон, раптом згадала розповідь приятеля Івана про цей самий склеп. Дивну розповідь. Чоловіка, якого було поховано в цьому склепі, ще за життя вважали проклятим.

· 7 · Ян і Марися

— Історійка ся трохи облудна, Василинко. Дідо мені її розповідав. Якось напився старий і вибовкав. Переконаував мене, шо, коли він був молодий, про сю пригоду не базікав тіко ледачий. Мій дідо аж до пенсії проробив у тюрмі. До чого тут тюрма? Зараз поймеш. Жила собі в Сокалі одна родина. На фамілію Вишенські. Батько, мати, двоє дітей — син та донька, двійнята. Батько робив на железній дорозі якимсь там начальством, мама вихователькою в садіку дитячому працювала. Сім'я як сім'я, нічого дивного. Діти файно собі підростали. Спочатку в садік ходили, тоді до школи пішли. Добре вчилися, не зле були виховані. Марися та Ян — так називалисі. На польський лад, бо родина польська. Та якось

ніхто на таке уваги не звертав, бо, як каже моя бабуся, хоч горщиком назви, тільки в піч не пхай. І ті двоє діток усе вкупі ходили. У садик спочатку, потім до школи. Ніколи не сварились, не сперечались. А то рідкість. Я ж бо знаю. Адже молодшого брата маю. А ті не сварились, і всьо. Наоборот — одне одному допомагали. Дивувались учителі. Не тому, що разом ходять, а тому, що друзів серед інших дітей собі не знаходять. Усе вкупці, тільки двоє, і без третього зайвого. Навіть коли підлітками поставали й у їхніх однолітків почали з'являтися всякі-різні симпатії, вони досить мляво на таке велися. Але дисципліни не порушували, з уроків не втікали, файно вчилися, не буянили, не курили й геть нічого поганого не чинили. Просто ідеальні якісь, чесне слово. І то вже мало всіх насторожити. Хіба не? Хіба так буває? Але не насторожило. Бо що дорослим від дітей тре? Ну, і вчителям тоже? Спокійних дітей мати біля себе. От як оті Вишенські. Чемні, тихі, безпроблемні діти. Здається, навіть із золотими медалями школу закінчили. Але то я точно не скажу. Може, то собі вже довидумував дідо.

Буча здійнялась у середині літа. Двійнята Вишенські школу скінчили, випускний відбули і замість поступати там кудись, в інститут чи в технікум, поперлися до загсу подавати заяву на шлюб. Рідні брат і сестра захтіли раптом одружитись. От тобі й розклад, Васирино! Хе! Шо тут почалось! Тарарам ше той зчинився. І второпали врешті всі, що насправді за показною ідеальністю ховалось. Певне, шо заяву в них не прийняли й батькам

одразу сповістили про таку от оригінальну аморалку в них під самим носом. Навіть церква виступила проти сього шлюбу. Так-так, церква. Бо коли в загсі парочці відмовили, молоді закохані кинулись до місцевого попа з благанням благословити їхню любов та їхній шлюб. Священик теж шок дістав після почутого. Воно не то що проти-природно. Воно, е-е-е-е-е... Як то воно називається, таким словом... Ну, той гріх, коли кровні родичі разом сплять. О, згадав: і... інцест. Тому церква молодят не підтримала. Марися, кажуть, одразу якомсь замирилася із забороною — ні то ні. І батьки відправили її до Києва на навчання, од гріха подалі, до якихось там далеких родичів під крилечко. А сина Яна рішили від себе ні на крок не відпускати. Ян чи не щодня писав коханій листи. Куди там писав, не знаю. Бо ніхто йому адреси київської Марисіної не дав. Мо', на головпошту, до запитання? Так, кажуть, можна. Марися на листи не відповідала. І тоді Ян поцупив у батьків трохи грошей та подався в Київ кохану шукати. Але там, де начебто вона мала вчитися, про дівчину ніхто нічого не чув. Батьки спеціально Яну збрехали. Певно, що знали — він її шукатиме. Синові так і не зізнались, де її переховують. Хай як старався бідний Ян кохану відшукати, хай на які хитрощі пускався — усе дарма. Минав час. І хлопець наче замирився зі втратою Марисі. Батько взяв Яна до себе на роботу, і здавалося, що син потроху приходить до тями, повертається до нормального життя. Бо вже ходить із хлопцями на пиво, дивиться футбол. Але то було присиплянням

уваги і тільки. Ян чекав нагоди для того, щоби, попри всі заборони, бути біля коханої. Чекав-чекав і не дочекався. Бо ані на Новий рік, ані на зимові канікули Марися додому не повернулась. Зима тогоріч удалася напрочуд холодною, особливо лютий. Снігу намело аж під стріху, а цупкі лютневі морози вдало посвідчували назву місяця. Родина Яна жила в приватному будинку, як ото ви живете, і палили, звісно, у пічках брикетом там чи дровами. Кожна кімната мала власну грубку. То, що се вигідно, ти ж добре знаєш. Пра? Не тре весь будинок нагрівати, коли живете тіко у двох кімнатах із п'яти. Так і грілися. І тоді Ян задумав страшну річ. Посеред дуже холодної ночі він просто засунув комин у спальні батьків. І спокійно пішов до себе спати. Батьки так і не прокинулись. Учаділи. Списали все на нещасний випадок. Шо начебто спросоння хтось зі старших Вишенських випадково затулив той клятий комин. І все б зішло з рук батьковбивцеві, коби не кохана Марися. Так, їй одразу дали знати про лихо, і вона примчала на похорон. І то вона звинуватила Яна в убивстві батьків. А він і не заперечував. Тіко сказав, шо йому нічого втрачати. Марися запевняла хлопця, шо вона його досі любить і завжди любитиме, але лишень як брата. І шо вдалині від нього вона зрозуміла різницю між коханням і любов'ю. Навіть більше: у неї з'явився наречений. Ян через почуте мало не здурів. Кохана йому зрадила. Як вона могла? Він на вбивство батьків заради неї пішов! Бо ж знав, шо на похорон її обов'язково покличуть ті, довірені, хто знає, де

вона переховується. І шойно батьків не стане, пропаде й та перепона, що заважає їм бути разом. Невже батьків вона любить більше за нього? Любов поставила вище за кохання...

Був суд. Ян не каюся й не благав про помилування. Шо йому тепер губити? Життя втратило сенс. На суді перед виголошенням вироку він узяв слово й переконливо заявив, що не розкаюється в содіяному і якби довелося ще раз таке вчинити заради кохання — то зробив би. Жаліє тільки за одним — що не може вбити свою зрадливу сестру, колишню коханку. І шо зради їй ніколи не простить. Мо', і не простив. Хоча... Хтозна? Яна засудили. Дали двадцять п'ять літ. За іронією долі сей термін він мав відбувати в сокальській в'язниці.

Марися таки вийшла заміж. За якогось трохи старшого від неї львівського пана. Не в Києві батьки заховали Марисю, а в Яна під носом — у Львові. І вона досі жива. Раз на рік вертає до Сокаля для того, щоби помолитися на могилі батьків, та й на могилі брата теж. Стверджують, шо в неї чоловік, який її кохає, гарні діти, достойні онуки.

— А шо Ян? — зацікавлено перепитала Василина.

— Ян? Він сидів у в'язниці. Довго сидів. Дідо мені казав, шо Марися не раз пробувала порозумітися з братом. Щороку подавала заяву-прохання на зустріч із ним. Ян відмовлявся від побачень. Вона й листи йому писала. Се вже згодом стало відомо. До жодного з них він так і не доторкнувся.

По його смерті всі нерозпечатані конверти було передано єдиному живому родичу — Марисі. Я не знаю, про що могла писати сестра братові, чи то колишня коханка зраженому коханцеві. Але... Він хотів викинути її зі свого життя. Та йому то тяжко давалось. Навіть у тюрязі.

Кажуть, що Ян був важкої вдачі. Хтозна — чи то так? Не перевіриш. Бо, як казав мій дідо, «навіть янголи в тюрмі стають демонами». Позаочі, та й в очі теж, в'язня Яна кликали Вурдалакою. Кажуть, що на кожну повню він ставав наче одержимим і дуже дивно поводився. Кусався, вив, гарчав. Так і не зміг ні з ким із в'язнів не то що потоваришувати, а бодай трохи зблизитися. Навіть якось одного покусав. І то дуже-дуже серйозно. Чоловік після цього півроку на лікарняному ліжку провалявся. Тож змушені були Яна зовсім ізолювати від інших в'язнів, навіть від тих, хто скоював набагато страшніші злочини, як-от гвалтував і вбивав маленьких дівчаток чи з'їдав серця своїх коханок. Тож сидів Ян сам-один у камері смертників, тобто в самотності, та вже нічого не чекав. Хіба що... Смерті. Від того ще більше схибився. Бо хіба легко бути весь час самому? Уяви собі, Василю, ситуацію: тільки одну годину на добу тобі дається для гуляння на свіжому повітрі — у спеціально зробленому вольєрі, з такими ж, як і ти, злочинцями. Годину на день. Дідів товариш якраз час від часу чергував біля камери Яна й розповідав, що чув, як той сам із собою розмовляє. І то польською. Дід якраз із того не дивувався, бо Ян добре знав польську. Вдома батьки між собою

спілкувалися тільки польською. Про що той сам із собою балакав — невідомо. Дід не дуже вслухався в балакання божевільного. Тіко казав, що в тій балачці дуже мало здорового глузду. Ось так, Василю! Десять літ із двадцяти п'яти просидів батьковбивця, замкнений у в'язниці.

Знаєш, дід якимось туманно оповідав про останні дні Яна Проклятого. Ага, так його всі кликали. Батьковбивць тільки так і називають. Недобрі розмови тюрмою ширилися. Про Яна ж. Казали, що перед самою кончиною чоловік геть-чисто звихнувся. Він не тільки вив на місяць і говорив сам до себе, а й бився головою об стіни. І одної ночі сталася біда. Дідо того не бачив на власні очі, але свідків содіяного було чимало... Ян якимось заманив до себе в камеру під час вечірнього обходу охоронця. І то був не той охоронець, що якраз чергував. А інший, який щойно змінився. Перед тим камеру перевіряли на обході, наче все чисто було. Нічого ані дивного, ані особливого. Ян стояв навколішки перед фотографією Марисі та щось бурмотів собі під ніс польською. Слова про те, що він проклинає зрадницю Марисю та всю її рідню аж до сьомого коліна, чули не раз, то не дуже й дивувалися тому бурмотінню. Уранці, за якусь годину після попереднього обходу, охоронець приніс сніданок і побачив у камері аж два заклакні тіла. Одне з них — то тіло охоронця, якого він змінив і був упевнений, що той пішов додому. Чоловік лежав горілиць. Груди роздерті, і всередині немає серця. А поруч — мертве тіло Яна в калюжі крові. Руки й уста батьковбивці були геть вимашчені

кров'ю, а на лиці застиг страшний звірячий вишкір. Схоже було на те, що то Ян убив охоронця й вирвав йому з грудей серце. Але чому охоронець не захищався? У кобурі чоловіка лежала табельна зброя, якої він не торкнувся. Серце охоронця в'язень, мабуть, з'їв, бо його в камері так і не знайшли. В'язні із сусідніх камер стверджували, що чули посеред ночі жалісливе виття. Але не звертали на се уваги. Звикли. В'язень Ян час від часу любив повити на повний місяць. А місяць якраз був уповні. Сестра Марися переконувала, що то клята в'язниця перетворила чоловіка на монстра. Бо до того на повню брат жодним чином не реагував. Знаєш, Василю, а мені здається, що монстром його зробило кохання, страшне недозволене кохання.

Коли тіло покійника, тобто Яна, оглядали, то побачили таке... Одним словом, Ян із собою в тюрму взяв фото коханої, яка його зрадила, але від того він не менше був нею одержимий. І кохав, і ненавидів водночас. Тримав Ян фотку сестри замість ікони, розмовляв із нею часто. Та не про се мова. У наших тюрмах сидять усякі умільці. Зрештою, через надлишок вільного часу ще й не таке утнеш. Невідомо — чи сам собі чоловік набив се тату, чи хто підсобив. На початку ж мав співкамерників. Однак татуювальник йому попався талановитий. І на тілі чоловіка, там, де серце, було набито портрет сестри-коханки. Марисі показали тіло брата, і вона спочатку навіть налякалася. Бо хоронити покійника з фоткою живого в труні — то геть паскудний знак. А з портретом на тілі тоді як? Але

тут утрутилася сила молитви, і той забобон не спрацював. Кохана Марися залишилася живою.

Сестра пожаліла брата і забрала його тіло, щоби по-людськи схоронити. Не гнити ж брату в безіменній могилі чи де там ховають нічийних покійників. Погребали Яна Проклятого в закритій труні. Не хтіли шокувати живих. Бо той звірячий оскал на лиці й по смерті нікуди не дівся. Дехто переконував жінку, що тіло пройдисвіта Яна тре спалити, бо прокляття та чорна містика переслідуватимуть батьковбивцю й по смерті. Марися в містику не вірила. Ян назавжди залишиться її рідним братом, якого вона так любила. Невідомо, якою любов'ю, але любила. А ше Марися вірила в Бога. Вона не стала хоронити батьковбивцю поруч із могилою матері й батька. Це було б геть не по-людськи. Марися була ревною католичкою й часто радилася зі своїм духівником у таких питаннях. Тому... Чи ксьондз їй нарадив, чи вона сама так вирішила. Тут, у цьому склепі, були поховані її прадід із прабабусею. Під час війни склеп розграбували. Навіть трун із кістками не лишили. Тож сестра вирішила заховати сюди останки брата. Але, напевне, той Ян таки точно проклятий, бо й по смерті не має спокою. Кажуть, що в повню на цвинтарі можна почути чиєсь лихе завивання. Старі люди ревно хрестяться й говорять, що то неупокоєна душа батьковбивці, якого поховали серед нормальних небіжчиків, нудить світом, ридає під хрестом. Таких не можна ховати на цвинтарях. Їх слід хоронити на роздоріжжях чи на межах, а ше ліпше — кинути в болото чи спалити.

Правда, тут можна й посперечатись зі старими людьми, але... Не будемо. Мова не про се. Просто хай там як, але оті завивання таки припинились, коли склеп укотре пограбували чи, як то кажуть, сплюндрували. Труну з усім, що в ній було, поцупили. Усе забрали, крім решток Яна. Кістки акуратно склали на купку біля входу в склеп. Викликали сестру. Вона відразу приїхала та привезла із собою священика. Той окропив склеп, довго там щось вичитував, обкурював і малював якісь знаки на стінах. І знову прах Яна, складений в маленький гробик, заховали в склепі й добре запечатали. Сестра замовила відправу за упокій раба Божого Яна в сорока церквах. Мали родичів у капіталістичній Європі, то замовляли й там. Кажуть, що навіть у Римі відслужували. Та то не дуже допомогло. Рік чи два нічого не відбувалось. Але... Сього разу сталися ще химерніші події. Скидалося на те, наче вхід до склепу було вибито ізсередини. Принаймні се стверджував місцевий п'яничка, який одного вечора випадково набрів на поховання. Збоку валялася труна без віка — воно просто кудись щезло. Дивувалися міліціанти. Знову сплюндровано ту саму могилу. І кому та кришка для гробу так сильно потрібна? Якись дивні злодії. Хтось пустив чутку, що то справа рук сатаністів, і тільки всезнаючі старі люди не погоджувалися. Вони стверджували, що то сам покійник учинив, тобто вибрався з гробу. А через що? Та тому що проклятому на віко поклали хрест! Прокляті сього не люблять. Знову повідомили Марисю. І на сей раз вона вирішила не

випробовувати долю. А може, хтось їй про се нашептав? Хтось із тих всезнаючих старих людей? Але, хай там як, кістки Яна вона прикопала все-редині склепу, та й по всьому. Уже без труни. Склеп не стали замурувати чи кропити святою водою. І всі химерні випадки припинилися. Склеп уже років п'ятнадцять пустує. Тут можна сховатися від дощу, перечекати грозу — і ніяких привидів чи там вовкулаків. Чесне слово.

Василина перепитувала себе: скільки правди було в розповіді Івана? Адже насправді хлопчина просто хотів її вразити. І таки вразив. Бо вона дуже довго подумки прокручувала історію нещасного Яна. Лаяла його, співчувала йому. Та якось після цього вони з мамою пішли на цвинтар до бабусі. Проходили мимо знайомого склепу. І Василина запитала маму, чи вона часом не знає дивної історії похованого в цій крипті Яна Проклятого. Який закохався в рідну сестру й наклав життям за своє кохання. Мама нервово повела раменами й попросила доньку не забивати собі голову всякою дурнею. Бо вона ніякого Яна Проклятого не знає. Це старий закинутий гробівець. І якби справді тут було поховано якогось Яна, то обов'язково мала б залишитися згадка про нього: прізвище, ім'я, дати народження і смерті, що їх завжди пишуть на всіх надгробках. Наразі тут лишень майже затерті дати, імена-прізвища латинкою. І написано, що покояться тут Климента й Казимир Корянські, які спочили в Бозі ще 1841 року.

Василина нервово закліпала очима. Мама, як завжди, має слухність. От вона розтелепа! Розвів

її Іван, наче маленьку. Чому вона така неуважна до деталей? Хотів вразити — вразив. Який молодець! І вір після цього хлопцям. Тю...

Зітхнула. Думала, що ось тепер від думок і розмислів точно не засне. Та не так сталося, як гадалося. Очі поволі наливалися свинцем, думки стали плутатися, і Василина раптом провалилася в сон.

· 8 ·

ПРОКЛЯТТЯ

На жаль, сон той був геть короткий. Не судилося Василені проспати до ранку. Щойно задрімала, навіть устигла видряпатися вві сні на височезну гору, як розбудили її приглушені голоси. Точніше, один. Тому що лишень одна персона говорила, друга схлипувала. Дівчина стрепенулася. Може, сниться? Прислухалася. Ні, на жаль. Схопилася з місця, насторожено визирнула зі сховку. Цвинтарем неквапно рухалися дві постаті. У місячному кволі не можна було розібрати, хто йде: чоловіки-жінки, люди-примари.

Уважно вдивлялася в темряву. Примар, чи то істот, було таки дві. Вона не помилилася в розрахунках. Обидві мали на собі щось світле й довге. Наче балахони чи плащі. Принаймні в тьмяному

світлі місяця так здавалося. Одна з істот була на голову вища від другої. Василина перелякано перехрестилася, зачала пожадливо молитися, дякуючи бабуні, що навчила її слів «Отче наш». Геть дурна думка влетіла в голову. «То не люди. Господи, порятуй! То привиди! Бо хіба нормальні люди вночі цвинтарем шляються?» Здоровий глузд бігцем відігнав цю думку, добряче «струсонув» Василину. Дівко, отямся! Які, до дідька лисого, привиди? А ти тоді хто? Ти ж бо сама зараз на цвинтарі. Ну, увімкни логіку! Сама не раз і не двічі вигадувала різні історійки про тих самих привидів. Особливо прикольно це вдавалося вечорами біля багаття — звісно, коли почувалася абсолютно захищеною. Але якого біса думати про них тут і зараз?

Хай там як, вона влипла. Дуреписько ти, Василино, а не дівка! Кому тепер легше через те, що ти ночуєш не в м'якій постелі, а посеред цвинтаря — перелякано слухаєш гупання власного серця і бачиш у світлі місяця постаті хтознакого? Кого чи чого? Так, скоріше за все, що «чого». Треба звідси драпати. Вона так і вчинить, шойно блукливі почвари зникнуть. А що, як не зникнуть? А що, як вони блукатимуть цвинтарем цілу ніч? Ні, цілу ніч не будуть, хіба що до третіх півнів. Стоп. Мусить бути логічне пояснення цим з'явам. О, точно! Це жалібниці, які оплакують мертвих. Із потойбіччя з'явилися для того, щоб... Тю на тебе! Геть здуріла з переляку! Які такі жалібниці? Що за фігня в голову лізе? Яке в реалі потойбіччя? Старалася отямитися за допомогою

цинічної логіки. Та то зле вдавалося, тому що моторошне бурмотіння наближалося і Василина вже могла розчути, крім схлипування, і нормальні українські слова. Одна зі з'яв, та, яка промовляла, голос мала точно людський, висловлювалася чітко та зрозуміло.

Отже, власник голосу — жива людина! Василину трохи попустило. Але вередливий цинічний підліток, який жив усередині, недовірливо й насторожено зашепотів: «Ой, та невже? Яка ти наївна! Привиди теж можуть базікати. Хіба не? Ну і що нам тепер робити? Га?»

От халепа так халепа. Ну навіщо себе страхати, скажи? Та, про всяк випадок, Василина відступила в глиб склепу. Цікаво, а якщо ці почвари її тут застукають, то вона теж стане привидом? А може, таки пройдуть повз, не помітять? Якщо вона сидітиме тихо й не дихатиме? Але ж... Щоб стати привидом, треба спочатку померти. Так? Так! А вона жива. Алілуя! Жива. Слава Богу! А якщо ті двоє — вампіри? Глигнула слину. Блін... Це точно гірше, аніж привиди. Вони ж зачують її за живою кров'ю, яка тече її жилами.

Ото влипла. Наче в її мами з батьком проблем мало, тепер іще доведеться за нею вигрібати. Відчула, як очі зрадливо затопила вода. Дівчина затисла долонями рота: бракувало тільки просто тут і зараз зарюмсати.

І враз усе стихло. Схлипування, шарудіння, шелестіння. Отже, істоти, ті, що нагорі, зупинилися. Дівчина залякла. Невже її відчули й тепер думають, що з живою Василиною вдіяти? Холера.

Точно, то вампіри. На кшталт Дракули. Чого там за сюжетом вампіри не люблять? Срібних куль, свяченої води й солі, а ще сонця і хрестів. Сонця нема, бо ніч, а от хрестів на цвинтарі хоч греблю гати. Ох, слава Богу, у неї на шії срібний медальйон. Це не срібні кулі, та вже щось. А ще на руці перстень зі срібла. Тонюсінька «неделька». То мамин дарунок. Срібна ниточка, з ледь помітним хвилястим переливом. Води свяченої, на жаль, при собі не мала і солі посвяченої, тобто великодньої, теж. Ну, звісно, усі старшокласники до школи свячену сіль і свячену воду носять, про всяк випадок, хіба не? Від учителів-перевертнів дуже помічне! Холера! Про що ти думаєш? Дівко, де твій розум? Вона знала де. І саме на те місце, здається, щойно знайшла собі серйозну пригоду. Як добре, що її думок ніхто не чує. Вампіри, привиди, жалібниці, холера ясна... Ще мавок з водяниками приплети. Ото Іван глузуватиме, коли про цю пригоду дізнається. Василина Коморовська померла в склепі зі страху, бо сама себе налякала.

Дідько лисий, а не ситуація. «Ну не зараза, і сонце не скоро зійде», — знову зрадливо влетіла в голову думка. «Ти ще про третіх півнів згадай», — іронічно зауважила логіка. А, точно! Треті півні...Може, вона таки протримається до них? А там і сонце зустрине. Ото би пригодився їй зараз осиковий кілок. Та щоб йому! Який, до лисого, осиковий кілок? «Про що думає твоя підсвідомість, дівко?» Про кілок від вампірів, звісно. Бо береженого Бог береже — і це всім відомо. У неї в сумці тільки набір олівців. Це добре, бо олівці

з дерева. І, може, навіть із осики. Точно, з осики. Вона про це десь читала. А може, шойно вигадала. Це не мало значення. Вона сказала з осики — значить, з осики. І де ж та клята торба з книжками й рештою приладдя, га? Коли так конче потрібна. Васирина дуже обережно, щоб не зчиняти зайвого шуму, заходилася обмацувати довкола себе простір. Наплічник кудись подівся. Натомість налала якогось дерев'яного штурпака. «Господи, зроби так, щоб він був осиковий!» — кричала подумки, звертаючись до Бога. У неї в будь-якому разі перед почварами перевага: вона знає, що ті нагорі, а почвари про неї поки нічого не знають. А якщо і знають, то не сподіватимуться, що жертва чинитиме опір. Цим можна скористатися. Ефект несподіванки. Але ж їх двоє. Стоп, а що, як то вовкулаки? Та які, до лиха, вовкулаки? Тепер не повня, по-перше. По-друге, ці з'яви нагорі не виють, як пси, а по-людськи базікають.

Поки її підсвідоме таке от вихимерювало, назовні знову зазвучали слова. І цього разу гучніше. Голос належав жінці:

— Якщо зробиш усе правильно, як я вчила, голубонько дорогесенька, то отримаєш своє. Але і плата відповідна. Ти добре подумала? Ти ж наче непогана людина. Скажи мені, навіщо в могилу до покійника фотки живого пхала? Хто напоумив?

— Подружка, — ледь чутно відповідає інша.

— Подружка? — перепитує чи передражнює хрипливатий жіночий голос. — От же ж... Дурдом на відпочинку, чесне слово. Ще б йому в капці мертвої землі насипала. Голубонько дорогесенька,

світлина в могилі й земля — то як укус комара для таких, як твій благовірний. Хіба що трохи схудне, і то тільки йому на користь піде. Коханка ще дужче любитиме. До того ж будь-яка бабка-шептуха на раз-два це відшепче. Щоб нашкодило — знимочку тре у гріб до свіжого покійника покласти. Найліпше до самогубця. Тоді хоч якийсь ефект. Дитячий садок, а не клієнти. Усезнаючі такі! Переказів наслухаються і вважають себе професіоналами. Ну то що, голубонько дорогесенька? Мож', таки передумала? Удруге питаю.

— Ні, — надривистий болючий голос. — Я готова.

Через той надрив Васи́ліні стає чомусь іще тривожніше. Ті двоє зовсім не привиди і не вампіри. Вони — люди. Дві жінки, з плоті та крові, які приперлися на цвинтар для того, щоб когось до когось причарувати? Ні. Не причарувати, бо до чого тоді фотографія живого в труні покійника? Вони хочуть комусь зробити замовляння на... Васи́ліна так і стоїть, зіпершись плечима на холодну стіну гробниці, боячись виказати себе бодай шелестом. Відчувала: те, що відбувається зараз біля крипти, де заховалася, набагато страшніше від вампірів та вурдалаків, яких вона собі щойно придумала. Бо то реальність. Хитка й моторошна.

Чиркають сірники. У нічному беззвуків'ї добре чути навіть шелести. А згодом чутливий ніс дівчини вловлює і запах паленої сірки.

— Це особлива могила, голубонько дорогесенька. Дух проклятого Богом чоловіка ніяк не може знайти спокою. Бо ані в пекло, ані до раю

його не впускають. Він припнутий до цього місця невидимими ланцюгами. Щоб полегшити муки, Проклятий змушений харчуватися силами живих. Для цього йому не потрібно нікого ані катувати, ані вбивати. Завжди знайдуться ті, хто готовий з ним добровільно тими силами поділитися. Ось зараз ти прийшла й готова платити. Тому я тебе вкотре й запитую: чи не передумала? О, так! Для нашого обряду підійшла б геть свіжа могила, і схожих покидьків-покійників довкола вдосталь. Колись таких не ховали на цвинтарях, а тепер... На жаль, можна. Але інші нам не підходять, розумієш? Бо Проклятого звали так, як звати твого чоловіка. Твій чоловік Іван, і сей колись називався Іваном. І ще одна річ вас об'єднує. Йому зрадила кохана, тобі коханий. Він заради коханої вбив батьків. Ти теж ладна вбивати. Ти мене уважно слухаєш, голубонько дорогесенька? Я вкотре дарую тобі можливість передумати. Чула? Передумати. Ще не пізно. Не дивися на мене таким убивчим поглядом. Що, хочеш запитати, чому я така добра до твого зрадливого коханого, чого відмовляю тебе, хоча за мить докладно розповім, як зробити, щоб він якнайшвидше здох? Та тому, моя голубонько дорогесенька, що я ніколи нікого спеціально не вбиваю. У мене інша місія. Такі, як ти, ображені, зражені, покинуті, обдурені, принижені чи згвалтовані, самі до мене приходять. Я вас не шукаю. Інколи вдається переконати не чинити самосуду, не брати тяжкий гріх на душу, бо потім за нього діти платитимуть, чуєш? Чи варто

паскудити себе непростими гріхами, голубонько дорогесенька? Я не кат, я тільки посередник між тими, хто приходить, і між тим, хто відповідає за зло. Бо якби мене не було, то плата за такі послуги могла б стати непомірною. Мене можна назвати анестезіологом. Безболісна ампутація душі. Ну, голубонько дорогесенька! Передумала, ачей?

Мовчанка, що триває лишень кілька секунд, здається Василю вічністю. Та, кого хрипливатий жіночий голос називає «голубонькою дорогесенькою», напевне, думає. І Василина просить Бога, щоб ця зневірена, зраджена жінка таки отямилася й передумала. Повітря довкола загуло, наче перетворилося на крутий кисіль. Тільки воно не було солодким. Воно тхнуло пліснявою, гнилим листям і свічковим воском. Василю затрусало, наче в пропасниці. Хоч вона, здається, і не змерзла. Отже, те, що розповідав Іван про покійника Яна, правда? Мама про Яна просто нічого не знала. Ото ти, Василю, спритна, наче міліціант. Усе правда, правда. Проклятий Ян, який убив рідних батьків, захоронений у цьому склепі, і вона зараз стоїть простісінько на його кістках. Ноги підкосилися. Вона влипла. Далі нікуди.

— Що ж, — урешті промовив хрипливатий жіночий голос. — Мовчання — знак згоди, і ти вже не передумаєш. Я зрозуміла. Здивувала ти мене, голубонько дорогесенька! Таки здивувала! Не вірила я, що наважишся. Що ж, тоді розпочинаємо! Свічу смерті запалено живими, і вона горить.

Інший жіночий голос звучить дуже-дуже тихо, але не так, щоб Василина не могла розчути слів. Страшних слів, небезпечних слів...

— Так, нехай горить!

— Гаразд. Давай його фото. — Упевнений голос утішено прицмокує. — Красунчик який. І не шкода? Бачу, що шкода, але по-іншому не хочеш. Чо, тремтиш? Не тремти. Тепер тремтітиме він. Через пропасницю чи гангрену. Байдуже. Кінець один: замість коханки — хатка на цвинтарі. Неглибока яма й соснові дошки. Тепер давай його носовичок чи краватку, щось маленьке і тільки його. Принесла, не забула? Добре, голубонько дорогесенька. Дуже добре. Стели на землі, перед свічкою. Так. Клади поруч світлину. Файно. Ось тобі циганська голка. Зроби решето із цієї фотографії. Але уважно лічи дірки. Має бути парна кількість. Щоразу, як проколюватимеш, бажай йому смерті. Ось так. Молодець. Не поспішай. Спокійніше, голубонько дорогесенька, нікуди він від нас не втече. Бо й не таких вкоськували! Тепер переклади знимку на хустинку. Ага, молодець! Не забула краплю його крові? О, закривавлена марля. Годиться. Клади зверху. Ось так. Візьми свічку й воском залий фото і марлю. Так, так, саме так. Поверх дай землі цвинтарної. Жменю. О, достатньо. Добре, лий віск, рясно лий. Ага. Далі загорни фото в хустинку, наче в конверт. Так, так. Готово, голубонько дорогесенька. Дуже добре. Тепер повторюй за мною: «Іменням духа Яна Проклятого тобі повеліваю, янгола темного поруч тримаю. У його крила Івана Грішного загортаю».

Василина вже не слухала. Їй потемніло в очах. Вона відчула, що крім загустості повітря ще щось відчувається в неї за спиною й під ногами. Наче стіни склепу заворушилися, ожили, стали жадібно ловити слова. У вухах гучно заревло, наче хтось хотів її оглушити. На щастя, це тривало лишень мить. І за цю мить дівчина встигла здійснитися над хмари і впасти в найглибше провалля. Відкинула палицю, яку була затисла в руці. Вчепилася пальцями у свій медальйон і гаряче зашепотіла слова молитви. Яка вона дурна! І чого було пертися на той цвинтар? Треба втікати. Уловити момент і...

— Ну, ось і молодець. — Знову той моторошний хрипливатий жіночий голос. — Тепер, голубонько дорогесенька, конверт візьми в ліву руку. У праву — свічу смерті. Так, так, саме цю чорну свічу. І ото все занесеш до крипти. Вона неглибока. Дві сходинки вниз. Це все покладеш приблизно в центрі, пришпилиш до мертвої землі циганською голкою. Зверху накриєш землею. І слова не забудь промовити, тричі. Слова, голубонько дорогесенька, ти ж вивчила напам'ять, підказувати не треба? Прекрасно. Просто відмінниця! Ще раз нагадую, голубонько дорогесенька: кладеш конверт у центрі склепу. Свічечкою присвітиш і все добре побачиш. Голкою його пришпилиш, землею цвинтарною присиплеш, слова тричі промовиш, свічку поруч поставиш і все це там залишиш. Зі склепу забирайся якнайшвидше, біжи не озираючись. Повертатися будеш не тою дорогою, якою сюди прийшла. Маєш перейти три перехрестя перед тим, як переступити поріг рідної хати. Дорогою

ні до кого не можна говорити. Зайдеш до хати, вимий добре руки в проточній воді, а ще ліпше — прийми душ і в ліжку. На дивні звуки чи крики, шелест, стогін не звертай уваги. То побічне. Я на тебе чекати не можу. Цей ритуал має відбутися без свідків. Для чого мати свідків, коли вбиваєш? Правда ж, голубонько дорогесенька? Тому... Далі сама. Гроші віддаси, коли подіє. Темрява в поміч! Починай!

— Іменням духа Яна Проклятого тобі повелюю, янгола темного поруч тримаю. У його крила Івана Грішного загортаю.

Аж тут Василина зрозуміла, що її зараз знайдуть. І вона стане отим самим свідком убивства. Холера. Як то все обернулося? Вона сама ще кілька годин тому ладна була вбити власного батька за зраду. Хоча... Ні, не вбити. Думалося фігурально. Може, трохи полякати. Бо чи заслужив її батько на смерть? Ні-ні, на таку безглузду точно ніхто не заслуговує. І вся її злість моментально вивітрилася. Вона любить свого батька. Любить. Любов таки сильніша від кохання. Вона любить однаково і батька, і неньку. Вона така рада, що її матуся тата Тараса теж любить. Авжеж, ліпше отака сліпа любов, аніж те, що задумала вчинити з чоловіком Іваном ця нещасна. Але Василина їй не дозволить. Нізачо. Хіба це вихід? Убивство не може бути порятунком. Василина вдихнула. Вона набралася сміливості. Але раптом зрозуміла, що не може рухатися. Щось невидиме й моторошне тримало її за ноги. Вони наче приросли до підлоги крипти. Пробувала поворошити руками чи крутнути головою. Намарно.

Крик страхом застряг у горлянці. Шкірою відчула присутність у склепі якоїсь сили. То вона її стримувала. Те, що мало таку грізну потугу, тут жило, і, очевидно, саме до нього по допомогу прийшли ці жінки. І воно зараз було голодне, знавісніле, люте. Воно їй поки нічого не могло заподіяти, хоча й тягнуло до неї свою пику. До всього цього додавався ще гидотний запах, який раптово став заповнювати собою крипту. Він скидався на запах давно не митого людського тіла упереміш із сечею та фекаліями. Василина відчувала, як від бабусиного медальйона її шкірою розходить дивна тепла хвиля. Вона накочує і накочує, огортає її зусібч, і щось колюче, яке щойно клубилося довкола неї, поволі відступає. Тим часом хтось зі свічкою в руках, бурмочучи під ніс страшні слова проклять, спускається вниз, до склепу. Василина вже бачить ноги жінки, узуті в чорні чобітки, поли білого пальта сягають землі, ось і її руки — тримають чорну свічу. Жінка спустилася вниз і випросталася. Свіча яскраво освітлює невеличке приміщення крипти, морок остаточно вмирає. Вогник освічує і жіноче обличчя.

— Іменням духа Яна Проклятого тобі повелюю, янгола темного поруч тримаю. У його крила Івана Грішно...

Василина впізнає жінку... У її голові щось вибухає, і перед тим, як провалитися в глибоку безодню розпачу, вона натикається на перелякані очі матері. Надя шпортається на слові, те недобре і замовлене на смерть, те, що вона тримала в руці, падає додолу. Разом зі свічкою.

Жінка бачить перед собою доньку, яка не прийшла додому ночувати після сварки з коханкою Тараса. Дівчину шукає чи не все місто. Зникнення Василя було останньою краплею Надійчиного терпіння.

— Василючко, доню! Ти? Тут? Чому?

Свіча просто дивом не гасне. Вона, завалена набік, блимає в ногах жінки. Надя хапається однією рукою за серце, другою розпачливо чіпляється за стіну крини. У неї тремтять руки, вона важко дихає, голова безвільно валиться на груди, і жінка сповзає стіною додолу. Василя з останніх сил чіпляється за здоровий глузд і заходиться криком:

— Ма-амо? Матусенько! Отямся, мамо! Чуєш, не треба, мамо! Тільки не зараз, не помирай. Мамо-о-о-о-о-о...

І тоді в дівчини за спиною хтось надривисто й загрозливо ричить. Щось бридке й безжальне хапає Василю за плечі і міцно стискає в обіймах. Невидимі руки піднімають дівчину над підлогою крини, невидимі лихі очі просвердлюють її наскрізь, писок звіра хтиво шкіриться, істота гаряче облизується. Василя відчуває смердотний видих на шкірі свого обличчя. Потвора хоче її собі, потвора хоче стати Василюю. Дівчина майже не дихає. І краєм ока бачить розпластане долу мамине тіло, перевернуту свічу, яка тільки через щасливий збіг обставин досі не згасла. Василю хочеться закричати, покликати когось на допомогу, та вона не може через страх. Усі звуки застрягли в горлянці. Вона може тільки

ледь чутно дихати, щоб випадково не вдихнути в себе потвору.

Пальці досі стискають бабусин медальйон. Це розуміння тверезить. Загострюється знанням. Її медальйон зі срібла? Зі срібла! То, може, таки спробувати? Що бабуся казала про цей оберіг? Родовий медальйон, якому не одна сотня літ і який має берегти власницю від... От зараз і перевіримо! Від чого і як.

Василина різко зриває з шиї медальйон і що-сили, яка в ній лишилася десь на денці, всаджує його невидимій потворі межі очі... «За Надію!» — шелестять губи. Світ для неї вимикається. Але перед тим вона встигає почути, як страхітливе ревіння смертельно пораненого звіра розриває німу цвинтарну тишу.

• 9 •

БУТІНКИ

Темрява довго не відпускала. Вона тримала в холодних обіймах, зазірала в очі, гиготіла відворотним сміхом — зовсім поруч, над вухом. Темрява хотіла її поглинути, забрати собі, але чиєсь світло і чиясь любов не давали їй змоги впіймати Василену. Дівчину втомило це протистояння. Але темрява, здається, від того хіба тишилася. Вона старалася виграти час, утому перетворити на союзника і, коли Василену врешті збайдужіє, цілком заковтнути дівчину. Василену поки не знає, що стається з тими, кого ковтає темрява, та й знати цього не хоче. Тому вперто тримається за світло, уперто не дозволяє собі розчаровуватися в хорошому. Хоча темрява підступно обіцяє вічний спокій, вічне примирення, ніякої

та нічиєї зради. Але вона не обіцяє найважливішого — життя. Лишень забуття.

Інколи темрява неочікувано завмирає, наче від когось невидимого отримує інструкції щодо подальших дій, а потім складає до купи ті напучання й думки. Василина інтуїтивно вловлює такі перепади настрою темряви, і це дає змогу запалити вогник. І тоді боса юнка з каганцем у руці блукає безкінечними коридорами-лабіринтами геть незвичної будівлі. Вона впізнає і не впізнає це місце. У головній круглій залі, яку вона перетинає, сильно пахне ладаном і миром. Таке враження, наче тут зовсім недавно хтось запалював воскові свічки. Василина уважно вивчає стіни цього місця. Бо трохи є часу і на це. Бо поки темрява мовчить. Бо поки темрява думає. Крізь товщу кіптяви й років зі стін зирять очі янголів. Василина не бачить їхніх крил, але звідкілясь знає: тут кругом на стінах, під саваном темряви, ховаються намальовані лики Божих охоронців. Може, вона в церкві? Колись цей собор діяв, а тепер... Лабіринт.

Чому вона тут? Чого хоче від неї темрява? Закинула в таке незвичне місце й не відпускає. Василина — бранець темряви? Достоту вона сюди в гості не просилася.

Василина не зупиняється, рухається далі. Може, коли вона знайде нарешті центральну браму й вийде із цього закинутого храму на світло, темрява відпустить її? Тому не можна зупинятися, треба йти-йти-йти.

І Василина йде. Неширокі коридори, арочні перекриття, високі стелі й по обидва боки від

центрального коридору двері-двері-двері, важкі, оббиті залізом. Це не просто церква. Як вона раніше не здогадалася? Це колишній монастир. Влітає в голову радісний здогад, але відразу його обриває похмура дійсність. Чому ж тоді на дверях келій ґрати й важкі залізні замки? Холоне все всередині. Тут на стінах не живуть лики янголів — їх або замалювали, або позатуляли гріхами. Павутиння густою завісою звисає зі стелі. Товстий шар пилюки, що аж рипить під ногами, створює відчуття запусіння та приреченості.

Останнє, що Василина пам'ятає, — це сокальський цвинтар, закинута стара крипта і її перелякана мама Надя в тій крипті. Мама тримає запалену чорну свічу та ще якийсь дрібний мотлох. Ні, це не останнє, що пам'ятає Василина. Однак те останнє вона згадувати не хоче, бо ревіння пораненого звіра в смертельній агонії, здається, досі не вмовкло, лунає десь у куточку її свідомості. Рука судомно шукає на шії медальйон і, коли знаходить, — спиняється. Шалене калатання серця втихає, смоляні пальці темряви відступають... Але тут того страшного звіра нема. Хоча його поки що не вбито. Бо не можна вбити того, хто вже й так помер. Василина це знає. І вона хоче додому, до мами.

Інколи їй здається, що вона чує бабусин голос. Голос покійної бабусі Терези. Хіба таке можливо? Ні. Неможливо. Отже, Василина або померла, або спить, або збожеволіла. Але якщо припустити, що померла, то чому потрапила сюди, у таке дивне місце? Це не рай і не пекло. І точно не чистилище.

Якщо збожеволіла, то це стовідсотково не лікарня, бо немає палат, інших пацієнтів, немає лікарів, немає процедур і відносної стерильності. Тоді сон? Можливо. Найімовірніше. Уві сні можна чути голоси — чому ні? Уві сні багато чого можна такого, що нереальне навіть у фантазіях.

Василина ходить колами. І коли вдесьте чи двадцятье — бо збивається з ліку — проходить головною круглою залогою, голос бабусі раптово вривається в її голову. Темрява про це не знає, вона не може підслуховувати, бо голос звучить лишень у Васишиній голові. Він ледь чутний, далекий-далекій. І треба дуже уважно вслухатися, щоб бодай щось розчовпати. Темрява тоді шаленіє. Вона відчуває, що Васишині хтось допомагає. Але ж нікого нема. Ані поруч, ані на віддалі — просто нема... Темрява біситься, густішає, іде в наступ. Та несподівано вдаряється об невидимий заслін, який береже Васишину. І тоді скаженіє. Відтак шалено гасає довгими безконечними коридорами чи то монастиря, чи то в'язниці. Вона шукає-шукає-шукає того чи ту, хто допомагає Васишині виживати. Має ж бути десь захований хоч натяк на присутність. Та нічого вона не знаходить. Урешті втомлюється й затихає. І тоді Василина може збагнути, про що їй говорить бабуся.

А бабуся просить трішки зачекати, потерпіти й у жодному разі не йти на її голос або на будьчий голос, якщо той кликатиме. Нехай це буде навіть рідна мати... А потім бабуся каже, що треба дочекатися повні — та її звільнить. Повня? Тут? Де? Стоп! А скільки часу вона перебуває в цьому

місці? Не знає. Бо хіба тут існує час? Тут і простору майже немає.

Повня... Дочекатися повні? Василина думає про ту страшну ніч на цвинтарі й надкушений місяць у нічному небі, якому до повні лишався майже тиждень. Чи багато це тут? Тобто чи збігається час тут і там? Чи там і тут? І чи може місяць уповні щось змінити для неї? Василина втомлено зітхає, вона хоче запитати бабусю: скільки часу лишилося до повні? Та вона не може говорити — може лише слухати. Слова в горлі стають сніжинками, що моментально тануть, і не вдається видати ані звуку, бо щось чи хтось цей процес контролює. І Василина скоряється. Вона обережно поводитьсь з думками. Не можна наражатися на небезпеку, не можна прикликати на свою голову того, хто гірший навіть за темряву.

Василина гидливо морщиться, коли згадує його смердюче дихання... Та то ілюзія, викликана її страхом, бо вона не могла його відчувати. Мертві не дихають, привиди теж навряд чи подужають цю дію. Бо для цього потрібне тіло.

І тоді вона пригадує все. Цвинтар, склеп, звіра... То не склеп відгонив згнилим листям і пліснявою — то так гидко смердів той, хто мешкає в цьому склепі. Та істота голодна і страшенно лиха. Василина втрутилася та обірвала ритуал, звір не отримав їжі і тому вчепився в неї мертвою хваткою. Він повернеться? А якщо він її тут знайде? Що тоді?

Темрява поволі розсіювалася. І навіть для блукання безкінечними коридорами вже не потрібно

було запалювати свічку. Хтось повідмикав на келіях-камерах замки, порозчахував двері, і крізь маленькі брудні загратовані вікна до коридорів заповзали похмурі сутінки. Василина втомилася блукати й усілася на дерев'яному тапчані в одній із келій, заплющила очі й намагалася зосередитися, щоб почути бабусю. Натомість відчувала, як у ній зачинає рости сила, і та сила мала от-от збудитися. Ще трішки, казала собі Василина. Ще зовсім-зовсім трішки. Відтак погляд спрямувала у вікно і там... Там вона бачила місяць. Місяць у клітинку, бо дивилася на нього крізь ґрати. Великий, блискучий. І майже вповні...

Усе закінчилося так, як і почалося. Раптово. В одну мить дівчина зрозуміла, що з'явилися знайомі й дуже приємні запахи. Майже щез запах згнилого листя, натомість повіяло ліками й парфумами. Ті парфуми купував мамі Наді тато Тарас. Він вважав їх маминими улюбленими. Та мамі подобався інший запах. І вона якось зізналася в цьому бабусі Терезі. Та не розуміла: чому Надя Тарасові про це не скаже? Мама відповідала: «З дрібних жертв складається сімейне життя, як ви цього не розумієте?» Бабуся сумно хитала головою, дивувалася таким словам. «Сімейне життя — то компроміси, — заперечувала невістці, — але не жертви. Мусиш сказати Тарасові, що запахи — то справа смаку. І що у вас із ним смаки різні, бо хоч ви й дві половинки від цілого, але прекрасні саме у своїй несхожості». Мала Василина тоді ніц не второпала. Та мама Надя й надалі пахнула подарованими татом духами, варила горохову зупу, яку

не зносила і яку дуже любив тато, слухала по неділях платівки з музикою Баха, штрикаючи себе голкою, щоб не заснути, тому що її сімейна ідилія потребувала жертв. А кохання? Василина ще цього не знала, вона була надто мала й надто заклопотана власними дитячими турботами, щоб у тому тямити.

Василина чекала. Бо знала, що вже от-от... І заснула. Якось вона зрозуміла, що не провалилася кудись там у забуття, а просто заснула. Чи відключилася? Бо чи можна спати уві сні? Розбудив Василю шум. Звичайний, буденний, метушливий. Зірвалася на ноги, прислухалася. За вікнами келії вирувало життя. Кинулася до заграбованого вікна, притулила вухо. У грудях радісно затріпало серденько. Промчала машина, завилла сирена, загавкав пес, заспівав хтось п'яним прокуреним голосом: «Розпрягайте, хлопці, коні!..» Роззирнулася. У правому кутку келії стояв грубо збитий стілець. Ухопилася за нього руками, підтягла до вікна, вилізла, підстрибнула. От халепа. Сіріє за вікном, а що до чого і де вона — не розібрати. Підстрибнула ще раз, і... Очі вихопили те, на що вона так довго чекала. То був місяць. Круглий, повновидий. Він нарешті уповні. Згадала бабусину казку про жупан для Місяця. Мало не розревілася.

— Рідна моя, зозулечко моя, пташечко! — почувся знайомий голос за спиною.

Озирнулася. На дерев'яному тапчані сиділа її бабуся Тереза. Жива-живісінька. Василина стрибнула додола. Кинулася до старої, щоб пригорнутися, але та жестом зупинила.

— Не можна. Мертвій негоже торкатися живого. То шкодить і одним, і другим. Яка ти стала! Геть доросла!

Тереза сумно всміхалася, старечі руки склала на колінах. Вона була в тому самому платтячку, у якому її ховали. У темно-синьому, підперезаному блакитним пояском. Перстень зі смарагдом на безіменному пальці правої руки — подарунок тата. Срібна брошка зі смарагдами замість верхнього гудзика сукні — подарунок мами. І смарагдові сережки — подарунок прадіда Василя.

— Бабусю, я сумую за тобою. — Василина може нарешті говорити. Бо темрява не просто заснула. Вона відступила. Нарешті. — Бабусю, голубко! Мені самотньо без тебе. І тато, і мама, вони... Чому? Я їх дуже люблю, однаково сильно, обох... Але... Вони, вони... Зрадники обоє... Як наважилися? Бо хіба таке можна чинити з тими, кого любиш, справді любиш? «Любов не потребує жертв». Ти колись це казала. Пам'ятаєш? Я зрозуміла, бабусю. Зрозуміла. Сімейне життя потребує любові, потребує тільки любові.

— Дорослі часто вдаються до дитячих учинків, Василинко. Правду називають брехнею і навпаки. Тато за скоєне заплатить, тому що він зрадив. Тому що розбив серце і тобі, і Надієчці теж. Якби я досі жила, то, мабуть, із сорому померла б, адже виховала такого поганого сина. Вибач, моя пташечко, що не догледіла. Твій тато зараз не мислить розумом, він одержимий чужинкою. І він її отримає. І не питай, де справедливість. Інколи

здобуття жаданого і є найвищою справедливістю. Тоді ніяких кар і ворогів не треба. Бо все закільцьовано. Моя люба Надієчка... Твоя мама... Це щастя, що ти опинилася в тому місці, де опинятися живим, а тим паче молодим дівчатам заборонено. Ти відвернула лихо і захистила матір. Але все має свою ціну. І тому ти тут.

— А звір? Він живий? — Василина напружилася, ніби чекала якоїсь неприємної несподіванки.

— Живий? Він і не живий, і не мертвий. Ти ж це відчула, правда? Він не людина, — за мить відповіла Тереза.

Василина невпевнено закивала.

— Я тільки одного не розумію: що мама робила на цвинтарі? Якщо замовила батькові смерть, то до чого тут якийсь Іван?

Бабуся зітхнула:

— До всього. Настав час відкрити тобі правду. Батько твого тата, твій дідусь, мене залишив саму, коли Тарас іще не народився. Просто сказав, що кохає іншу. Жорстоко, але відверто. Я була на восьмому місяці вагітності. І бачиш, не стала вбивати його чи вбивати себе.

— Але, бабуся, ти казала, що тато мого тата помер...

— Він і помер. Для мене — у моєму серці. Я не збрехала. Його звали Іваном. І свого сина я теж назвала Іваном. Це перше ім'я твого тата, церковне. Він хрещений Іваном. «Тарас» — записано у свідоцтві, і всі так звать. Я колись твоїй мамі про це розповідала. Навіть Тарас усієї правди не знає. Я про те, що, даючи йому ім'я Іван, хотіла

відібрати в чоловіка-зрадника його янгола-охоронця. А, бачиш, онуцю, усі зражені жінки бувають дуже жорстокими. І я була. Та вчасно схаменулася. І тому дала синові ще одне ім'я, щоб урівноважити долю.

— Іван? І тому мама звернулася по допомогу до Яна Проклятого? Так?

— Так. І тому...

— Я велика нікчема, бабусю. Інколи ненавиджу рідного батька. Шалено ненавиджу його коханку. Я ненавиджу себе. Ненавиділа маму, тому що вона мені видавалася геть безхребетною. І тут раптом таке... Ех... Батько серце розбив, і мама скоїла не ліпше... Двічі поспіль так чинити з рідною донькою — чи не занадто?

— Тихо, тихо, моя пташечко. Ненависть не найліпше, до чого можна вдатися, але і на неї ти маєш право. Усе обов'язково владнається. Але те, що ти вчиняєш зі своїм життям, неприпустимо. Ти звинувачуєш маму в безхребетності? А що витворяєш сама? Де твоя підтримка, ніжні слова вдячності? Тільки колючі дошкульні образи. На світ, на вчителів, на школу. Навчання закинула, перетворилася на круглу трієчницю. Що далі? От Надієчка і не витримала. Їй здалося, що ти її звинувачуєш у тому, що Тарас пішов. І захопилася за ворожку-пройдисвітку, як за соломинку. Ти маєш підтримати маму — чуєш? — а не добивати її. Ти для мами тепер усе — центр Усесвіту, якщо хочеш. Благаю тебе, люба, пильнуй Надю. Вона і далі пробуватиме витворяти різні дурниці. Цього разу, можливо, із собою. Будь поруч. Розумієш?

Василині раптом стало дуже соромно через те, як вона поводитися останніми місяцями. І справді, якнайменше думала про почуття мами, про біль її серця. Адже батько не відмовився від доньки, він і далі вперто любив Василену. Він пішов від дружини, яку колись називав світлом його світу. Бідна її мама.

— Пробачте мені, бабусю. Обіцяю, я все виправлю!

— Я вірю тобі! — Старенька якусь мить пильно дивиться в очі Василені, усміхається тепло, тоді підводить погляд до вікна. Місяць через ґрати зазирає в келію. — Ще кілька хвилин, і ти зможеш звідси піти, моя пташечко. Повня — це час, коли прочиняються двері між світами. І якщо знати спосіб, можна або повернутися, або назавжди зникнути зі світу живих. Але перед тим, як ти повернешся до мами й тата, я маю дещо тобі розповісти. Про того самого проклятого, який мало не занапастив тебе. Недобру історію про Яна Проклятого знаєш?

Василина ствердно закивала.

— Гаразд. Навіть не питаю, хто розповів. І не питаю, чому ти оповідачу не повірила та вперто намагалася там заночувати. Не найліпше місце для ночівлі. Але... Якби ти просто переночувала в тому склепі, то найгірше, що могло б статися, — погані сні й головний біль. Майже мертва істота, проклята істота живих не відчуває, якщо заклинаннями й замовляннями не розчахнути її двері. Наша Надя ті двері відчинила, але сама не ввійшла, бо ти завадила. От голодна потвора й накинулася на тебе. Розумієш, про що я?

Василина невпевнено стонула плечима. Бабуся вела далі:

— Оскільки ритуал жертвоприношення не було завершено, а проклятий чекав на офіру, то він не вигадав нічого іншого, як спробувати заволодіти тобою. Такі звертання до проклятих покійників дуже небезпечні. В обмін на виконання бажання помсти-смерті-привороту проклятий вимагає винагороди. Аж тут таке щастя — ціла жива дівчинка.

Здогад влітає в голову Василяни:

— Бабусю, медальйон? То він мене врятував, так? Я пригадую, як зірвала його із себе і навмання тицьнула в бік потвори. Здається, влучила в писк проклятому. Та я не певна, чи має він його. Той страшко хотів мене задушити, так?

— Не задушити, Василяно. Мертва ти йому не цікава.

— Я його вбила? Але ж наче ні?

— На жаль, ні. Не можна двічі вбити. А тим паче безсмертного.

— Я нічого не розумію. Якщо він такий могутній, то навіщо йому я? Навіщо йому ставати мною?

Бабуся зітхає. Уважно дивиться на місяць. Наче вирішує: казати — не казати. Вирішила все по-своєму:

— Навіть безсмертні для життя вічного потребують смертного тіла. Але це занадто складно, Василяно, і це знання не на часі. Ти з цим покручем навряд чи ще раз зустрінешся. Бо я пильнуватиму тебе, моя пташечко. До всього, наш

родовий медальйон із тобою. Не скидай його і нікому ніколи не позичай. Ані найліпшій подрузі, ані коханому хлопцеві. Пам'ятай його історію. Кров до крові. Чуєш? Тільки кровному родичу — рідній дитині — його можна передати. Тоді він не шкодитиме, а допомагатиме. Тобі, моя рідна, час повертатися у світ живих. Повня не чекатиме вічно.

Зовсім поруч, десь за стіною, щось різко й гідотно запікало. Василені раптово запаморочилося в голові. Дівчина аж замружилася, а коли розплющила очі, то...

Усе довкола пливло, рябіло мазками — келія, стіл, стіни, тапчан і той, хто на ньому сидів. Бабуся? Тепер Васирина не була в цьому впевнена.

— Бабусю, не йди. Ти ж обіцяла бути поряд.

Постать у мареві підвелася. І тихо мовила бабусиним теплим і найдобрішим у світі голосом:

— Я й буду, Василенко. Обіцяю, пташечко. Мені твої срібні крила допомагають літати. Пам'ятаєш свій малюнок? Я ж казала: малюнки вміють ставати справжніми. Крила мої не тільки гарні, вони ще й сильні-сильні. І тому я встигати на допомогу, щойно покличеш. Бо ти — моя кров. А кров — це те, що робить нас людьми. Кров — це те, що робить нас особливими. І вона нас береже, навіть якщо ми не хочемо і не розуміємо всієї цінності цього дару. Бо кров — це пам'ять роду.

За вікном щось гучно ляснуло, загуркотіло. Шум звідусіль тиснув на Василену, насувався, прагнув увірватися й у цю келію. Васирина розуміла, що то

вона його стримує. Бабуся Тереза майже розтанула в барвистому мареві, наостанок прошепотівши:

— Тебе кличуть. Час повертатися, Василю Тарасівно Коморовська. Пам'ятай, твоя кров — це і твоя пам'ять, і пам'ять твого роду. Вона тебе вбереже навіть тоді, коли ніхто в це не віритиме і весь світ буде проти. Я люблю тебе, моя пташечко!

Василина обм'якла. Вона втомилася. Впустила в келію шум. Той напористо увірвався, заповнив собою весь простір. Став немилосердно тиснути на дівчину, що та аж до сліз закашлялася. Приступ кашлю був нестерпний, а тоді у вухо їй хтось радісно закричав:

— Тарасе Івановичу! Пацієнтка прокинулася. Вийшла з коми.

Коли дівчина розплющила очі, перше, що побачила, — схвильоване обличчя батька. Вона кволо йому всміхнулася. Неподалік тихенько зателенькали дзвіночки.

— Я люблю тебе, тату. Чуєш, дзвіночки? Десь поруч срібний янгол пролетів.

❖ ЧАСТИНА ❖
ДРУГА

Спочатку наповни себе, лишень тоді ти зможеш

щось дати іншим...

Святий Августин Аврелій

***

— Сьогодні, Василю, казки не буде. А буде притча. Ти не знаєш, що таке притча? Я думаю, час тобі познайомитися з цікавим світом цих розумних оповідок. Вони призначені для тих, хто не просто любить слухати гарні історії зі щасливою кінцівкою, а шукає в тих історіях істину. Притчі завжди були привілеєм Мудреців. Тільки обізнаний міг повідати людям Притчу. Якось мій Учитель, який надзвичайно любив такі твори, сказав: «Усі притчі світу — це криниця, що має не одне дно». І почнемо ми з тобою знайомство зі світом Притч з однієї з моїх найулюбленіших — тибетських.

«Далеко-далеко на Сході жив собі старий сивий чоловік. Якось випадково він підібрав у лісі зовсім

мале, щойно народжене лошатко. Як воно там опинилося — годі й уявити. Коник тулювся до ноги старого і чемно йшов поряд. Чоловік привів його додому. Спочатку навіть годував із соски кобилячим молоком, яке купував у сусіда. Лошатко прив'язалося до старого, наче до матері, старий коника теж полюбив. Чоловік і коненя стали друзями. Минав час, тварина виросла. І з'ясувалося, що це не якийсь там звичайний робочий коник, а чистокровний верховий скакун, породистий і надзвичайно красивий. Через те в серці чоловіка любові до коня не поменшало. Тим паче що тварина вірно служила господареві. Про красу і благородну кров коня довідалися інші. І стали з усіх усюд приходити до чоловіка, щоб помилуватися красенем. Тому що в тамтешніх краях особливі коні були чимсь унікальним. Були такі відвідувачі, що хотіли в старого коня купити, щоб у своїй колекції марнославства мати ще одну дорогу, унікальну річ. Пропонували грубі гроші, коштовності, навіть владу. Та старий на це не приставав. Бо хіба друзями торгують? Дехто з близьких щиро радів з того, що чоловік має такий скарб, дехто відверто заздрих, а дехто казав навіть: “Це справжнє благословення — мати такого коня, Бог вас любить, пане”.

— Може, воно й так, — поважно відповідав старий сивочолий чоловік, — але навіть благословення може стати прокляттям.

І ось одного дня сталося лихо. Кінь зник. Різні здогади з'являлися. Хтось казав, що тварину викрали, хтось зловтішно стверджував, що кінь сам утік, тому що господар не по-королівському з ним

поводився, і називав старого нездарою. Тому що за гроші, пропоновані багатими покупцями за коня, стариганю можна було купити нову хату, багато землі, табун звичайних робочих мулів. А один багатий сусід припустив, що то прокляття впало на чоловікову голову, тому що треба було вчинити розумно й узяти гроші.

— Може, воно і так, — зітхав старий, — але навіть прокляття може стати благословенням.

Минав час. Люди знайшли для себе інше джерело захвату. У сусідньому селі кобила привела на світ двоголового лошака. І про старого з його конем стали забувати. Але через місяць кінь несподівано повернувся. І не сам. Він тепер був вожаком табуна, що налічував двадцять одного коника. І їх усіх привів додому. Згідно із законом того краю, старий став власником цього табуна і завдяки другу розбагатів! Знову пішли різні балачки поміж людьми. Одні заздрили, інші дивувалися, ще хтось захопливо говорив:

— Ти й справді благословенний, добродію! Бог тебе любить!

— Може, воно і так, — відказував звично старий, — але навіть благословення може стати прокляттям.

І ось через кілька днів єдиний син старого, об'їжджаючи на улюбленому коні табун, невдало зістрибнув із сідла та зламав ногу. Люди знову заходилися обговорювати подію. Одні співчували, інші зловтішно потирали руки: “Безсумнівно, на старого наслано прокляття”.

— Може, і так, — укотре розмірковував старий, — але навіть прокляття може стати благословенням.

Тим часом у країні почалася війна. І всіх без винятку чоловіків, крім старих і хворих, забирали до війська. Усі, хто пішов із села на війну, додому так і не повернулися. А син цього чоловіка вцілів, бо через зламану ногу його на війну не взяли.

Досі в цьому селі кажуть: “Те, що здається прокляттям, може стати благословенням. Те, що здається благословенням, може бути й прокляттям”».

— Знаєте, бабусю, — сказала серйозна й зосереджена семирічна Василина, — а я зрозуміла, про що ця не-казка, тобто притча.

— І про що? — перепитала зацікавлено бабуся.

— Про коня. Правда ж? Я вгадала! Вгадала! — щасливо всміхалася мала.

· 1 · КОХАННЯ

Бабуся Тереза любила Василичині чомукання. Навіть як онука підросла й ті запитання по-серйознішали, ніколи від них не відмахувалася. І коли Василина якось зачепила тему справжнього кохання й запитала про те, як з-поміж купи хлопців вибрати найліпшого, отого, свого, не відповіла банальне: «Молоко на губах не обсохло, дівко. Твій шмаркатий обранець, може, під стіл пішки вже й не ходить, але шнурки на взувачці ще не навчився зав'язувати». Натомість уважно подивилася на Василину й відповіла: «Коли це буде він, той самий — твій, ти знатимеш. Якщо я скажу — серцем відчуєш, ти мене не зрозумієш. Тому скажу так: коли він тобі запропонує стати його дружиною, ти жодної секунди не вагатимешся».

Василина тоді мала лишень десять літ, і її першим захопленням був Митько, онук сусіда Дмитра. Але вона точно знала, що не хоче мати Митька за чоловіка. Хоч той був і львів'янин, і зовсім не поганий спортсмен, каратист чи самбіст — уже й не згадає. Вчився хлопчина на відмінно, мав купу похвальних грамот, постійно дарував їй цукерки, ті, що для нього мама зі Львова привозила, навіть інколи квіти приносив. Грошей Митько не заробляв, тому не мав за що купити ті квіти, а от уночі обчухрати чужу клумбу — то запросто. Така винахідливість дванадцятирічного хлопця тішила Василю. І Митько їй трохи подобався, тому бабусю й розпитувала... Та коли бабуся ось так мудро відповіла, Василина втямила: ні, вона не хоче заміж за Митька. Її нервувало його постійне длубання в носі, дратувала хвалькуватість, бісило зазнайство. А що він був аж на два роки старший від неї, то постійно цим хизувався й запевняв, мовляв, відповідно, має розуму більше, ніж вона. І до всього того, як з'ясувалося, його тата от-от підвищать на роботі і вони всією сім'єю переїдуть жити в Москву і стане Митько Дмитрієм чи Дімою і, звісно, масквічюм. Спочатку Василина ніяк не могла втямити, якого такого дива Митько зібрався ставати автівкою, аж поки не дотумкала (інколи вона буває жирафою), що москвич — це не тільки марка машини, це ще й мешканець Москви.

«От і скажи мені, скажи, що можна зловити у вашому нещасному Сокалі? Хіба що метеликів у полі та рибу в річці. Я про перспективи, чула

таке слово? Це ж не сталіца, і сталіцею Сокалю не стати», — якось заліпив Василюні Митько. Додаючи до того, що дівчині просто казково пощастило, адже без п'яти хвилин масквіч звернув на неї увагу. Вона має це зацінити, бо міг вибрати для дружби якусь іншу дівчинку. Василюна при цих словах гірко скривилася. І не тому, що вона у свої десять років щось мала проти Москви чи того самого Львова, — просто вона любила свій рідний Сокаль і нападкн на нього розцінювала як нападкн на себе. Дівчина плюнула хвалькові в писк, обізвала довбекою пустоголовою і послала куди подалі. Так невтішно закінчилася дружба Митька і Василюни.

Багато води сплигло з того часу. Батько Митька таки «кар'єрно виріс» і перебрався працювати до Москви. Слідком за ним туди подалися і Митько з мамою й молодшою сестричкою. Переїхали мешкати в Москву — і наче у воду впали. Навіть на похорон діда Дмитра ніхто з масквічєй не приїхав. Дідова дружина, баба Онися, вигороджувала сина найперше перед власним сумлінням, а ще перед німими докорами сусідів. Казала, що син прихворів, а невістку з роботи не відпустили, і сумно ховала очі в поділ. А півроку по тому донька баби Онисі, тітка Галя, забрала стару матір до себе, у Рівне. Хату й пасіку продали, а нові сусіди, з отих, ранніх скоробагатьків, побудували на місці старенької халупи двоповерховий палацн зі смішними колонами та крихітною вежею, потім обнесли то все триметровим кам'яним парканом — і згадка Василюни про Митька майже

стерлася з пам'яті. Вона так і не дізналася, що сталося з непоганою насправді родиною в тій далекій Московщині.

Але оте перше, таке незрозуміле для Василяни, дитяче спочатку захоплення хлопчиком, потім розчарування добре їй запам'яталося. А бабусині слова про справжнє кохання запали в серце. І врешті в цьому спомині мала для себе знайти відповідь: хто для неї Кирило Базилевич? Друг? Приятель? А чи коханий?

«Той самий» чи «не той самий»? Про це вчора думала, сидячи над рікою на старій бабусиній вереті. Про це і далі думається, уже на роботі.

Медсестра, вона ж подруга Олюнька влетіла в маніпуляційну в якомусь дивному піднесеному настрої. Її великі сірі очі через перезбудження здавалися ще більшими. Довгі вії мали приховати лукавий блиск в очах, але хитра посмішка на вустах виказувала.

«От халепа! Невже знову закохалася? — подумала Василяна, косячись у бік подруги. — За кілька тижнів отримаємо вкотре розбите серце».

Олюнька мала легку і привітну вдачу, але, напевно, була надто довірлива чи то, скоріше, геть неперебірлива в стосунках. Тому що всі її пошуки чоловіка — а почала вона його шукати, щойно закінчила школу, — завершувалися завжди однаково: печальним розчаруванням. Черговий кавалер, щойно добігав кінця конфетно-романтичний період, робив від Олюньки ноги. Тому що дівка чи не з першого побачення вперто натякала хлопві, що вона його найзаповітніша

мрія — жадана, єдина, неповторна, виняткова — і стовідсотково стане прекрасною дружиною, найдосконалішою коханкою, турботливою мамою спільних дітей і привітною невісткою. Зрештою, Олюнька не надто заливала щодо своїх чеснот. Дівчина прекрасно куховарить, неперевершено пече пляцки, готує варення, конфітюри, повидла, аджики «і те. де.», у квартирі завжди ідеальний порядок, тобто господиня вона і справді чудова. А ще до всього школу закінчила із золотою медаллю, медучилище — з червоним дипломом. Тому з розумовими здібностями теж усе гуд. Олюнька має купу племінників, з якими часто сидить і які її обожнюють, тобто набула безцінного досвіду в спілкуванні з малечею. Список Олюньчиних достоїнств можна було продовжувати до безконечності. А ще за плечима Олюньки музична освіта (клас фортепіано чи щось таке), танцювальний гурток (аж сім років займалася бальними танцями), курси англійської, польської та навіть стажування в Лондоні й Варшаві, плюс курси крою та шиття в наймоднішої модистки Сокаля, курси плетіння — це для загального розвитку, і навіть курси знахарства й зільництва. Ага, останнє не жарт. Ці курси дівчина надибала в сусідньому Червонограді й весь минулий рік, двічі на тиждень, здобувала навички чи то шептухи-знахарки, чи то ворожки. Навіть сертифікат отримала. Але про ті курси воліла не згадувати. Бо якось сталася халепа: Олюнька щось там наплутала з дозами й мало не вкатрупила одного зі своїх чергових

кавалерів. Хлопчина якось зізнався медсестрі-знахарці, що в нього виразка і тому він на суворій дієті. Краще б він того не говорив! Сердечна Олюнька заходилася готувати для коханого цілюще вариво з чистотілу, яке за тиждень мало його цілком вилікувати. Чоловік пійнув лишень двічі — і мало Богу душу не віддав. Відтак тема зільництва була заборонена.

Надмірне піклування й надмірна ідеальність лякають. І Олюньчині кавалери після смертельної для здоров'я дози турботи й піклування, помноженої на пропозицію себе в ролі дружини, робили дівці па-па — часто радіючи, що залишилися живі. Тому що... Хай би яка ти досконала красуня, якщо зачати махати перед очима навіть найспокійнішого самця червоною шматою загсу, у нього не тільки підвищиться тиск і кров нагла залле очі. Він просто дремене куди подалі. Навіть до прихованої піраньї. Але такої, яка не ставить ультиматумів і не готова з порога задушити тебе своєю любов'ю, а воліє спочатку причарувати — інколи інтелектуальними розмовами, інколи шармом, а поміж смачним борщиком — хвалебними одами про те, який їй геніальний чувак трапився. Чоловіки люблять, коли їх хвалять. Набагато більше за жінок. Доведено наукою. Щодо сексу... Тема ліжка для Олюньки взагалі була табуйована. Тільки після шлюбу, і баста.

Василина всміхнулася подрузі, співчутливо лоячи знайомий блиск у її очах.

— Добрий деньочок, Василюк! Ти вже мені вибач, будь ласка, я запізнилася. Не навмисне,

чесне слово. Так сі стало. Але якби ти знала — чому! — Олюнька театрально закотила очі, чекаючи від Василя хоч якоїсь реакції на натяки. Не дочекалася, хмикнула, вимила руки, витерла рушником, накинула на себе білий халатик.

Василина добре знала манеру Олюньки бути «прошеною» в таких випадках.

— Привіт-привіт, дзигго! То нічого, що спізнилася. Роботи сьогодні, на щастя, небагато. Але й ти мене виручиш у п'ятницю, гаразд? Я трохи раніше піду. Кирило з відрядження вертає. Учора телефонував. Урочистий такий. Каже, що має до мене важливу розмову. Що думаєш — яку?

Олюнька від нагадування про Кирила ще більше завсміхалася. Вона вкотре театральна закотила очі, була розтулила рот, щоб нарешті видати слова, які вертуном крутилися на язичі, але останньої хвилини передумала. Олюня любила театральні паузи.

Василина стонула плечима, повернулася до роботи — занотовувати в медичні картки приписи для хворих. Запала тиша. Було чути, як розмірено тікає годинник на стіні, а вгорі, десь під стелею, розпачливо дзижчить муха, що потрапила в павутиння. Василина вдала, що вкрай зацікавлена писаниною й вивченням карток і краєм ока бачила, що Олюнька місця собі не знаходить і зараз або вибухне від надлишку інформації, або таки зачне говорити.

— І ти мене не питаєш, у чому річ? Чому я така надзигована? — Олюнька врешті не витримує та запитує з докором. Шарпає Василю за плечі

й розвертає до себе. — Твої папірчики в ліс не втечуть. Чесне слово. Ну-у-у-у-у?

— Ну-у-у-у-у? — повторює Василина й зітхає. Кладе ручку на стіл. Складає руки на грудях. — Розкажуй, щебетухо. А то луснеш. З ким таким ти сьогодні познайомилася? Мені здається, що ти вже встигла перезустрічатися з усіма неодруженими парубками району. Перейшла на старшокласників? Вважай, то діло підсудне. Вони неповнолітні.

— Дуже дотепно! — Олюнька знову театральньо закочує очі. — Якщо хочеш знати, то мені начхати на всіх чоловіків цієї Галактики, не тільки на сокальських. Усі вони не варті й маленької волосинки на моїй голові. Раз ти така, така, така...

Олюнька добирає якесь трішки образливе слово, щоб дошкулити Василені, і, схоже, так і не придумує. Насправді Олюнька і не скаже того слова, бо вона дуже добра людина. Так, дещо специфічна, коли йдеться про сердечні справи, але по-справжньому хороша і геть не вміє ображати людей. Отой, кого називають пацифістом, то стовідсотково Олюнька. Навіть Ольгою, чи Олею, або, не приведи Господи, Ольгою Григорівною, як у паспорті прописано, її ніхто ніколи не кликав. Олюнька — та й по всьому. Усі нічийні коти й собаки в околиці чують її за кілометр. І вона точно всіх підбирала б і несла б додому, якби не страшна алергія на шерсть у її мами. Олюньці пощастило: їй передалися гени батька й алергії вона не має. Зате просто потерпає від ніжності до братів наших менших, не маючи об'єктивної можливості то все принести

до хати й утопити у своїй любові. Бо ж рідну матусю вона любить таки більше за тварин. І якраз на роботі, точніше, неподалік від роботи, у закинутій комірчині, поруч із головним корпусом лікарні, вона відводить душу. Олюнька там улаштувала справжній притулок-рай для покинутих котів і собак. Вона якимсь дивом для більшості з них знаходила господарів, а ті, кого з певних причин не брали, мали в комірці і дах над головою, і гарантовану миску каші чи борщу. Навіть головний лікар із часом змирився з химерними вподобаннями Олюньки. На неї неможливо було сердитися. Щойно хтось зачинав на Олюньку кричати чи виховувати її, великі сірі очі дівчини ставали сумними і вона заходилася слізьми. Рюмсала так жалісливо, що хотілося не те що отих усіх бродячих псів на поруки взяти, а й Олюньку в дочерити. Отака вона, добродушна та щира, їхня Олюнька, без амбітних кар'єрних планів на майбутнє, без дулі в кишені для ближнього та без каменя за пазухою. За це її також любили. Олюнька просто не мала ворогів. Її добре м'яке серце не вміло ані відповідати неприязню на неприязнь, ані мстити, ані пліткувати чи, борони Боже, збиткуватися з когось. Тому любителям харчуватися негативом Олюнька була просто не цікава. Що з такої взяти? Помреш з голоду.

— Не ображайся, Олюнько. Я ж просто жартую. — Василина підморгує подрузі. — Ну що там у тебе, розкажуй. Мені справді цікаво.

Дівчина щиро всміхається. Вибачення прийнято.

— Та ну тебе, снігова королево! Ото вмієш удати, наче тобі все байдуже. А це якраз тебе навіть дуже стосується. Ой, я таке бачила! Таке...— Олюнька витримує театральну паузу. Спеціально для того, щоб Василина ще раз спонукала, — протяжно:

— Ну-у-у-у-у-у-у-у-у-у-у-у-у-у-у-у?

— Значить, так. Оце ж учора я була у Львові. Мамину сестру поклала в лікарню, треба було відвідати. Ну, ти в курсі. Але зараз не про це. Бо з тіткою вже все гаразд. Так ото ж. Іду я центром, у районі оперного, де стометрівка. А там же ж отой ювелірний. Вітрини величезні. І через них прекрасенько видно людей. Глядь! Знайома мордочка. Угадай: чия, кого я там краєм ока вхопила? А от і не вгадаєш. Твого Кирила! Ага. І стало мені цікаво. Що ж цей фраерчик у ювелірці забув? От я тишком і зайшла. А там трохи людно. Саме так, щоб стати тінню. Заховалася, значиця, за спинами і спостерігаю. А Кирило і каже продавчині: «Обручки мені потрібні, панночко. Дві». Назвав розміри. Вона перед ним і виставила — до кольору, до вибору. Стала пропонувати різні варіанти. Правда, він сказав, що в нареченої вишуканий смак, і щось іще додав майже пошепки. То я вже не розчула, даруй. Продавчиня зауспіхалася й відповіла: «Те, що ви шукаєте, пане, буде у четвер». І от що я думаю, Василюшко! Твій Кирило хоче освідчитися. А ти ще гадаєш, яку таку серйозну розмову він до тебе має? Ну скільки ж можна зустрічатися? П'ять років уже. Усім набридло. Я ж тебе як учила? Натякати треба час від часу. Ставити питання

руба: «Під вінець, або казці кінець!» А ти? Захоче — запропонує. Добре, що Кирило такий відповідальний і правильний. Просто молодець! Бере ініціативу до своїх рук. Я така рада, така рада! І за тебе, і за нього. За вас! Погуляємо на весіллі! Ах! Вельон, квіти, плячки, тортики...

І Олюнька з радості застрибала кімнатою на одній нозі, як першокласниця. Наче то їй пропонують заміж, наче то вона от-от стане нареченою. Василина стенула плечима.

— Доживемо до п'ятниці. Може, ти все не так зрозуміла. Давай, Олюню, працювати, — сказала стримано й похапцем додала: — Дякую тобі, сонечко, за те, що так переймаєшся. Ти мене знаєш, рідна! Геть не люблю наперед складати плани. Але якщо це стане явним, то... Бути тобі свашкою. Мо', і в тебе все тоді владнається? Я в це вірю!

— Ти щось не дуже рада, Василинко? У вас із Кирилом точно все гаразд? — Олюнька розгублено дивиться на подругу. Останнім часом та трохи дивно поводить. Перепади настрою, вдаваний сміх, наче крізь сльози, або, навпаки, неприкритий сум. Багато розмірковує, часто її не чує, десь блукає своїми світами, наче щось її душу терзає. Сумніви? Думки?

А про що тут думати? Вони з Кирилом створені одне для одного. Олюнька часто закліпала очима. Ох, їй би таке щастя! Такого, як Кирило. Справжнього! Василина ж, вона... Трохи дивачка. Кажуть, що навіть на Кульпаркові лежала. Мала якісь підліткові проблеми. Але Олюнька на це не зважає. Хто з нас не мав у дитинстві тих дурнувятих проб-

лем дорослішання? Коли в голові все навпаки. Гормони так гуляють, що у-у-у-у-у-ух. До того ж Олюнька знає: не можна всьому вірити, що плітки на хвостах носять.

Василина звела на Олюньку очі. Та вже шморгала носом. Тільки того зараз бракувало. Встала, пригорнула до себе подругу:

— Рідна моя! Дякую тобі, що так широко вболіваєш. Я і справді радію, але... Я згадую маму і згадую батька. І страшно їхнє розлучення теж. І це досі мене гнітить. Мені потрібен час для роздумів. Розумієш?

Олюнька закивала. У її мами три сестри. І одна з них теж розлучилася з чоловіком. Олюнька знала, крізь яке пекло проходили двоюрідні брат і сестра. Батьки тоді наче подуріли. Здавалося, що спокій дітей їх мало хвилював — такі страсті кипіли, такі слова говорилися і такі потворні вчинки вихимерювалися дорослими людьми, які ще вчора одне одного безтямно кохали.

Олюнька розуміла Василю:

— Ти ж знаєш, Василю, що я тебе люблю. Ти мені наче сестра. То пробач за мій надто довгий язик. Усе забуваю, що не всі радіють гучно та крикливо, як я. Може, мені не варто було про обручки казати? Кирило приїхав би в п'ятницю, і був би сюрприз. А так?..

Олюнька знову закліпала, ладна будь-якої секунди розревітися.

— Ні-ні. Ти що, сонечко! — заперечила Василина. Вона гладила Олюньку по голові, як маленьку. — Навпаки, це добре. Дякую, що сказала.

Мені ж потрібно підготуватися до цього. Це такий важливий момент у житті. Правда ж? Сукню нову справити, сходити в перукарню, пляцка спекти чи попросити когось досвідченого, щоб допоміг. Ти ж допоможеш, зіронько, правда? Це ж так важливо! Що б я без тебе робила?

Василина вклала в сказане всю свою любов і щирість. І Олюнька повірила, та й знову застрибала кімнатою на одній нозі, і пообіцяла спекти най-най-найсмачніший на всій планеті пляцок і жодній живій душі в усьому світі поки не розповідати про обручки від Кирила. Принаймні до понеділка. Бо в п'ятницю Василина скаже нареченому: «Так!», — вони за вихідні спланують дату весілля, і тоді... Про це можна буде кричати на весь світ.

Жінки повернулися до роботи. Василина старалася не думати про те, що з нею відбувалося. Укотре згадалися слова бабусі Терези: «Коли це буде він, ти знатимеш!» Але чи вона знала?

Вона знала... Вона твердо знала. Та боялася сама собі в цьому звіритися. Кирило був «той самий». І її особливий день уперто наближався. Кирило натякав, що час урешті визначитися і що ніяку іншу не уявляє поруч із собою. Така вона «його», найрідніша. Що вона могла відповісти? Що він для неї теж? Так. Мала сказати, та мовчала. Адже боялася цього зізнання. Тому що досвід її бабусі, її мами кричав протилежне. Там теж було справжнє кохання. Було? Було... І все це тепер у минулому часі.

Так. Вона дивачка, але має право на цю свою дивність.

І є ще одне... Фізіологічне. У неї затримка місячних. Небагато, три тижні. Можлива вагітність? Чому б і ні. Якраз із цього приводу не панікувала. Зрештою, її життя навчило ніколи не панікувати. «Бо немає проблем, які не вирішуються», — стверджувала бабуся Тереза. Батькові університети теж не минулися. Вона добре пам'ятала зустріч із Кароліною, втечу на цвинтар, химерні події опісля. А сталися вони там чи в іншому місці — це вже не мало значення. Тільки Василина знає напевне, що то батькова зрада загнала її тоді на цвинтар. І маму та зрада теж на цвинтар відправила. А чи було кохання між її батьками справжнім? Чи просто одна кохала, а другому кохання лишень примарилося? І Василина боялася, що її любов рано чи пізно також помре або ще гірше — когось уб'є. Як любов батька до чужої жінки. Як кохання мами до чоловіка, який виявився недостойним того почуття.

Після тих подій на цвинтарі Василина довго поверталася до буденщини. Навіть коли її виписали з лікарні з висновком «Здорова», не була впевнена, що до життя вернула та сама людина. Батько знайшов найліпших у країні фахівців, які зуміли знайти потрібні ліки, щоб подолати її депресію. Бо його самого донька до себе не підпускала. Знайшли, подолали. Тільки біль назавжди залишився в ній. Він не лікується. Частково ховала його в Щоденнику, виплескувала із себе

химерами. Той зошит треба знищити. Тому що забагато в ньому божевілля. Але рука не зводиться: у ньому так багато її. Це німе нагадування про біль. Чи багато в тих записах правди? Чи просто її розум шукав виходу зі страшної ситуації і таки знайшов? Химерний, навіть містичний. Блукання в'язницею свідомості, що так і не стала церквою. Чи блукання колишньою церквою, яку хтось хоче перетворити на тюрму? Торкнулася пальцями шиї. Про всяк випадок бабусин медальйон вона вперто не скидає. Тоді, у лікарні, коли вона впала в кому, його на шию повернув тато. Він не вірив у його містичну силу, просто повернув, бо... А яке це, зрештою, має значення? Вона жива і здорова. Вона — це досі вона, Василина Коморовська. Навіть після Кульпаркова. Так, це насторожує й досі лякає людей, коли вони довідуються, що вона реабілітувалася на Кульпаркові... Психічка, що з неї візьмеш? Байдуже. Бо вона повернулася зі Львова не просто здорова. Трохи більше. Сильна. Її перестали мучити страшні сни про... темряву, яка хотіла її проковтнути чи то у в'язниці, чи в монастирі. Був час, коли мала сильне бажання вирахувати: де вона в тих лихих снах блукала? Місце здавалося напрочуд реальним. Потім плюнула. Яке то мало значення? Це тільки сон. Сон?! А тепер їй майже ніколи нічого не сниться. Хоча лікарі стверджують, що це не так. Усім сняться сни, та не всі їх пам'ятають. Вона свої не пам'ятала і тому завжди вранці почувалася добре.

Василина зітхнула. Робочий день добігав кінця. Спекотний, важкий... Треба сходити сьогодні до річки, подихати спокоем. Провітрити думки. Затисла в кулачку бабусин медальйон. Хвиля тепла огорнула її. Жінка заплющила очі. Лагідні бабусині руки гладили маленьку Василю по голові. Такий щемкий дитячий спомин. Василина знає, що все в неї складеться якнайліпше.

Василина Коморовська готова стати Василюю Базилевич. Бо її Кирило — «той самий».

· 2 · Ліля

Початок серпня того року видався спекотним. Усенький світ потерпав від гарячого літнього пекла. Спека прокралася й усередину поліклініки, звила в ній зручне кубельце, і навіть вентилятор, що цілодобово працював у вестибюлі, не рятував ситуації. Він лишень створював видимість прохолоди, ганяючи приміщенням утомлені потоки теплого повітря. Великі вікна передпокою були завішані білими простирадлами, що мали хоч трохи захищати від променів кусючого сонця. Ще на початку літа дбайливі руки дівчат із реєстратури прибрали з підвіконь вазонки й поставили в темному затишному куточку, відгородивши його клейкою стрічкою від цікавих відвідувачів. Кімнатним рослинам там не подобалося, вони вперто

відмовлялися рости та квітнути. Це тільки додавало спекотній днині гарячої тоскності.

Василина попрощалася з пані Олею, яка чергувала в реєстратурі, і рушила до вхідних дверей поліклініки. Пані Оля у відповідь чемно побажала вдалого вечора та смачної вечері.

Чи була надто замисленою, чи то спека так діяла на зосередженість, але у дверях мало не втелющилася у відвідувачку. Та з'явилася наче нізвідки та своєю дебелою статурою затулила весь прохід. Василені аж дух перехопило, коли спрямувала погляд на жінку. Відвідувачка дивилася наче крізь неї. Ніби й звичайна, але... Її праве око... Воно не рухалося, повіки теж застрякли, не кліпали. До всього око мало безбарвно-мутний колір. Ліве було звичайне, навіть симпатичне — живе, рухливе, каре. Мутне ж було мертво, нерухоме та, здавалося, сканувало Василену, наче рентген. І зловісно на неї витріщалося. Аж зіщулилася з гидливості та навіть переляку. Та відразу осмикнула себе й подумки пошпетила за неадекватну реакцію. От страшко, сама себе налякала, і, мабуть, на мармизі таки відбилися всі її почуття, спричинені враженням від штучного ока жінки. Так-так, око вставне, а решту домалювала бурхлива Василеніна фантазія. Ой леле, хіба ця жінка винна, що втратила око і, вочевидь, не має достатніх коштів на те, щоб воно мало не такий лихий вигляд? Василина присоромлено потупила очі, наче відвідувачка могла здогадатися, про що дівчина щойно подумала, тоді ступила крок убік, чемно пропускаячи пані досередини. На автоматі

пролопотіла: «Перепрошую». Тітка не звернула на вибачення жодної уваги. Вона посунула далі, мимо спаленілої із сорому Василюни. Ступила кілька кроків уперед і зупинилася. Вона дихала, наче щойно здавала крос: важко та швидко. Від неї ширився огидний запах давно не митого тіла та брудної білизни. Розпашілим червоним обличчям стікав піт, жінка стріпувала його рукою, а потім ту руку витирала об поділ чорно-червоної спідниці, яка затісно стягувала її опасисту фігуру. Мишачого кольору волосся жінки було брудно-мокрим, а залишки хімічної завивки перетворили його на паклю. У вухах пані теліпалися масивні золоті сережки з червоним камінцем, можливо рубіном, які дуже контрастували з усім її образом. У лівиці жінка тримала чорну дерматинову торбу з короткими ручками, добряче потріпану життям. Сумка була не защеплена, і з неї на світ Божий визирали якісь медичні картки, надкушена булка, прив'яле яблуко, напівпорожня пляшка води.

Жінка розчахнула торбу, порилася в ній, видобула пом'ятій носовичок і гучно висякалася. То була остання крапля. Гірша від вставного ока. Сморід від немитого тіла, брудний піт, що стікав гладким обличчям жінки й падав їй за пазуху, гучне шмаркання в брудну хустинку, липке волосся на голові... Василюна старалася не дихати. Запахи перемішалися й накрили дівчину бридкою хвилею. Тільки-но подумала, що треба якнайшвидше звідси забиратися, як різкий спазм унизу живота скрутив її вдвоє. Василюна кинулася з поліклініки, ледве стримуючись, щоб не виблювати

вже на сходах. Добігла до куща бузку і... Напад, ще один... Із сумки дістала пляшку з водою, кілька разів ковтнула. Вода була тепла, навіть здавалася гарячою. Однак вона трішки перебивала отой відворотний букет запахів, що до поліклініки занесла товста тітка.

Василина сіла на лавку, переводячи дух та приходячи до тями. Вона раніше так не реагувала на різкі запахи. І голова обертом. Добре, що лавка стоїть не на сонці. Щільна крона тополі створювала густу тінь. Замружилась. Попустило. Всмінулася квола сама до себе. Ось тобі й відповідь на всі сумніви. Вагітна. Василю, ти стовідсотково вагітна. Раділа? Так. Раділа. Усвідомлення, що всередині її животика росте нове життя, ураз набуло всесвітнього масштабу. Вагітні жінки — вони такі. Вони завжди центр усієї Системи. Вони завжди Сонце. Василю подобається бути Сонцем. Поправила складки суконки в себе на животі. Приклала до нього руку. Дев'ять місяців дива зародження — і ціла материнська вічність попереду. Вона стане мамою. Як сумно, що мама Надя не дожила до цього щастя. Може, ця новина і повернула б її до реальності? Але зараз про це не варто думати. Тепер важливо інше: у маленької чи маленького обов'язково будуть найліпші у світі батьки і вона зробить все від неї залежне, щоб не повторити маминих помилок, щоб не втратити так по-дурному батька своєї дитини.

Замружилася. Вона тут трішки посидить, віддихається і піде додому. Дорогою купить яблук і хліба, приготує вечерю і сходить до річки помріяти.

Промінчики сонця, попри густу крону дерева, вміло розбавляли теплу тінь світлими зайчиками. І навіть крізь заплющені повіки жінка відчувала їх. Зараз спокій і щастя наповнювали все її єство. «Напевне, такий вигляд має благодать», — чомусь раптом подумалося.

Та враз Василина стрепенулася. Тому що здалося, наче за нею хтось спостерігає. Розплющила очі, роззирнулася. Не помилилася. На лавці навпроти сиділа дуже-дуже юна вагітна дівчинка й уважно її вивчала. Поліклініка в Сокалі була, можна сказати, в одному приміщенні з лікарнею. Точніше, то були різні будівлі, але з'єднані між собою. І, щоб утратити з лікарні в поліклініку чи навпаки, не потрібно було виходити на вулицю й заходити через парадний вхід. Лікарня мала і пологове відділення. На третьому поверсі лежали вагітні з патологіями. Тож побачити тут і зараз вагітну в халатику було цілком нормально. Вони тут часто прогулювалися.

Та Василина, напевне, задовго дивилася на вагітну, бо та раптом засовалася на місці й чомусь зашарілася. Убрана була в довгий червоний ситцевий халат, який занадто обтискав її зграбненьку фігуру. Так, що було добре видно і груди вагітної, і навіть пупок. Василина спішно потупила очі. Витріщилася на пляшку. Здивував вік вагітної. Або вона має такий замолодий вигляд, або... Тій дитині ще самій в ляльки гратися. Хоча... Те, що розповідала двоюрідна сестра Олюньки, яка працювала в приймальні пологового відділення, деколи не просто дивувало. Дійсність

іноді шокує. Одного разу до них привезли дванадцятирічну малу, в якій почалися пологи. Ніхто з рідних не знав, що дівчинка вагітна. Думали, що просто погладшала. Тим паче мама запевняла, що в Ані — так звали дівчинку — і місячних іще не було. Батьком дитини виявився сусід Грицько, лишень на два роки старший від новоспеченої мами. Пасли разом корови та бавилися. От і добавилися. Аня народила дівчинку. Абсолютно здорову. Лікарі стверджували, що породіллю дивом вчасно доставили до лікарні, бо могла народити в машині чи вдома. Коли в дівчинки почалися перейми, її мама, нічого не підозрюючи, прийняла це за звичайне харчове отруєння. І пробувала дитя лікувати перевіреними методами: давала активоване вугілля, робила шипучку на воді із соди, цукру й оцту. А тут саме прийшов сільський ветеринар, бо корова Білка мала от-от отелитися. Та наче не до корови тепер: малу треба рятувати, бо Анька аж ричить від болю. Мати розривається між тільною коровою та «хворою» донькою. І тут, на очах ветеринара, у Аньки як хлюпне з-поміж ніг. Води відійшли. Ну матінка відразу подумала, що дитина з болю впісялася. Але дядько Охрім — ветеринар із досвідом. Узяв стетоскопа, послухав Анькин живіт і мовчки погнав додому за машиною. Бракувало йому ще й «людські» пологи приймати.

Юнці навпроти було не дванадцять, але й шістнадцять вона навряд чи мала. І ця вагітність, очевидно, не через незнання. Перше кохання? Можливо. Василина зітхнула, розкрила сумку,

поклала туди пляшку з водою, підвелася, збираючись піти. Тоненький голосочок зупинив її:

— Василю Тарасівно, не йдіть. Будь ласка. Можна з вами поговорити?

До неї зверталася та сама вагітна. Обличчя дівчинки враз стало геть крейдианим і через те видавалося трішки старшим. Мабуть, вона таки має шістнадцять.

— Так. Якщо не довго. Я трішки поспішаю. Слухаю вас уважно, — відповіла ввічливо. Ця молода особа її звідкись знала.

Ох! Напевне, це одна з її колишніх пацієток. Точно. Василина вже майже два роки працює педіатром у районній поліклініці. Дівчина могла бути однією з перших її пацієток. Ці підлітки так швидко змінюються, як внутрішньо, так і зовнішньо. Ще вчора це було неоковирне цибате дівча, з прищами на личку, з брекетами на зубах, із жахливими комплексами в голові, а за рік чи два і не впізнати в красивій юнці колишнього проблемного підлітка. Тій малій могло бути лишень чотирнадцять, коли вони вперше зустрілися. Відтоді вона, очевидно, і піросла, і навіть дуже змінилася. Василина її просто не впізнала.

— Я уважно вас слухаю, — повторила. — Даруйте, ми знайомі? Усе не пригадаю звідки, тобто хто ви і як вас звати? Ви, очевидно, моя колишня пацієтка, я вгадала? Чи не так?

У дівчини було миле личко. Довгі чорні вії, великі карі очі, які на блідому обличчі здавалися ще більшими, брови тонкими дугами гармонійно доповнювали картину, повні червоні губи склада-

лися в симпатичний бантик. Василина на мить замилювалася такою юною майбутньою мамою. Усю картину псував сум в очах, якийсь безпросвітний і важкий.

— Ні-ні. Поки не знайомі. Я не ваша пацієнтка, Васирино Тарасівно, — відповіла дівчина. Голос був якийсь печальний, дещо знічений. — Я пацієнтка цієї лікарні й лежу тут на збереженні. Лікарі кажуть, що є загроза для дитинки. Я чомусь упевнена — син ся вродить. Хоча навіть якщо дівка — то не зле. Хіба не?

Дівчина ніжно гладила свого великого живота. Її тендітна статура і такий великий живіт, восьмий місяць, мабуть...

— Уже сьомий місяць. — Юнка наче читає думки Василини. — І тому проситися на світ йому зарано. Ви дивуетесь, куди така молода дівчинка спішиці? Ну й шо. Най мені тіко шіснайціть. Як на колишні часи, коли виходили заміж і в тринайціть, то не так і мало. Певно, що не погодитесь. Кажуть — часи інші. Ось ви, Васирино Тарасівно. Вам двадцять три чи двадцять чотири, а мо', уже й аж двадцять п'ять чи двадцять шість? І ви нікуди не спішитесь, бо певно, що дітей не любите.

Василина переводить очі з живота юнки на обличчя і завмирає зі здивуванням в очах. Нічого собі розмова! До чого тут її двадцять п'ять років і любов-нелюбов до дітей? Розізлилася.

— Так, мені не шістнадцять. Хоча я теж колись була підлітком. Але у свої шістнадцять я не мріяла ані про чоловіка, ані про дитину. Не те що часи інші — я, очевидно, інша. Але ж я вам цим

не дорікаю? Бо одні народжують у дванадцять, є й такі приклади, інші — у сорок п'ять. Це не робить нас добрими чи поганими батьками. Хорошими батьками нас роблять серце і любов. А щодо віку, то все відносно. Так обставини складаються. Вам, мабуть, нудно, от ви і розважаєтеся розмовами, — говорить спокійно Василина, яка звикла спілкуватися з капризними дітьми. Інколи, щоб зробити укол чи дати гіркі пілюлі, ба навіть роздягнути вередливого малюка, такі дивні психологічні моменти треба пережити, що аж-аж. Вагітні жінки завжди трішки діти, капризні діти. — Як вас звати, юна пані? Давайте спочатку познайомимося. Якщо ви мене знаєте, а я вас — ні, але вам від мене чогось таки треба, то... Хто ви?

— Хм... Ви і справді дуже розумна. Він казав, що ви така. Особлива. Симпатична теж. А звати мене Ліля. Ліля Ліщук. Живу на Жвирці. Я з багатодітної родини. У мене три сестрички і три братики. Я друга дитина в сім'ї. Мої батьки працюють у колгоспі. Але... Я не про то хтіла з вами побесідувати. Можна ми з вами сядемо і трохи поговоримо?

Василина стонула плечима, ствердно кивнула. Всілася. Юнка підвелася з лави, на якій сиділа. Запхала праву руку в кишеню халата. Лівою підтримувала живіт. І неквапом перемістилася на лавку поруч із Василиною. До жінки раптово повернулася нудота. Стало якось недобре. Від юної особи, нехай вагітної, віяло геть неприємним запахом. І, хоч як це дивно, тим самим нудотним

запахом, через який її кілька хвилин тому знудило. Правда, цього разу запах не був таким різким, тому фізіологічну потребу виблювати Васирина таки втамувала. Якось оте несприйняття запахів раптово на неї навалилося. Треба якнайшвидше з'ясувати, чого ця дівчина від неї хоче, і заборитися звідси.

— У мене не так багато часу, шановна Лілю. Говоріть, що маєте сказати. Звісно, якщо це важливо і до завтра не зачекає. Я завтра працюю, ви б до мене зайшли в кабінет, чи ліпше я до вас. У якій ви палаті?

— Ні-ні, лучче без свідків, бо то важно. І то дуже важно. То стосуєці вас і мене.

Юнка уважно подивилася Васирині в очі. Отим своїм важким печальним поглядом. Аж забігали мурашки по спині. Васирина насупилася, холодок тінню майнув обличчям. І враз зауважила, що Ліля тремтить. Через холод вона тремтіти не могла. Навіть увечері термометр не опускався нижче від двадцяти п'яти градусів. А зараз на вулиці, навіть у затінку, точно всі тридцять п'ять, а то й більше. Отже, вагітна чомусь нервувалася. Права рука, запхана в кишеню, щось там стискала. Васирина уважно спостерігала за дівчиною. Юнка заговорила:

— У мене є старший брат Васька. Він стрітель, тобто будівельник. Василь дуже добре заробляє, е-е-е... заробляє, но... Часом він випиває, тобто забагато випиває. І тоді... Ніякі ані вмовляння, ані мамині сльози, ані навіть татів ремінь не допомагають. То трапляєці не так часто. Але раз на

місяць він п'є по-чорному. І аж три днів підред. Скажіть, хто буде тримати й терпіти в бригаді алкаша?

Василина, здається, зрозуміла врешті, куди хилить та дівчина.

Її брат працює в бригаді Кирила. Точно. Напився, мабуть, добряче, і Кирило вигнав бідаку. А в лікарні хтось із медперсоналу розп'ятавав, що Василина — Кирилова наречена.

Тепер ця дівчина зачне просити за брата. Сокаль — місто маленьке, і люди одне про одного майже все знають.

— Я не впевнена, Лілю, що ви правильно звернулися. Тобто за адресою. Ви маєте зрозуміти, що я жодного стосунку до будівельно... — почала була Василина.

Ліля роздратовано обірвала пояснення:

— Ні-ні, не про брата зара йдецьці. Тобто не тіко про него мова. Брат якось учергове забухав. А треба сказати, жи перед тим він улаштувавсі на дуже добру роботу і не пив майже півроку. Василю там гарно платили. Мама раділа, тато тоже. Бо ж на їхні низькі зарплати хіба всю нашу араву прогудуеш? Та щасті тривало недовго. Зірвавсі брат. Родичі там усякі, кулегі, проставлявсі і от... На третій день, коли він уже виходив із запою, приїхали бригадир з прорабом. Вияснити, у чому діло. Вияснили! Розгнівалисі, здійняласі буча. Мама в сльози, батько давай просити за сина, Василь каятисі, давати обіцянки, яких не втримає — я ж точно знаю. А ті — ну ніяк. Ледве вламали їх за стіл сісти. Збрехали, шо в мене іменини. Ото сидимо за

столом і випиваємо, а прораб витріщивсі на мене як цап на нові ворота. Випив добряче і давай залицятисі. Уже й забули, чоґо приїхали. Бригадир так впивсі, що за столом заснув. А от той, кого ми щитали прорабом, власником цілої строительної, тобто будівельної, фірми виявивсі. Ну, ми його таки впросили, і він пожалів брата, залишив на роботі. Та з того часу став часто до нас в гості заїжджети. От і доїздивсі!

Ліля скосила очі на живіт. І Василина враз усе зрозуміла.

— Звати отого власника будівельної фірми часом не Кирило?

— А я про шо? Таж Кирило. Кажуть, шо він до вас тоже того... То їсть заливає. Але ж, Васирино Тарасівно, розумієте — я перша в черзі. Кирилко поклявсі, жи щойно школу закінчу — розпишемосі і він мене до себе забере, у місто. До Сокаля. І з мамою познакомиць, і з татом та сестрою і її чоловіком тоже. А тут раптом таке сі стало... Я залетіла. І він давай задкувать. Розповідать, жи іншу має і наче її тоже любить. І ту, іншу, Василиною звать, і шо вона лікаркою роби в поліклініці. Не те шо я. Задрипанка і всьо, навіть культурно балакать не втрафлю. А шо я? У нас всі так говорять. Та якшо йому так тре оте культурне пашталякання, то навчусі. Не святі ж горшки ліп'ять? Матінко моя рідна! Хіба не? Свиня той Кирило безсовісна. Брата з бригади вигнав, від мене і від дитини відмовлєіці. Скажіть мені, заради Бога, хіба то похристиянськи? І батьки в нього такі ж сволочі. Людиська безсовісні. Анцихристи.

Василина вся затерпає. У голові плутається. Що? Ця мала — і її Кирило? Нудотний клубок застряг у горлі. Вона судомно розкриває сумку, дістає воду, кілька разів ковтає. Попускає. Але запах... Бридкий спертий запах немитого тіла. Чому від цієї молодії, ніби й чистенької дівчини так смердить? Майже так само гидко, як від тої дорослої тітки, що фурією увірвалася до поліклініки. А що, як?..

— Я біля входу в поліклініку перетнулася з розповнілою старшою пані. Коротка стрижка-хімія, у вухах такі великі сережки, золоті, з рубіном. То не ваша мама випадково?

Ліля захлюпала носом. Тоді раптом стала перед Василюю на коліна. Учепилася в її руку й заридала надривисто, крізь сльози промовляючи:

— Василюю Тарасівно, мама не хотіла вас обідити. Вона той... Мене любить. Вона таке в житті пережила. Ви не повірите, коли повім. Її рідна неня померла, коли її народжувала. То було взимку в горах. Мамця народилася в Карпатах. Ага, вона гуцулка. Та не про те мова. Дороги тої зими так замело, що «скора» не доїхала і застрягла в снігах. Покликали сільську тямущу бабку. Та прийшла запізно. Батько погода женивсі вдруге, привів мачуху. Завели дітей. Мачуха ненавиділа не свою доньку. І одного разу за якусь там шкоду змусила чоловіка покарати падчерку. Той її так бив, що аж око вибив. Рідний ньеньо рідній дитині таке сотворив. Мамця як закінчила школу, то пішла зі свого гірського села світ за очі та більше туди й не вернулася. Тежко вертати туди, де тебе

не люб'ять. І тепер наша мамця б'ється за кожного зі своїх дітей, наче вовчиця. І той скандал, який вона зчинила у вас на роботі, то всьо через мене. Вірніше, через Кирила. Благаю, відступітці від нього. Ви вся така красива й розумна. Ви собі ше сто таких Кирилів знайдете. Змилуйтесі, не губіть ненароджену душу. Згляньтесі, прошу. У нас буде дитятко. Якби не ви, то Кирило усенько був би моїм. Понімаєте? Моїм. Заклинаю вас усіма святими, дитям ненародженим теж закликаю. Хіба то правильно? Познущатисі й кинути? Тато каже, що тре написати заяву в міліцію, най посадять зрадника як гвалтівника. Як він не по-людськи, то шо ж... Хай на зоні з зеками сидить. Але я так не могу. Я люблю його. Люблю, понімаєте?

Василина пробувала висмикнути руки з липких долонь юнки. Але та тільки з вигляду така тендітна, бо хватку мала чіпку. Жінка навіть розгубилася на мить: як далі бути? І раптом відчула різкий біль у руці. Щось боляче її вколело. З несподіванки аж зойкнула, різко смикнулася і врешті визволила руки з долонь причепи. Як пече! Простягнула перед собою правицю. Між указівним і великим пальцями розпливлася кров'яниста пляма. Але Василина не встигла нічого вдіяти — ані витерти ту кров, ані зрозуміти, як таке сталося. Бо Ліля спритно дістала з кишені хустинку, білу, з червоненькими квіточками, і заходилася нею активно витирати кров. Василину наче заціпило. А та все витирала й витирала, промовляючи, що вона не хотіла такого нічого і сама не знає, як воно сталося, і що Василина має її зрозуміти як жінка

жінку та прийняти толкове рішення. Бо, навіть коли Кирило вибере собі Василю, щасливим подружжю не стати. Бо Ліля його прокляне, і її прокляне, а за компанію і їхніх майбутніх дітей теж. Гидкий запах, який ширився від тіла Лілії, ставав дедалі загрозливішим. Василю стрімко схопилася з місця, відсторонила від себе молоду жінку і прожогом кинулася якнайдалі від того злочасного місця. Услід їй лунало розпачливе і плаксиве: «Василю Тарасівно! Ви куди? Ми ж не домовили! Зачекайте. Василю Тарасівно!» Василю не озиралася. Гидотний запах слабшав, нудота відступала, і, поки вона дійшла додому, все минулося.

Про некуплені яблука й хліб вона згадала, коли лежала у ванні. Голова тріщала від думок. А перед очима стояла юна шістнадцятирічна особа, яка запевняла, що Кирило Базилевич — батько її дитини. І ця сама Ліля от-от, через місяць чи два, подарує Кирилові первістка. Василю не розуміла нічого. Уже вода вистигла, шкіра вкрилася сиротами, зуби дрібно зацокали, уже, певне, усоте деренчав домашній телефон, наполегливо її кличучи, а вона все лежала й лежала у воді... Намагалася хоч чимось заповнити порожнечу, яка вперто влізала в душу. Її світ, який після смерті мами більш-менш тримався купи, тому що в ньому був Кирило, щойно надломився. Ех, дивина з тих людей та й годі. Ще кілька годин тому вона запитувала себе, чи варто ставати дружиною Кирила і чи він є «ти самим»... Відповідь прийшла звідки не чекали. Відповідь мала шіст-

надцять років, і її звали Ліля. Вона була на сьомому місяці вагітності і мала народити для Кирила сина чи доньку. То виходить, що Кирило Василю зраджував і, певно, не один раз? Зі слів Лілі, Кирилові батьки, які називали Василю донечкою, теж у курсі цієї незрозумілої ситуації.

Ліля. Надто гарне ім'я для дівчати, яка так гидко пахне. Тобто смердить. Дівчина, яка чимсь її зумисне вколола чи подряпала. І це теж неспроста!

Василина працювала лікарем і не боялася крові, але таке зухвальство з боку нахрапистої юнки було геть незрозумілим. Погроза? Уколоти її чимсь брудним, щоб... Але в неї є щеплення проти правцю. Холера ясна... А вона ще жаліла цю малу. Натомість зараз усю свідомість заповонила огида... Жахлива огида — і до вагітної Лілі, і до нудотного запаху її тіла, і до Кирила теж. Чому до Кирила? Це може бути тільки вигадка! Але ж... Диму без вогню не буває, і ти це знаєш. Чи буває?

Це ж треба, щоб саме сьогодні Олюнька розповіла про обручки, які вибирав Кирило в ювелірці. І запланована зустріч у п'ятницю, і він казав, що розмова має бути дуже-дуже серйозна. А може, серйозна через інше? Можливо, він скаже, що між ними все закінчено, кінець лавстори. А ті обручки подарує Лілі. Блін, дурепо, що ти мелеш? Тобі Ліля сама сказала, що він не хоче з шістнадцятирічною вагітною одружуватися. Вилазь, Василю, з холодної води, і то вже. Треба дожити до п'ятниці — це по-друге. А що тоді по-перше?

А по-перше, ти вагітна і твоїй дитині оте купання не піде на користь.

Чи ставати Базилевич — час покаже. Зрештою, вона має спочатку почути версію Кирила. От він і розставив усі крапки над «і». Скільки ж вона наслухалася схожих розповідей, коли тягнуть до вінця того, хто насправді Богу душу винен? Багацько. Як не дивно, то навіть свідків знаходять, а потім погрожують в'язницею «винуватому», бо це ж згвалтування неповнолітньої. І Васирина згадала історію Івана, свого близького приятеля з паралельного класу. Того самого, який склеп Яна Проклятого показав. Його звинуватила в згвалтуванні сусідська дівчинка, молодша на два роки. Вона переспала чи не з половиною школи, а Іван був єдиний, хто їй відмовив. І ось таким чином вона вирішила «помститися». І наче факти всі — синці на тілі дівки, порваний одяг — указували на хлопця, і свідки знайшлися, які стовідсотково бачили, як Іван утік з місця злочину... І якби не маленька випадковість, хтозна, чим би це закінчилося. Того злочасного дня, який так вдало вибрала Вероніка, Івана банально не було в місті. Раптово захворіла його бабуся, її повезли в обласну лікарню на термінову операцію. Іван поїхав разом з усіма родичами і провів ніч під дверима операційної. Вероніка просто про це не знала. Тому свідків у Івана виявилось набагато більше і набагато вагоміших: лікарі, купа медперсоналу і, звісно ж, родина — велика та дружня.

Вилізла з ванни. Холоду не відчувала. Тому що перетворилася на кусень льоду. Такий собі айсберг.

Знову задеренчав телефон. Автоматично підняла слухавку.

— Так. Слухаю.

— Алло-алло, люба моя дівчинко, Василюк, ти жива? Господи. Я вже до мами додзвонився, вона десь на півдорозі до тебе. Що сталося? Ми ж домовлялися, що я о дев'ятій телефонуватиму! Я тут мало з глузду не з'їхав. У тебе все гаразд? Ти часом не занедужала? Чому ти мовчиш, зіронько моя?

— Я просто спала й не чула, — навіщо збрехала Василюк. — Ця спека мене доконала. Вибач. Я не навмисно.

Говорила безбарвним дерев'яним голосом. І це було схоже на правду. Людина спросоння зазвичай так говорить.

Кирило казав щось про те, що дуже скучив, що дні та навіть хвилини без неї здаються йому роками, ба більше — десятиліттями. І п'ятниця теж видається майже недосяжною. Укотре зізнавався в коханні, казав, що вона сенс його життя. І ще тисячу романтичних дурниць говорив їй Кирило, а Василюк у відповідь мовчала... Розпач вліз у горлянку, став там кам'яною брилою і не давав говорити. Могла лишень угукати й жалібно зітхати. Уже не пам'ятає, як закінчилася розмова. Напевне, тим, що у двері настирливо постукали. Мусила відчинити. То, мабуть, прийшла Кирилова мама перевірити, чи жива майбутня невістка. Жінка гримала у двері та кликала Василюку надто голосно. Аж Кирило почув. Василюк неквапом поклати слухавку, зиркнула у вікно. Місяць-молодик заплутався в гіллі старої груші.

Кивнула йому, підійшла до дверей... Відчинила. На порозі стояла Кирилова мама, стривожена та збентежена.

— Ох, жива?! Слава Богу! Доню, доню, що ти твориш? Кирилко так переживав, що місця собі не знаходив. Чого слухавку не брала, га? Добрий вечір цьому дому! Людоньки, Василюк, ти часом не захворіла? Чому така бліда? Очі червоні. Плакала? Ніхто ж не помер, правда? А решту ж можна легко поправити.

Василина кивнула й зашморгала носом.

— Тихо-тихо! Ой... Я, здається, знаю, знаю. Ця змія Лілька та її пришелепувата матуся й до тебе добралися, так? Нічого-нічого, обіцяю: ці дві курви більше тебе не зачеплять. Павлик поговорить із ким треба, і вони заспокояться.

Василина відчула, як та кам'яна брила в горлянці поволі тане. Мама Кирила простягла до Василюки руки, і дівчина впала в ті обійми й розревілася. Вони стояли на порозі хати, Андріана Анатоліївна дбайливо пригортала до себе перелякану та збентежену майже невістку. А Василина плакала й плакала, виливаючи весь свій смуток, випускаючи його на волю. Літня ніч дихала теплом. Зорі на небі миготіли втомлено, журились в небі молодик, і тільки цвіркуни в траві перегукувалися геть не сумно та галасливе райкання жабисьок обіцяло на ранок різку зміну погоди.

· 3 ·
БАЗИЛЕВИЧІ

Дожити до п'ятниці було неважко. Зміна погоди, яку нарайкали жаби, таки відбулася. На зміну літній спеці прийшов холодний циклон із півночі. Серед діток почалася справжня епідемія застуди. Черги з малят під кабінетом рятували Василену від тривожних думок. Вона якщо і згадувала вагітну невідомо від кого Лілю, то старалася на цьому не зосереджуватися. Тим паче що мамі Кирила, Андріані Анатоліївні, удалося трішки заспокоїти майбутню невістку. Жінка симпатизувала Василені з першого дня знайомства. У них було багато схожого: любов до поезії, до історії — та й до Кирила теж. Зрештою, щоб когось симпатизувати, достатньо інколи просто почути його. Сергій Кирилович та Андріана

Анатоліївна наче змовилися: майже від самого початку знайомства кликали Василену донею. Та не противилася, їй це навіть подобалося. Тож коли Кирилова мама заскочила молоду жінку збентежену, змерзлу й розгублену, то першим ділом заходилася зігрівати. Заварила чаю на травах, напоїла ним, потім налила і собі, і майбутній невістці коньяку, який наче випадково прихопила із собою. «П'ять крапельок, доню, не зашкодить навіть вагітній», — наче й жартома бовкнула Андріана Анатоліївна, не знаючи, що влучила в ціль. Проговорили жінки чи не півночі. Андріана Анатоліївна навіть заночувала у Василені.

І жінка розповіла Василені про те, як до них із погрозами та звинуваченнями чотири дні тому просто таки увірвалися Ліщуки. Попереду процесії йшла Ліліна мама. Здається, жінку звати Галина. Огрядна тітка, наче сто літ немита, бо надто вже гидко від неї тхне, зі вставним оком, яке мутне не лишень на колір, а й на вигляд. Жінка доволі груба в поведженні, криклива і дуже настирлива. Слідком за нею плентався худий як тріска п'яний чоловічок. Жінка називала того Яремою. Очевидно, батько Лілі. Він безупинно гикав і то спирався на плече дружини, то тулився до стіни. Видно було, що ноги його ледве держать. Замикала процесію бліда, трохи перелякана, геть юна особа з чималеньким животом, що його вона трепетно обіймала руками. То була Ліля.

Андріана Анатоліївна та Сергій Кирилович спочатку й не втямили, чого від них хочуть трохи дивні на вигляд люди. Тим паче що замість слів

вітання вже з порога полилася нецензурна лайка. Непрохані гості здійняли в спільному коридорі такий шарварок, що сусіди повискакували з квартири на непристойний гвалт. Оскільки була сьома година вечора, якраз усі після роботи сходилися додому, тож глядачів і слухачів зібралось багатенько. Подружжя Базилевичів вирішили дивну сімейку впустити до хати, щоб не долучати сусідів до рейваху, який зчинився. Потім про це пошкодували. Бо потрібно було таки негайно викликати міліцію.

Матуся Лілі відразу ж заявила, що Бог усе бачить і всім Базилевичам горіти в пеклі, пити розжарену смолу й жерти розпечені цвяхи, і то як мінімум, тому що вони зобидили її крихітку, улюблену донечку. Як? Недарма кажуть, що яблуко від яблуні недалеко падає. То щоб вони знали: їхній син — мерзотник, гвалтівник і збоченець. Поглимився з Лілечки, яка неповнолітня, їй тільки шістнадцять, наобіцяв золоті гори, а сам у кущі. І якщо він не одружиться з дівчиною, то вони дадуть хід заяві, бо свідки згвалтування в них є — мало не півсела. Батьків Кирила, звісно, спочатку заціпило. Як таке можливо? Ні-ні, Кирилко не такий. Не може такого бути! У сина і наречена є, і все в них складається якнайліпше, бо до весілля йде. Першою отямилася Андріана Анатоліївна. Усе скидалося на дешевий шантаж. Жінка перепросила, вийшла в сусідню кімнату, начебто за валідолом, а натомість зателефонувала Павлику. Павло Омелянович — зять Андріани Анатоліївни та Сергія Кириловича, чоловік старшої доньки

Маргарити. Працює прокурором. Поки Сергій Кирилович угамовував непроханих гостей, поїв чаєм і годував канапками, наче випадково і доволі вчасно нагодився улюблений зять Павло. Він дуже коректно й напрочуд швидко випровадив шантажистів з хати.

А почав з того, що поцікавився у вагітної Лілі, що, як і коли в них було з Кирилом. Ліля заплуталася в розповідях. Спочатку вона впевнено заявляла, що Кирило силою взяв її, цнотливу й незайману, що навіть свідки цього злочину є — це мама, батько, сестри та брати. Коли ж Павло логічно запитав дівчину: чому ж вона та всі її родичі гамузом чекали аж сім місяців і лише тепер приперлися сюди й раптом, ні сіло ні впало, вирішили написати заяву на горе-гвалтівника? Що їм насправді треба? Гроші? Скільки й коли? Ліля зашморгала носом. Натомість обізвалася пані Галина. Сказала, що хлопець, тобто Кирило, коли його застукали на гарячому, пообіцяв одружитися з дівчинкою, запевняв, що закоханий до безтями, обіцяв палаци та статки. От вони, селюки наївні, міському паничу й повірили. І все чекали обіцяного. А обіцяне мало от-от статися. Аж раптом рідний синок Василько, який працює в бригаді Кирила, приніс страшну новину: майбутній зятьок зібрався женитися на іншій. Тому вони й тут. Честь і гідність родини Ліщуків утопано в багнюку. Ситуацію треба виправляти. Або Кирило йде під вінець із Лількою, або в'язниця. І тут знову обізвалася оця сама Ліля. Перестала схлипувати, триматися руками за живіт, а вхопила Андріану

Анатоліївну за руку і давай запевняти, що кохає її сина, що буде прекрасною невісткою і що заради свого кохання готова на все. Клялася, що вб'є суперницю, а якщо цього буде мало, то й себе, бо так Кирила крепко любить. «Не ситуація, а якась “Просто Марія” мексиканська, чесне слово», — лайнувся вголос Павло. А Лілька далі співала своєї. Запевняла, що була незайманою, коли лягала з Кирилом у ліжку, а потім візьми та й ляпни, що Кирило насправді її не силував, тобто не гвалтував, що вона сама цього дуже хотіла, бо не розуміла, чим то може закінчитися. А ще вона вірить у любов з першого погляду, бо щойно Кирила побачила — одразу закохалася... П'яний батько паралельно переконував, що спочатку вони з майбутнім зятьком добряче напилися за знайомство — як же ж без цього? — а тоді вже той знайомився з Лількою. І він благословляє цей союз, і за це обов'язково треба випити. Бо Кирило — файний хлопака. Чолов'яга, очевидно, не зовсім розумів, що вони тут роблять.

Зять Павло легко спровадив надокучливих селюків. Він дохідливо пояснив, що з кримінального боку Кирилу геть нічого не загрожує. Що аморальність їхньої доньки видно неозброєним оком і тій аморальності аж сім місяців. Що шантаж — дуже поганий соратник, коли хочеш довідатися правду. Що найелементарніший захист у суді розіб'є всю доказову базу, яку зібрали горе-потерпілі. І добив Павло всю цю делегацію кримінальним кодексом та цитуванням статей: що буває за шантаж і свідомо неправдиві свідчення. А коли

пригрозив викликом наряду міліції та негайним арештом усієї компанії на п'ятнадцять днів, їх наче вітром здуло. До того ж Павло попередив родичів Лілі: якщо вони посміють іще раз переступити поріг цієї оселі без запросин, то він зробить усе можливе й неможливе, аби шантажисти опинилися в цюпі.

— Ти ж бачила цю Лілю, Василинко?! Це жахливо... Ти чула, як вона говорить? А її манери? Бр-р-р-р. Бідна моя головонька! Таке молоде, а таке зіпсоване. Кирилко увечері нам розповів усю правду про неї. Ця Ліля — то сестра одного з його робітників. Васька, здається. Та менше з тим. Чолов'яга непоганий наче, добрий спеціаліст. Ну, так, з багатодітної родини. І що? От наш Кирилко, як добре вихована дитина, і допомагав чим тільки міг. То харчами, то грошима, то словами. А там є де розігнатися з тою допомогою. Батько — алкоголік, мати — непутьове ледащо, яке по півроку не миється. Думаєш, діти інакші? Знаєш, серденько, між нами, жінками, я не відкидаю думки, що Кирилка ця на перший погляд цнотлива дівиця могла і спокусити. А чого б і ні? Грошовитий, красунчик, вихований, добрий. Спочатку напоїти, згодом словами й пестощами добити. Звісно, віршів одне одному вони не читали. Звичайна тваринна хіть. Мій хлопчик міг піддатися спокусі. Міг. Він хіба не з того самого тіста, що й решта чоловічого світу? Ох, дорогенька моя, цей чоловічий світ такий розпусний. Думаєш, мій коханий Сергійко ніколи наліво не ходив? Тільки він гадає, що я, тупа ослиця, цього не знаю. Нехай

гадає, інколи треба вміти змовчати, коли знаєш правду. Та що я тобі розкажу? Твій таточко не ліпший. І зовсім не янгол. Можливо, Надійці потрібно було перечекати, поки він перебіситься, не погоджуватися на розлучення? Бо злі язики розказують, що геть не солодко йому живеться в теперішньому львівському раю зі сніговою королевою Кароліною і тримається цей шлюб на Тарасовому терпінні й любові до спільного з Кароліною сина Теодора. Красуня Кароліна завжди любила тільки себе. Навіть поява сина її не змінила. З його народженням любов до себе тільки зміцніла. Звісно, у сорок два народити — це подвиг! Хлопчик як дві краплі схожий на Тараса. Я знаю, що ти не хочеш його бачити, але... Це рідна кров, Василенко. Маєш змиритися. У вас спільний батько. Може, варто таки зустрітися, поговорити. Мені твого тата шкода. Він непогана людина. А ця змія його не любить, вона грає роль коханої дружини. Ох, та зараз не про це. Ми з тобою дорослі люди й розуміємо, що вислів «у горі й радості» тільки з тією самою чи з тим самим доречний для мильних опер, плаксивих жіночих історій та казочок. Але... У цьому разі я стовідсотково впевнена: дитина, яку носить Ліля, не Кирилкова. І не тому, що Кирилко не любить Лільки. Можна зачати й без любові. Він уперто запевняє, що не спав з нею. Ба більше: шойно дитя народиться, готовий зробити генетичний аналіз. І то власним коштом, хоч він і дорогий дуже-дуже. І довести всьому світу, що родина Лілі бреше. А ми із Сергійком, як добрі християни, готові навіть допомагати цій жінці

грошима, раз така безвихідь і вона опустилася до того, щоб оббрехати невинного. Розуміємо: фінансова скрута не тітка. І якщо людина зважується на таку підлість, то має, напевне, вагомі причини. Ліля на це поки не пристає. Звісно, адже тоді вилізе на поверхню вся правда. Вона може й сама не знати, хто справжній батько її маляти. Я їздила до них у село, розпитувала односельців про родину Ліщуків. Про таких говорять «неблагополучна сім'я». І це ще м'яко сказано. Не хочу тебе переобтяжувати тими поговорами. Може, то наклеп сусідів, хоча скидається на інше... Знаю точно, що ця Ліля далеко не цнотливиця, що й наречений у неї був. Уже в чотирнадцять чи навіть раніше. Ех, бідна моя дівчинко! Я так сподівалася, що наш Павлик добрячого страху на них нагнав і вони тебе не зачеплять. Моє серце відразу почуяло біду, тільки-но Кирилко зі Львова зазвонив і сказав, що ти слухавку не береш. От я й примчала. А ще моя кума бачила, як ти із цією Лілею пузатою на лавці сиділа й розмовляла.

Василина зітхає. Час зосередитися на роботі. Скільки можна прокручувати в голові те саме. Олюнька відчуває її настрій. Вона жаліє Василю, бо ж бачить, як на дівчину витріщається вся поліклініка, щойно вона з'являється на людях. Скандальні новини рухаються швидше за циклон. Олюнька любить Василю та щиро їй співчуває. Бо вчора, коли на лавці Василина мирно розмовляла з Лілею, мама тої влаштувала в поліклініці такий скандал... Що вона тільки не говорила про

Василину, якими словами не обзивала! І хвойдою, і безсовісною стервою, яка краде чужих наречених... І проклинала, і посилала, і таких перчених слів уживала, що на той шарварок збіглися всі, хто ще не пішов додому. Олюнька на роботі затрималася і всю ту комедію бачила й чула... Ніхто не смів тій мегері заперечити, бо теж міг потрапити під гарячу руку. Вдалося втихомирити жіночку, аж коли показали кабінет Василини і та переконалася, що спізнилася: робочий день закінчився і тої на роботі вже нема. А потім наче нізвідки з'явився дільничий, відвів скажену бабу вбік, і вони довгенько про щось розмовляли. Після цієї розмови запал жінки помітно вивітрився, і коли вона йшла геть, то здавалася навіть трохи наляканою. Олюнька переповіла Василюні про побачене. Правда, трішки скрасила його, бачачи, що молодій жінці і так не солодко. Олюнька переживає, щоб ця скажена баба знову не повернулася, уже посеред робочого дня, і ще раз не влаштувала концерт.

Василинка на таке точно не заслужила. То ж на очах Олюньки народжувалися справжні почуття між Кирилом і Василюнкою. Як Кирило гарно вміє догоджати! Квіти, теплі розмови, обійми, залицання, і все поступово, без нахрапу. Така прекрасна пара... І на тобі — маєш, наче хто вік чи позаздрив. Олюнька й на півслова не йняла віри тому, що наговорила ця стара смердюча бабега. А інші? Ех, то наші люди... Хліба й видовищ! Так і пориваються облили брудом. Щойно Василюнка виходить в інший кабінет

у справах, перегуди поновлюються. Олюнька старається робити все для того, щоб Василиці якнайменше доводилося швендяти коридорами поліклініки й чути зловісне шипіння в спину. Вона й так натерпілася.

Василина заповнює картки. Василина втамовує тривогу... Розгубленість від ситуації, яка перекриває кисень і не дає дихати. Бентежать слова Андріани Анатоліївни про закономірність чоловічої зради і про те, що нічого такого в цьому нема, бо зраджують усіх і завжди, бо чоловіки надто слабкі створіння, щоб поводитись по-людськи, тобто дотримуватися клятв чи обітниць. Та розум відмовляється брати гору над почуваннями серця, коли йдеться про кохання.

— Васирино Тарасівно, — голос від дверей. Медсестричка Надя ховає у вікні погляд, наче дивиться й на неї, але трішки вбік. Відчуває себе в чомусь винуватою, причетною, очевидно до порожніх розмов. Поговорять і перестануть. Василина це знає. З'явиться на язика хтось інший — одразу припиняться пересуди.

— Що тобі, Надю?

— Вас головний лікар до себе кличе. Терміново. Не може додзвонитися. Ваш телефон постійно дає короткі гудки.

Василина повертає голову в бік телефону. Слухавка криво лежить. Поправляє її:

— Олюнько, лиши ті папери на потім. Робочий день півгодини як закінчився. Можеш іти.

— Я тебе зачекаю. Обов'язково зачекаю. Я нікуди не поспішаю, не журись, — запевняє Олюнька.

І Васирина знає, що дівчина зачекає. Вона добра подруга. Вірна.

Що головлікарю, Василеві Петровичу, від неї треба? Невже теж зачне шпетати її за негідну поведінку, за той дурнувятий скандал? Хоча... Не мав би. А можливо, навпаки, заспокоюватиме. Після того як її батько перевівся до Львова й очолив там спочатку відділення в обласній лікарні, а потім цілу клініку, Василь Петрович посів його місце та став тут головним. І все це завдяки дружбі з Тарасом. Тому Васирина дуже просто знайшла собі роботу в місцевій поліклініці й ніколи не мала ні з ким жодної проблеми. Менше з тим, пильне батьківське око її таки оберігало. Хоча воліла про це не думати. Досі не простила батьковій смерті мами. І навряд чи колись простить. Хоча... Та смерть була скоріше проявом слабкості покинутої жінки, її психологічним надломом, аніж убивством.

Коли настав час вступати до вишу, Васирина вибрала медінститут. Але не у Львові, де в тата все «схвачене», бо його теперішній тесть — досить вагома шишка в медицині. Вона вибрала Тернопіль. Там і з Кирилом познайомилася. Він у Тернополі вчився в інституті народного господарства. Якось вертали разом додому, розговорилися. Спочатку то була просто дружба. І, може, через це Кирило зумів приспати її хворобливу недовіру до всіх чоловіків.

Василина пригадує, як повернулася того злощасного вечора додому. Запізнилася буквально на дві години. Якби не пробите колесо машини,

можливо, і лиха не сталося б. Хоча... Сталося б. Тому що не мала тої суботи вертатися. У понеділок екзамен з політекономії, треба було підготуватися... Але... Приємна несподіванка: їхній шановний професор усім відмінникам екзамен поставив автоматом. І Кирилові батьки якраз були в Тернополі, у якихось родинних справах (брат Андріани Анатоліївни живе тепер у цьому місті). Батьки приїхали машиною. Було одне вільне місце, і тому із задоволенням погодилися підвезти до Сокаля подругу синочка. У них із Кирилом іще нічого не було. Точніше, Васирина собі так думала, що не було. Бо Кирило запевняє, що вже тоді він на неї запав і старався всіляко догоджати. Мо', і правда? Але, хай там як, того злощасного вечора вона вертала додому щаслива. Бо зимова сесія позаду, попереду канікули і вони з мамою знайдуть, чим себе розважити. Може, у якийсь санаторій маму вдасться вмовити поїхати. Батько обіцяв путівку в Трускавець. Тоді Васирина майже замирилася з батьком. Принаймні спілкувалися час від часу, він приїжджав до неї в Тернопіль, ходили «на каву», у кіно. Але майже не розмовляли. Васирина просто не знала, про що їй говорити зі зрадником. Вона змирилася, але не пробачила. Колись десь вичитала мудру сентенцію: «Пробачити — означає забути». Зради забути вона не могла.

Та дорогою щастя трішки потьмяніло. Пробили колесо, поки міняли, те-се, — майже вночі вїхали в Сокаль. Уже на вїзді в місто щось гидко й болюче підкралося до серця, стиснуло. Передчуття

лиха? Гнала то від себе. Доїхали до хати. Вікна не світилися. І Василичине передчуття переросло в паніку. Мама Кирила то бачила. І наказала хлопцеві піти разом із дівчиною, провести ту аж під самі двері. Пішли. Хату замкнено ізсередини. Стукали-грюкали — ніхто не відчиняє. Кирило якось зумів залізти у квартиру. Відімкнув Василичині двері. Та зайшла.

Мама лежала в ліжку, тиха й урочиста. Була вбрана у найкращий, особливий одяг. Але біло-сніжна нова блузка, ще жодного разу не вдівана, майже зливалася з кольором її обличчя. Смарагдовий плюшевий костюм — піджак і спідниця — наче підкреслювали ту білизну. Цей костюм Надійка з Тарасом купували разом. І мама чомусь його вперто не носила, хоч він так їй пасував. Вона інколи виймала його із шафи, задумливо вбиралася, деякий час милувалася собою перед дзеркалом, при тому, очевидно, щось радісне згадуючи, бо завжди всміхалася своєму відображенню. Потім супилася, зітхала, похапцем скидала його й вішала назад у шафу. Здивованій Василичині казала: «Поки не час. Має бути важливий привід, доню. Ти ж розумієш?» Василичина не розуміла, але ствердно кивала. Нарешті привід знайшовся. Той самий, важливий.

У руці Надія стискала аркуш паперу. Біля ліжка — порожня баночка з-під таблеток. Потім у лікарні констатують смерть через передозування, але напишуть, що хворе серце зупинилося. Ніхто не казатиме про самогубство. Тому що Василичина прибере банку з-під таблеток, сховає записку. Про

записку знатиме тільки Кирило, про таблетки — батько і ще той самий Василь Петрович, який правильно оформить усі документи. Бути трохи чокнутою інколи навіть модно. А на додачу до всього стати ще й донькою самогубці? Це вже занадто оригінально.

Люба донечко! Якщо ти читаєш цього листа, мене вже немає серед живих. Не звинувачуй себе в тому, що сталося. Тараса теж не звинувачуй. Винувата в усьому я і тільки я. Тому що надто слабка, тому що повірила в красиву казку про сузір'я Дів. Повірила, що можу бути зіркою-птахою, єдиною коханою для слабкого чоловіка — і на все життя. Колись бабуся Тереза казала, що сліпо обожнювати можна тільки власних синів, але в жодному разі не чужих. Пам'ятай, Василюк, про це. Я припустилася непоправної помилки. Надто сильно кохаю чоловіка, який не заслуговує мого кохання. У мене є слабке виправдання. Я кохаю чужого сина, бо не маю власного. І тепер мене це кохання вбиває. Воно мучить, терзає і завдає такого болю, що я радше вкорочу собі віку, ніж далі терпітиму. Тарас тебе любить. І, хай там що між нами було, він назавжди залишиться твоїм батьком і опікуватиметься тобою. Він поклявся мені. Я згори наглядатиму, щоб він дотримав слова. Обіцяю. І якщо таки існує те сузір'я Дів, то я не згасну. Поки тобі потрібне буде моє світло, не згасну.

Кажуть, що треба бути поблажливим до ближнього, особливо до того, хто слабший за тебе, хто оступився, вправ у прірву і та прірва його ковтнула.

Будь поблажливою до свого батька. Хоч він потрапив не в прірву — він потонув у болоті. А звідти не повертаються.

Прощавай, доню. Я люблю тебе і завжди любитиму. Пробач мені мою слабкість.

Твоя мама

Після цього світ Василю вкотре репнув, серце знову розбилося. А батько? А батько перетворився на причину всіх її бід. Мама скоїла це із собою через нього. Не через свої невиліковні психічні розлади, серцеві болі чи жалі. Через нього — і баста!

Ішла коридором до головлікаря. Відчувала на собі цупкі людські погляди. Зацікавлені, інколи зневажливі. Не ховала очі. Дзуськи, нехай вони свої відвертають — вона нікому нічого поганого не зробила. Щось вона втомилася від усього. Особливо від людей.

Стукає, заходить. У приймальні порожньо. У кабінеті Василя Петровича розмовляють. Вухом ловлює спокійні чоловічі голоси. Василь Петрович сміється якимсь штучним запопадливим сміхом. Так сміються, коли вислужуються. Василина кривиться, стукає і, почувши трішки роздратоване «Увійдіть!», заходить, трохи зарізко відчинивши двері.

— Василю Пе... — вклякає на місці...

Василь Петрович не сам.

— Василиночко, любонько, заходьте! От і добренько. Я тут збігаю в терапевтичне відділеннячко, деякі паперові справочки треба владнати.

І то терміново! Ви ж тут поки без мене погостити. Кхм-кхм...

Василь Петрович, попри дебели статуру, досить спритно обминає і гостя, і Василю та блискучо вистрибує з власного кабінету, щільно причинивши за собою двері.

— Здрастуй, доню! Радий тебе бачити.

A dark, textured background with a hand silhouette. The number '4' is centered in the upper part of the image, flanked by dots. Below it, the word 'ПРАВДА' is written in a stylized, white font.

· 4 ·

ПРАВДА

Правда буває різною. І в кожного вона своя. Коли вам кажуть, що існує одна істина і сто правд — це не кокетство, це дійсність. Кирилова правда була схожа на правду його мами Андріани Анатоліївни і дуже відрізнялася від правди юної Лілі. Кирило таки дуже добре знає велику і не зовсім дружню родину Ліщуків зі Жвирки. Тому що один із найліпших його робітників — це Василь Ліщук. А він рідний брат Лілі. І до всього хронічний алкоголік. Час від часу напивається, і то до чортиків. Кирило жалів Ваську, бо людина непогана, просто безвільна, і тому навіть пробував чоловікові допомагати боротися із хворобою. Ваську примусово лікували. І гіпнозом, і медикаментами, і підшиванням — усе намарно. Той тримався до

пори до часу і знову повертався до оковитої. Так, Кирило частенько бував удома в Ліщуків. Тому що йому і справді по-людськи шкода дітей із цієї сімейки. Легковажні батьки привели на світ аж сімох. Діти трималися купи й допомагали одне одному чим могли і як могли. Василь був найстарший, і відповідальність перед меншими в нього найбільша. Василеві двадцять один. А найменшій сестричці Ніночці тільки чотири, ще в школу не ходить. Убогість вилазить з усіх дірок — і в хаті, і на подвір'ї, та й у головах цього непутящого сімейства, множитья на тотальне безгрошів'я, на ледачу матусю й на батька-випивоху. А дбати в цій родині є про кого. Братам-близнюкам — Владові й Володі — лишень десять. Сестрам: Аліні — вісім, Оленці — шість, Ніні — чотири. Шістнадцятирічна Ліля в них за маму, а Василь — за тата. Тож коли вперше приїхали з Павловичем, бригадиром, то зопалу таки хотіли звільнити Василя. Але коли побачили ту вбогість... Так, Кирило не збирається кривити душею і говорить як є. Ліля йому і справді подобається. Ні, не як жінка, а як доброзичлива й турботлива дівчинка, на чиї плечі доля поклала таку величезну відповідальність за життя менших братів-сестер. Так, Кирило їй щиро співчував, але він може запрягтися всім святим, що не спав із Лілею. Так, вона пропонувала йому себе. Наполягала навіть. Та, скоріш за все, через убогість і безвихідь, тому що жити так, як вони живуть, — це суцільне жажіття і безпросвітні злидні.

— І нам із тобою цього не зрозуміти, Василичко, тому що в нас нормальні батьки. Попри

різні там дивацтва. І твій тато Тарас — не найгірший варіант батька. На жаль, це правда, люба. Тому що твої і мама, і тато завжди тебе любили, піклувалися про тебе, дбали. А існує ще один варіант батьківства. Недобатьківство. Коли злидні на злиднях їздять та злиднями поганяють. І тоді люди ладні на все. Навіть на те, щоб власну доньку як найвигідніше «продати».

І пані Галина придумала, як ці торги організувати. Вирішили, що в ролі покупця я — найпривабливіший варіант. Написали сценарій. Я не знаю, чи доклалася Ліля до материних фантазій, найімовірніше — ні, але вона таки чомусь погодилася брати в цьому участь. У Лілі був день народження. Мене запросили. Я не дуже хотів, але Василь майже наполягав. Казав: «Мусите бути, бо сестричка Ліля — то найдорожче, що в мене є. До всього, обіцяю при вас оковитої зовсім не пити». І я поїхав. Привіз подарунки, і не тільки для Лілі. Продуктів там накупив, виношампанське і... Стали гоститися. Я сказав тост, трохи ковтнув вина... Прокинувся вранці в чужому ліжку, голий. Звісно, навіть без трусів, а біля мене така сама гола Ліля. Худе, миршаве, ребрами світить і цнотливо руками затуляється. Тільки очі та губи мають барву. А решта біле як сніг. Як то побачив — мало не помер. Що я накоїв? Якщо я по п'яній її «того», то який же я покидьок! Вона така тендітна, наче з кристалю, розбити можна... Ех!.. «Кирило, — казав я собі, — але ж ти наволоч! Каструвати тебе, дурня, треба. Свиня безсовісна». І пригадати ніц не можу. А дівка перелякано

зазирає в очі й завчено говорить: «Тепер ми з тобою чоловік і жінка. Любий мій, коханий! Я ж була незаймана». До кімнати увійшли мати, п'яний батько, п'яний Василь, малі брати й сестри, зачали мене всяко обзивати, звинувачувати у згвалтуванні, погрожувати міліцією. Спочатку я навіть повірив у те, що переспав із Лілею. А якщо вона справді незаймана і я став причиною такого безчестя? Як я міг? А може, і міг, сп'яну... Хоча таки зовсім не пригадував — чи бодай торкався дівчини. Випив міцної кави, а родина радісно похмелилася й закусила всім тим, що я привіз. На столі стояв компот, який мати дітям пити заборонила і бігцем забрала зі столу, пояснюючи тим, що він начебто скис. Я задумався. Холера, а я той компот вчора пив. Точно, ще перед вином. І пані Галина мені його наливала. Хто їх, тих селюків, знає, може, мені щось до того компоту й підсипали і я через це геть нічого не пам'ятаю? І тоді вирішив ось що: Ліля поїде зі мною в сокальську лікарню. Її оглянуть лікарі — якщо є сліди насильства та гвалтування, то нехай батьки напишуть на мене заяву. Бо якщо я в п'яному вигляді себе не контролюю й кидаюся на всіх жінок без розбору, то треба мене ізолювати від гріха подалі. Став збиратися, примушував Лілю їхати зі мною. Вона перелякано дивилася на матір, наче шукала в тій порятунку. І тоді Василь не витримав. Він уже майже пропив своє здоров'я, але не честь. Сказав, що забагато хорошого я для нього зробив, щоб так мене підставляти. І що насправді нікого я не гвалтував.

Мене непритомного роздягли догола, кинули на ліжку, туди ж поклали голу Лільку, яка мала пантрувати, коли я прокинуся, а потім улаштувати сцену зі згвалтуванням. Ось як усе було. Пані Галина кинулася з кулаками на Василя, ледве її від нього відтягли. Батько ж зачав обзивати сина, який сказав правду, довбнею та кретином. Ліля розридалася. Після цього випадку я до Жвирки ні ногою. Час від часу присилаю когось із хлопців з харчами для дітей.

А оце нещодавно я зібрав своїх робітників, щоб роздати премії. Гарно попрацювали, навіть швидше закінчили будівництва, аніж планувалося. Премію заслужили. Випили по чарчині, розговорилися. І про футбол балакали, і про бокс, і про жінок, звісно ж. І тут хлопці причепилися до мене. Кажали, що я жених завидний, що правильно чиню, бо не кваплюся з женячкою. Ліпше сто разів відміряти, а раз відрізати. А я візьми та й бовкни, що збираюся цього року одружитися і тому не ліпший від інших. Хлопці давай випитувати: хто моя наречена, як звати, де працює. То, мабуть, зайве випите так по-дурному розв'язало язика. Бо навіщо було говорити такі відвертості чужим людям? От я їй сказав, що мою наречену звати Василина Коморовська, вона лікар-педіатр, ми заручилися і на осінь плануємо весілля. Звісно, Василь передав мої слова батькам. Він і справді тішився з того. Сприймав мою радість як свою. Казав, коли щасливий шеф, то щасливими мають почуватися і працівники. Несподівано наступного ранку на роботу разом із братом приїхала Ліля.

Дівчина була вагітна, її круглий животик добряче випинався над затісними штанцями. Вона верзла якусь дурню про любов до гробу і про її розбите серце. Про те, що мене Господь покарає за нечесність. Скиглила, просила отямитися та повернутися до неї. Це було так огидно, Василюк. Бідне дівча, яке заплуталося і яке дорослі використовують. І ті дорослі — її рідні батьки.

На жаль, тільки цим не закінчилося. Я не думав, що ситуацію доведуть до абсурду. Ліля та її батьки надто далеко зайшли у своїй брехні. Для чого таке чинити? Вони вдерлися до нас у квартиру, пообзивали негарними словами моїх батьків, здійняли переполох у мами на роботі, пишуть усякі заяви та скарги в різні інстанції, ширять плітки. Тепер от і до тебе добралися. Сьомий місяць вагітності в Лілі. А де раніше були, якщо навіть припустити, що я до цього причетний?

Ось і вся правда, Василюк. Можеш вірити, можеш — ні. Вирішуй сама. За два місяці Ліля народить, і я буду наполягати на тесті на батьківство. Щоб усі запитання та звинувачення спростувати. Тільки от Ліля чомусь того не хоче... Поки не хоче, але через суд її примушу. Заради тебе, Василюк, щоб і крихти сумніву не залишити у твоєму серці.

Ось такі слова говорив Василюку Кирило. У Кирило була своя правда... Ось така правда була в Кирило. І вона дуже хотіла йому вірити цієї, такої теплої серпневої п'ятниці. Цього бездонного літнього вечора, напоєного глибокими зорями,

високим небом і любов'ю... Його любов'ю до неї. І вона сказала «так», але...

Перед тим була ще розмова з рідним татом. Геть непроста розмова. Може, і добре, що вони врешті поговорили. Після дошкульних слів, кинутих в очі батькові на похороні мами, надто багато води утекло і вона встигла примиритися із собою. Хоча маминого листа й завчила напам'ять. Він, той лист, і досі в неї лежить. Береже його мов зіницю ока. Заховала в «Кобзарі» Шевченка, на двадцять сьомій сторінці, там, де про Катерину... Чи могла того листа спалити, викинути чи порвати? Могла, але хіба від цього щось зміниться? Хіба її батько з убивці перетвориться на янгола? Навіть якби лист перетворився на тлін — існує ще її пам'ять. А вона не дозволить забути. Василина пам'ятає кожен звук та кому в цьому листі. Бо то останні мамині слова, які хоч не промовлені вголос, однак сказані серцем, і Василина не може їх забути. Бо забути означає від тих слів відмовитися. Інколи вона бере із собою «Кобзар» і йде до мами на могилу. До мами і до бабусі Терези. Вони поховані поряд. Василина сідає на лавку, кладе «Кобзар» на коліна. Розгортає його на двадцять сьомій сторінці й читає мовчки маминого листа, читає повільно і довго, кволо перебираючи слова й раничи серце буквами, а потім захлинається-душиться слізьми. І трохи легшає, біль непоправної втрати помалу відступає. А тоді читає вголос — і для бабусі також — Шевченкову «Катерину». Але іншу «Катерину», веселішу:

*У тієї Катерини
Хата на помості,
Із славного Запорозжя
Наїхали гості.
Один Семен Босий,
Другий Іван Голий,
Третій славний вдовиченко
Іван Ярошенко.
«Зїздили ми Польщу
І всю Україну,
А не бачили такої,
Як се Катерина».*

Побачення з мамою завершується сумом і відчуттям приреченості. Одвічної жіночої приреченості. Невже вона закінчить так само, як бабуса й мама? Сама з дитиною на руках. І згадувалася тоді чомусь Гертруда Коморовська, далека-предалека родичка. Може, тому, що її доля здавалася ще трагічнішою від долі мами та бабусі. Кохати, бути коханою, подарувати світу плід того кохання — і бути вбитою батьком свого коханого, жорстоко і підступно. Чи весь чоловічий світ такий? Кохання не сильніше за гроші. Гроші його завжди перемагають. Принаймні поки приклади тільки про це і свідчать.

Батько стоїть, мов витесаний із граніту, з білого й холодного. Якийсь увесь закам'янілий і такий далекий, наче з іншої галактики. Так, у кожного з нас власна правда, уперта й безкомпромісна. І, здається, Василина знає, що

в батьковій правді на першому місці. Тарас Іванович зумів нав'язати всім знайомим власну правду. Його колишня дружина мала хворе серце і тому померла. Не через нього, у жодному разі. Лишень через хворе серце. О, так! Звісно, він може це довести. У нього є висновок патологоанатома. Він береже його як зіницю ока, навіть при собі носить копію. Про всяк випадок, як доказ власної правди. А оригінал у сейфі тримає, заламінований, поруч із коштовностями теперішньої дружини. Тарас завжди хапатиметься за той доказ, як потопельник за соломинку, якщо хтось надумає його вгріти веслом істини по чолі, і тоді... А що тоді? Що?

Василина й далі мовчки розглядає батька, а той німує, стоїть ні в сих ні в тих, переминається з ноги на ногу. Вона пригадує, як два роки тому він таки змусив його вислухати, і причина була вагома. Тітка Криволіниха, тобто кохана дружина Кароліна, подарувала Тарасові сина. У Василя з'явився брат, на двадцять три роки молодший. Старалася зовсім про нього не думати. Бо це ображало пам'ять про маму. Батько підстеріг її після роботи біля воріт. Лепетав щось про любов до ближнього, про вміння пробачати й забувати. Про те, що кожен із нас має право на помилку і на її виправлення. Про те, що і правда в кожного своя. «О, так, звісно. Знову за рибу гроші». Вона обсипала його холодними іскрами з очей та жорстоко кинула в обличчя:

— У мене немає батька, отже, немає і брата. Забирайся з мого життя. Щоб я тебе тут більше

не бачила. І його не хочу знати. І його матінку, Зміївну Криволіниху теж.

І він забрався. Мовчки, підтюпцем, навіть не стараючись іще раз із нею «про це» поговорити. «Ех, тату, тату, цікаво, а що б ти робив зі своєю правдою, якби прочитав маминого листа?» Тільки Василина цього батькові не скаже і листа не покаже. Це зажорстоко щодо рідних людей, навіть якщо вони ренегати. І ще тому, що вона таки любить його, отого лицеміра та зрадника, тому що він подарував їй дитинство, а в тому дитинстві — так багато щастя й тепла. Інші того ніколи не мали й не матимуть. І раптом згадала Василина сумні очі вагітної Лілі. Ні, вона точно ніколи такою не стане. Вдихнула й на видиху майже одним словом вимовила:

— Привіт, тату! Я рада, що ти тут. Поговоримо?

Якось буденно то вирвалося. Бо після похорону мами вони нормально і не розмовляли. Згадувала той день. Цвинтар у зимовій тиші. І батько чомусь від неї ні на крок не відходить. Не дає побути з мамою наодинці. А все прагне завести розмову й торочить про потребу перебратися жити до нього, у Львів, перевестися на навчання до львівського медичного. Бо так для всіх буде ліпше. Ні-ні, він не змушує її жити з ними, тобто з ним, тьотею Кароліною та її донькою. Він купить Василині у Львові квартиру, і вона там житиме сама. Але якщо вона захоче з усіма, він буде тільки радий.

Серце її плакало. Душа кровила. Як він може — тут і зараз? Невже він не усвідомлює всієї правди

про себе? Злісно кинула: «Ні. Я звідси нікуди не поїду. Чуєш, не поїду! Ти нічого так і не второпав? Я не зважаю на всі твої довідки та судмедвисновки, тату, — я знаю страшну правду. Це ти вбив маму. Зрадою. Тому я не хочу тебе бачити. Ніколи. І не дзвони мені. Іди геть. Дай попрощатися з нею. Іди».

Він пішов, але не покинув спроб порозумітися. Уперто телефонував, наполегливо приїжджав. Тільки вона не відчиняла йому, не зустрічалася з ним і не розмовляла. І він змирився. Дав їй спокій і час для роздумів. Просто через друзів-знайомих тримав її на оці та під своєю опікою. Чи здогадувався він про існування того, останнього, маминого листа? Ні. Батько просто знав істину, яку замаскував власною правдою, бо інакше... Бо інакше треба було б услід за мамою напитися таблеток.

— Маєш поганий вигляд. — Василина говорила чесно. — Сідай.

Батько сів. Він здавався зовсім старим. Щойно Василина зрозуміла: він геть посивів. Якось ніколи не роздивлялася батька ось так, зблизька. Усе приймала його через внутрішні проблеми та побоювання. А тут... Перед нею сидів утомлений життям чоловік, сивочолий, у дорогому костюмі, при краватці, при грубих грошах і добрих статках, із чудесною кар'єрою, але нещасливий. Якийсь облізлий, без вогню в очах, зі вселенською печаллю в погляді. І Василені стало його жаль. Як буває шкода смертельно хворого. Навіть не так. Як буває шкода вовка в зоопарку,

що його вполювали хитрі мисливці, уполювали через обман, запхали в золоту клітку, добре годують, напувають, показують людям — і всі ним захоплюються. Але з вовчою сутністю вільного як бути? Що вовку з нею робити в золотій клітці? Тату, тату, навіщо було наш прекрасний ліс міняти на чорт його зна яку там клітку?

Василина зітхнула.

— Ти постарів. Щось пізніє батьківство не дуже молодить. У тебе все гаразд, ти не хворий? Пробач, що не хотіла тебе бачити. Причину ти знаєш. Як і я знаю інше, просто так ти б ніколи сюди не прийшов. Ти мені щось маєш сказати, тату? Кажи.

І він сказав. І вони проговорили десь годину. Чи розсталися вони як батько і донька? Навряд. Але ворогом для неї він уже не був. Принаймні крига на річці порозуміння для Василички скресла.

І тому вона так уважно слухала Кирила, згадувала розмову з батьком і знала, що її «ТАК» стане тоді щирим, коли Ліля таки народить, тест на батьківство зроблять і не потрібна буде для цього згода Ліщуків. І навіть воля Кирила не дуже буде потрібна. Усе для неї організує батько. Тому що... Він їй набагато більше завинив. Він сам запропонував. Отак просто. Дізнався від головлікаря про непросту ситуацію — і відразу ж примчав. Говорив чи не вперше з нею як з дорослою, а не як із хворою чи вередливою дитиною. Сказав, що зробить це в будь-якому разі. Навіть якщо вона цього не захоче. Тому що ця чужа дитина завжди буде стояти між Василичкою

та Кирилом. І Василина погодилася. Вона дочекається, коли Ліля народить. Вона мусить знати правду. Бо якщо це брехня, то...

То що? То нічого. Просто нічого. І, може, вона поїде з цього міста, залишить у ньому своє розбите серце, могили бабусі й мами. Поїде, бо інакше потрібно буде знову вкотре склеювати-тулити до купи скалки серця, різати об них душу, обливатися кров'ю. Світ від того не стане ліпшим чи гіршим. Просто в ньому побільшає на одну брехню чи на одну правду.

• 5 •

ЗЛОЧИН І КАРА

Жовтень увірвався у ворота міста холодним проливнем. Василина куталася в довгий теплий плащ, голову від негоди захищала хустиною й каптуром. Парасоля від дощу не дуже рятувала. Той шмагав мокрими батогами по обличчю, старався залізти під каптур. Вітер, здається, дмухав одразу зусібіч. Була така негода, у яку, старі люди люблять казати, добрий господар на вулицю навіть пса не випустить. У Василини не було господаря, і псом вона не була. Тож мусила йти на роботу. На неї чекали в поліклініці малі пацієнти з батьками. Розуміла, що мокрінь тих хворих нажене до медичного закладу ще більше, аніж приходять зазвичай. Та супилася не через роботу й не через негоду. Роботу свою вона дуже

любила. А в природи, як відомо, не буває поганої погоди. Це стосувалося погоди в душі.

До неї раптом стали приходити сни. Це вперше після повернення зі львівської психіатричної лікарні. Чи сумувала вона за снами? Звісно, ні... Тому що той сон, який вона бачила, коли впала в кому, час від часу повертався в споминах якимись гидкими фрагментами і вона старалася якнайшвидше відігнати це лихо від себе. Теперішні сни вперто притягували до себе спомини про той, давній сон, який хотілося просто забути. І не лише про сон. Не хотілося згадувати про батьковбивцю Яна Проклятого, прив'язаного до старого склепу непростими гріхами, про чоловіка, душа якого не має спокою, бо зависла між світом живих і світом мертвих. Відчувала інтуїтивно: зовсім поруч щось недобре відбувається чи от-от має статися.

Якби вона вірила у відьом і чаклунок зі знахарками вкупі, уже б напитала якусь. Хоча б у всезнайки Олюньки. Бо та про потойбічно-езотеричне все добре знає, навіть якісь глупі газети на цю тему купує і розважає інколи Василю розповідями про те, як у сусідньому селі сімнадцятирічну юнку викрав НЛО та проводив на ній свої нелюдські експерименти. І та бідна цнотливиця від гуманойда завагітніла й народила зеленошкіру дівчинку, зовсім без волосяного покриву, не було в неї ані брів, ані вій — лише чорні великі очі без білків. Василина дивувалася Олюньці: має ж бо медичну освіту, а вірить у таку нісенітницю... А проте... Інколи Василю здавалося,

що українці — це нація приречених на марновірство. Бо вони наче й вірять в Ісуса, ходять щонеділі до церкви, чемно сповідаються, принаймні перед Паскою мало не всі, — і паралельно щедро вдаються до послуг бабок-шептух, ворожок, приворотів, підкладів, закликають і друзів, і ворогів. Якби енергію та завзяття цього народу направити на справжніх винуватців усіх бід нації, що б сталося? Та нічого б не сталося. Українці придумали б собі нового ворога поміж себе. Як у тому бородатому анекдоті про двох сусідів. В одного з них здохла корова, і він прийшов просити допомоги: «Сусіде, дорогий! У мене біда — корова здохла. Поможіть зі стайні винести. Дай Бог, у вас здохне, я вам тоді віддячуся, теж поможу».

Печально посміхалася своїм думкам. Спеціально згадуючи оті бородаті анекдоти, бо відчуття лиха густою хмарою висіло над нею. І все через сни. Через оті сни. Чомусь вона знову блукає тими страшними лабіринтами в'язниць-монастиря. Безкінечні порожні келії, які дуже скидаються на камери, двері з ґратами й залізними важкими засовами. Арки, старі склепіння й моторошна тиша. Навіть темрява, яку минулого разу відчувала на дотик, кудись запропастилася. Лишилися смуток, сутінки й німа тиша, що зловісно висіла в повітрі. У тому сні Василина переважно стоїть на місці, бо не хоче тривожити тишу, а коли набридає стояти й вона починає йти, лопіт її босих ніг, які ступають кам'яною долівкою, боляче ранить спокій. Лець чутні кроки — і ніде нікого. Та вона нікого й не шукає. Чи

шукає? Вона чомусь змушена ходити лабіринтами свого сну. Не хоче цього, але... Сон уперто її щоночі туди повертає. І Василина щоразу засинає, учепившись рукою в Лунницю, просячи когось невидимого про захист. І той захист отримує — знає напевно. Бо жодного разу уві сні не втрапила в халепу. Звідкись вона знає: той лабіринт із коридорів і келій — не просте місце і рано чи пізно в ньому з'явиться *він*. І дівчина зовсім не хоче з ним зустрітись.

Василина навіть до сповіді ходила, сумно переповіла душпастирю про власні проблеми та сни. Він сказав, що все закінчиться, щойно народить Ліля. Говорив з нею, як психотерапевт. Нічого нового не почула. Промовляв батьковими словами. Та це не допомагало. Сни й далі мучили Василичу. І тоді вона вирішила сіллю свяченою хату обсипати та маку-видюку, що на Спаса посвятила, собі під подушку покласти. Теж нічого. Потім були свячена вода й паління свічки стрітенської. Не допомагало. Тому що і батько, і душпастир мають слухність: проблема в ній самій, а не в якомусь зовнішньому впливі когось там на неї. Проблема в її голові. Отой лабіринт із келіями для злочинців. Зараз доля завела її в лабіринт, от свідомість і вибрала собі для «демонстрації» відповідний сценарій. Він неприємний, але іншого, на жаль, немає. Ліля народить, зроблять тест на батьківство — і всьому настане кінець. Снам теж. І складеться в них із Кирилом усе якнайліпше. Вона дуже цього хоче. Та й хіба не заслужила?

Кирилко, її коханий Кирилко. Він став іще уважніший та ніжніший, щодня зустрічає з роботи, проводить додому, готує вечерю, по сто разів на день телефонує й перепитує: що їла, як спала, чи нічого не болить? Інколи Василені здається, що він замолює перед нею якусь провину. Бо та його зайва опіка скидається на бажання зробити все можливе, щоб вона забула чи не згадала. Про що? Василеня не знає. Але навіть у дитинстві в її люблячій родині дівчинку так не опікували. Бо це занадто. Бо дитині треба навчитися спочатку падати, щоб ходити, розбивати коліна, щоб долати перепони... Мудрі батьки це розуміють і дають змогу і падати, і спинатися на ноги, і розбивати коліна до крові, і загоювати рани, і знову падати. Це ж досвід, без якого не навчишся ходити. Але вона давно вже ходить, упевнено стоїть на ногах. Чому тоді Кирило вперто відмовляється дозволити їй пересуватися? Винний. У чому ж? Невже дитина його? Але ж тест усе покаже й докаже. Чи він надумав підмінити результати тесту? Підкупити тих, хто з ними працюватиме? Та йому це не вдасться, тому що тест робитиме її батько.

То винен чи ні? Згадала свого коридорного цвіркуна. Ото вже потіха! Не захотів у вересні її сад покидати. Приблудився до хати, точніше, до веранди. І вечорами сюрчить-надривається, промовляючи голосом літа. А сьогодні, під ранок, коли Василеня прокинулася, знову вся мокра через переживання після блукання коридорами-лабіринтами в'язниці-кляштору, і вибігла на веранду, щоб вдихнути прохолоди, цвіркун раптом

замість звичної мелодії завів іншу: «Винен-винен-винен-винен».

Ось уже й поліклініка, недбало прихована завісою дощу. От і місце її праці. Прийшла. Лихе передчуття кольнуло серце. Спинилася як укопана. До всього пригадала свій нинішній сон. Бо завіса дощу над Сокалем, сіре небо у високості прочищають пам'ять. От чому вона сьогодні така налякана прокинулася. Сон не був схожим на попередні. І вона знала чому.

Сон перегорнув урешті сторінку. Крім безтолкового блукання коридорами монастиря-в'язниці з'явилося ще дещо. Одна келія завжди була зачинена. Важкий залізний засув, замок-колодка. І Васирина просто проходила повз, зовсім не маючи бажання туди потрапляти. Лишень якось кинула оком на дверне віконце. Усередині порожньо. Тільки збиті з грубих дощок нари, прикриті якоюсь сірою рядниною. І це вже дивно, бо в інших келіях-камерах якщо нари і є, то нічим не прикриті. І Васирина не встигає як слід подумати, бо сон уперто веде її далі коридорами. Тільки не цього разу. Тому що двері прочинено і вона може увійти. Васирина ступає боса по кам'яній долівці. Тільки пилюка та дрібні камінці під ногами. Зайшла і остовпіла. Бо в тісній кімнаті, сірій і непривітній, була одна дивна річ, яка робила ту камеру особливою. І це не сіра ряднина на тапчані, не побгана брудна подушка в кутку, така ж сіра, як і рядно. Під заґратованим маленьким віконцем, яке стримить так високо над підлогою, що кризь нього видно тільки клаптик

сірого неба, з'явилася ніша. Вона до половини була закладена цеглою. Минулого разу, коли зазірала сюди крізь двірне віконце, її наче не було. Василену магнітом потягнуло до ніші. Підійшла впритул, глянула досередини. Нічого не видно. Запхала туди руку, пальці намацали холодну гладеньку поверхню якогось прямокутного предмета. Рішуче потягнула його на себе. То була скринька, срібна, блискуча. Повертіла її в руках. Скринька мала на собі узор, досить акуратно й майстерно вигравіруваний. Придивилася уважніше. З одного боку герб. Напевно, якоїсь заможної графської родини. У неї зі зворотного боку Лунниці зображено щось схоже. Не таке точнісінько, але також герб. Треба запам'ятати малюнок, а вранці записати на папері й пошукати в геральдичних довідниках. Звідкись знала, що це важливо. Під гербом цифри: «1700–1772». З іншого боку скриньки та на кришці чітко проглядався незрозумілий символ — перевернутий хрест, із півдугою на повздовжньому рамені, повернуті догори роги-дуги. Стенула плечима. А тепер що? Мабуть, спробувати відчинити скриньку. Василену крутить її в руках, пальцями намацує майже непомітну ямку, натискає на неї — і скринька відчиняється. Те, що бачить там дівчина, лякає до божевілля. Але вона не встигає ані добряче налякатися, ані зомліти, тому що жахливе звіряче ревіння наповнює стіни монастиря-тюрми безумно знайомими звуками. Через це кров холоде в жилах, хочеться стати невидимкою і забратися якнайшвидше та якнайдалі. Василену похапцем

зачиняє скриньку, повертає на місце, розуміючи: якщо зараз не втече, то її застукають на гарячому. І вона знає, хто... Уже чутно важке й нахраписте гупання. Монастир-тюрма оживає, наповнюється життям, бо... Господар повернувся?

Василина кидається до дверей. Краєм ока вихоплює під сірою рядниною щось дуже-дуже знайоме, схоже на той підклад-замовляння на смерть, який робила її матінка на батька, але в тому всьому вона раптово впізнає дуже знайому хустинку, білу, в червоненькі квіточки. Та нема часу на згадування, де вона могла її бачити. Василина вибігає в коридор, озирається на двері, силою зачиняє їх. На дверях грубо витесано ті самі цифри, що й на скриньці: «1700—1772». Наче дати народження й смерті. Василина не озираючись біжить геть. Протинне гупання за спиною не затихає. Але нічого не стається. Бо вона прокидається у своєму ліжку під наполегливе стукотіння крапель дощу за вікном.

— Василю Тарасівно, що з вами? Ви наче мару побачили? — Тривожний жіночий голос виводить її з заціпеніння. Медсестричка Надя перелякано торсає її за рукав. — З вами все гаразд?

— Так-так, дякую. Але треба обов'язково записати це в Щоденник. І про дати, і про герб теж, особливо про той дивний символ на скриньці. Роги-дуги, повернуті догори. Бабуся не помилялася. Мертвого не можна двічі вбити. Він живий, але він у пастці. І тільки час від часу нагадує про себе, — говорить безбарвним голосом сама до себе.

— Василю Тарасівно? Ви про кого? Хто мертвий? Кого не можна двічі вбити? Що з вами? — Медсестра Надя трішки налякана. Невже ті чутки про Коморовську правдиві? На Кульпарківську просто так не втрапляють.

— Ні-ні, Надюшо, усе гаразд. Просто дещо забула вдома. От задумалася. Не зважайте, — старається вкласти в слова якнайбільше спокою, і це їй таки вдається. Бо Надя вже навіть усміхається, і вони разом рушають у бік поліклініки.

На роботу, на роботу, до хворих дітей, до чужих проблем, свої зачекають, бо ти й так поки не знаєш, як їх розв'язати.

Василина вбігає в приміщення поліклініки, стріпує з плаща дощ, скидає каптур. Вітається з дівчатами на ресепшені. Ті заклопотані, бо відвідувачів, попри невдатну погоду, хоч греблю гати. Кажуть, що вірус грипу різновидності Б цьогоріч як ніколи рано заявився в місто. І принесло його, говорять ті ж самі всезнайки, нічною холодною зливою. «Та ні. Це не грип. Усього лиш сезонний вірус», — подумала Василина і рушила до себе. Але до кабінету на другому поверсі вона так і не дійшла. Дорогу їй перегородили. Руки в боки — перед нею виросла дебелина постать. Була вбрана в довгий, аж до землі, синій напівпрозорий дощовик із клейонки. Василина впізнала маму Лілі, пані Галину. Її вставне мутне око витріщалося зараз особливо зловороже.

— Ну шо, сучко! Нарешті. Прийшла. Тіши-сі, мугирячко. Шо така захекана? Змоклась? Нічо, відігріє. Коньяком з чаєм. Але спочатку

потішсі. Аж підскакую від щастя, бо першою тобі се вповім. Є привід. І здоровий той привід, і живий. На зло тобі та всім ворогам, отим клятим Базилевичам. Ліля, моя донечка люба, нинька вродила дівку. А той чорт, шо звеці Кирило, навіть піврубля не передав. П'ятдесят один сантиметр, три п'ятсот. Здоровісінька. Як тепер спати будеш, скажи? Безсовісна, скурва дочко! Шоб тобі тіко дідьки лисі снилисї. І вугілле гаряче в роті. Ти ж забрала батька в дитини. Ти. Я проклинаю тебе моїм материнським проклетєм, чула. Та ше не пізно. Бо коли ти відступисї від нього, від того хлопа-пустобреха, то й прокляте моє не впаде тобі на голову. Чулась?

Василина завмирає. Хапається за Лунницю. Через одяг це зробити важко, але їй здається, шо відчуває її підтримку. Бабуся обіцяла, шо все буде добре. З нею нічого поганого не станеться. А якщо з нею нічого не станеться злого, то і з її дитиною теж, чи не так? Тому шо не станеться, тому шо вона перед цими людьми ні в нічому не винна. Раптом одноока жінка зривається з місця та кидається до Василини. Але не встигає щось недобре заподіяти дівчині, бо наче з-під землі з'являється батько, а за ним слідком чоловік у міліцейській формі. Василина не витримує, від напруження і від пережитого сльози самі навертаються на очі.

— Тихо, тихо, моя хороша. — Лагідні батькові руки пригортають її, і вона зовсім-зовсім не проти цих обіймів. Вона знову маленька. Вона колись

так не хотіла виростати — і правильно не хотіла. Чому дорослий світ так болить, так важко і страшно болить?

Її батька дуже добре і знали, і пам'ятали в сокальській поліклініці, та й у місті загалом. Дехто поважав, дехто відверто боявся, дехто відкрито задрив. Звісно ж, Тарас Іванович Коморовський завжди був пестунчик долі. Ось тепер він не просто зять дуже впливового в державних лікарських колах чоловіка, заступника міністра. Він очолює обласну лікарню і, кажуть, незабаром теж перебереться до Києва, слідком за тестем. Тож окрім поваги й заздощів у людях з'явилося те, чого Васирина ніколи не зрозуміє. Звідки воно береться? Запопадливість перед вищим чи перед тим, кого вважаєш вищим за місцем, яке він посідає на ієрархічній драбині... Підлабузництво. Яке його коріння? Примітивне бажання перетворитися на раба заради примарних привілеїв, становиська в суспільстві, кар'єри... На обличчі чоловіка чи жінки написано: вони тебе або ненавидять, або зневажають, або ти їм огидний, але вони настирливо й упевнено говоритимуть тобі приязні слова, патокою лестоців обмазуватимуть від п'яток до маківки, цілуватимуть твої сліди, прибиратимуть за тобою... Васиρινі ставало недобре через потік таких фіміамів. І щоразу, коли батько з'являвся в кабінетах поліклініки, де вона працює, та патока лилася бурхливими потоками, заляпувала і її. І хоч вона вперто ховалася від цього, та не завжди вдавалося. Тож батькові не вартувало ніяких зусиль

на другий день по народженні Ліліного немовляти взяти мазок із ротової порожнини дитини. У Кирила мазок теж узяли. Тарас Іванович поставив майбутнього зятя перед фактом: перевірятимуть не ті, кого той знайшов для цього, а його добрі друзі, які зроблять усе якісно та швидко. І Васирина раділа, що Кирило навіть утішився з цього. Сказав, що тепер його ніхто не запідозрить у підтасовці фактів, у разі потреби — на суді.

У Лілі дозволу для перевірки на батьківство ніхто не брав. Навіщо? Вислуховувати чергову дозу брутальщини? Вона чітко дала зрозуміти, що ніколи на це не піде. Тому поки можна відносно спокійно спати, принаймні ті дванадцять днів, поки триватиме перевірка. Ліля та її родина тим часом поводитися зухвало. Вони замучили всіх: і батьків Кирила, і родину сестри, і Василичину, і навіть керівництво поліклініки. Погрози, вибиті шиби у вікнах квартири та в поліклініці. Біля хати Василичини цілодобово чергувала патрульна машина, бо одного вечора, поки дівчина була на роботі, до помешкання хтось заліз. Побив вікна, потрощив посуд, порозкидав речі. Але ні прикрас, ні грошей, що лежали в шкатулці, зловмисники не взяли. Очевидно, прагнули просто налякати. Сусіди напередодні нікого чужого поблизу не бачили. Та це було й не дивно. Жовтень, темніє швидко, до того ж дощова погода, яка вже тиждень висить над містом, геть не сприяє вечірнім прогулянкам. І тільки коли посипалося бите скло, сусіди здійняли рейвах. Хтось викликав міліцію, хтось зателефонував Василичині на роботу,

а хтось — батькові у Львів. Тим часом мама Лілі, пані Галина, знову припхалася в поліклініку. Правда, досередини її не впустив охоронець, і вона, стоячи на майданчику перед входом, десь із півгодини, поки наряд не приїхав, викрикувала прокльони та обіцянки, що наступного разу не вікна потрошить у будинку, а голову тій молодій багатій курвезі розіб'є, щоб знала, як красти чужих наречених і сиротити дитину. Тому приставленою до хати Василяни патрульною машиною не обійшлося. Назирці за дівчиною завжди ходив охоронець. Спочатку Василяна нервувалася через це, але, коли в аптеці її мало не облила кислотою якась бомжиха, замирилася.

Потім з'ясується, що цю бідну нещасну безхатченку за півлітра оковитої «найняли». Жінка, за описом дуже схожа на пані Галину, і найняла. Оскільки бомжиха була п'яна, то не дуже пригадувала, яка та насправді з вигляду. Навіть вставного ока не запам'ятала. Описувала в загальних рисах. Висока, розповніла — та й по всьому. Бомжисі замовниця доволі докладно розтовкмачила суть проблеми: «Та молодичка носить у собі дідька. Потрібно плюснути їй в обличчя свяченою водичкою — і дідько втече. Я зробити то не годна, бо тота пані та той чортик, який вселився в неї, мене добре знають». Бомжиха й повірила. А за півлітра оковитої — тим паче! Добре, що бомжиха доволі довго розкорковувала посудину зі «свяченою водою» і ще довше тупцювала з нею перед здивованою Василюю. Дівчину і справді ошелешив вигляд убраної в мокре дрантя жінки, яка

переминалася в неї перед носом, виводячи в повітрі складеними докупи трьома пальцями щось на кшталт хреста і злісно мугикаючи: «Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа!» Коли бомжиха стала тикати посудиною з рідиною в бік Василяни, сильна чоловіча рука доволі вчасно перехопила її, і охоронець заступив дівчину собою. Рідина пролилася на підлогу, кілька крапель обпекли шкіру чоловіка й бомжихи.

Тому Василяна старалася не слухати ані шушукань у себе за спиною, ані образливих криків на вулиці від геть незнайомих людей. Чомусь Ліля для всіх раптом стала жертвою, а Василяна перетворилася на підступне стерво. Батько просив доньку взяти відпустку за власний рахунок чи лікарняний на час, поки робитиметься аналіз ДНК. Василяна не погоджувалася. Зачинитися вдома? Від кого? Від язикатих людей? Ніколи. Власне сумління набагато небезпечніше, аніж пащекуваті люди.

Одне тішило: сні відступили. А чи просто вона геть погано спала і часу на них не було. А замість надумувати дурниці вона читала... Багато і різного, але переважно світлі та щасливі історії про красивих людей, про добро, яке рятує, і про світло, яке завше перемагає темряву.

З Кирилом вони майже не бачилися. Вирішили, що поки не стануть дратувати драконів та з'являтися на людях разом. Вірніше, то батько порадив так учинити, а вони не заперечували. Кирило став неговірким і геть сумним. Чула то в його голосі, коли телефонував і казав, що й далі її любить

і хоче, щоб то все якнайшвидше закінчилося. Того хотіли всі: і вона, і її батько, і родина Базилевичів, і подруга Олюнька, і ті близькі люди, які вірили Кирилові й Василіні.

Осінь сумна погода не додавала барв до Васириноного настрою. Вона вирішила поки не казати ані Кирилу, ані будь-кому про свою вагітність. Було задосить інших проблем. Дитинка всередині гарно поводиться, розвивається, дивиться з матушею красиві фільми, мультики, слухає найкращу музику — тато Тарас подарував Василіні купу записів. Батько поступово перебирав на себе роботу янгола-охоронця, і Васирина не заперечувала. Може, то обіцяне бабусею диво? «Я завжди пильнуватиму тебе!» Можна й так пильнувати, через очі та дії сина, хіба ні?

Пізній жовтень буквально за кілька днів обтрусив запізнілі яблука зі всіх гілок у саду. Навіть ті, які людські дбайливі руки не могли струсити і залишили для птаства. Жовтень подбав і про останні листочки, бо не зоставив на гілочках жодного. Листопаду жовтень зовсім не залишив роботи, таким нахрапистим і завзятим цьогоріч удався. Вечорами, коли не періщило, Васирина заварювала собі м'ятно-ромашкового чаю, закутувалася в плед і виходила на дерев'яний ганок. Всідалася у крісло-качалку, яке так любила бабуся Тереза і яке після її смерті стояло переважно порожнім. Васирина часто засиджувалася до ночі, тихо погойдуючись у такт вітру чи пісні, що на той момент звучала всередині, та старалася в темряві, яка була геть чорною, бо небо майже не бачило місяця

й зір, розгледіти давню свою приятельку — білу лебідку, що її злі люди перетворили на злісну каргу, у якій доживають свого віку приречені люди. Чи нелюди.

Такими вечорами-ночами добре думалося про майбутнє. Про те, якою вона буде мамою. Уже не була так певна, що носить під серцем дівчинку. Хоча дуже хотіла донечку, яку назвала б Терезою-Надією. І стала б нарешті щасливою. А якщо народиться хлопчик? То нехай! Зрештою, яке то мало значення? Любити його чи її вона буде не менше, аніж любить саму мрію про дитину. І розповідатиме своїй крихітці казки. Добрі бабусині казки. Світлі, чарівні, найліпші. А коли її маля виросте, то розповідатиме притчі. І в такі миті здавалося, що вона таки бачить поміж хмар проблиски місяця, що він наче дослухається до її мрій, старається розгорнути товстий саван хмар. А вони мокрі й важкі, тому й не піддаються.

Лілю виписали з пологового відділення тільки на десятий день. Бо дитина підхопила жовтушку. Причиною були різні резус-фактори крові малятка й матері. Прописали курс лікування. Олюнька не витримала і таки пішла подивитися на малу. Прийшла, окрилена, і щасливо повідомила приемну новину: «Танцюй, Василюк! Мала тої брехухи Лільки, крадійки чужих наречених, геть не схожа на Кирила. Анітрішечки. Кирило смаглявий, кароокий, має густі чорні брови. Та й Лілька — чорнявка кароока. А маля... Цілковита протилежність. Шкіра бліда як сніг, волосся біленьке-біленьке, можна сказати, геть сиве, вії на очах теж такі,

і дуже-дуже сірі очі». Василина тільки стенула плечима. Мала могла вдатися в когось із родини. Таке буває.

А потім... Потім настала дощова субота, за нею неділя. І знову лило так, що світу білого не видно. І Василина сумно дивилася на сірий сумутний світ, на патрульну машину, яка досі мокла біля її воріт. Ніхто до Васишини не приходив, і вона нікуди не йшла. У п'ятницю мама Кирила принесла величезну торбу смаколиків, посиділи на кухні, попили чаю, потеревенили про се про те, поскаржилися одна одній на погоду і низький тиск. Василина налила Андріані Анатоліївні й собі коньяку. Жінка свій залпом випила, Василина тільки пригубила і так, щоб майбутня свекруха не бачила, вилила в горнятко з водою. Андріана Анатоліївна, подумавши, що Василина все-таки випила, печально зітхнула:

— Ти дуже дивна, Василинко. Я вже думала — ти вагітна. Та ти п'єш коньяк... Ех... Сумно мені. Але то, мабуть, до всіх бід ще й осінь додає сумутку. Як воно дожити до снігу? Хай би впав та світ звеселив. Мені здається, що цьогоріч навіть погода плаксиво переживає те, що відбувається з нами. Знаєш, навіть мій товстошкірий Сергійко, якого, здавалося, нічим не проймеш, дуже переймається. Хоч і ніц не каже. Бродить сам не свій. Навіть ото до церкви заповзвся на вечірню ходити. Наче його щось гризе, Василинко. І я знаю — що! Бо воно нас усіх гризе. А якщо та Лільчина дитина — таки наш онук, тобто онучка? Як бути? Усе ж — рідна кров, га? І ти

сину моему такої зради не пробачиш, правда ж? Не пробачиш!..

Василина заспокоювала пані Андріану, говорила якісь пусті, але добрі слова. А в серці знала, що не пробачить. Якби ж то не клявся, а чесно зізнався, що *було*... Один-єдиний раз, по п'яні чи по дурості, але *було*... А він заповзявся твердити те саме: «Ні! Не винен!» З плеча рубанув і тримається свого. І то так щиро, що Василина вірить усім серцем.

Підігріла налисники, полила малиновим варенням, заварила жасминового чаю... Неділя... Кинула погляд на стінний годинник. Дванадцята. Вона задовго спала. Але сьогодні можна. Тому що неділя. На диво, спала цю ніч надзвичайно міцно. І навіть їй дещо снилося.

Знову.

Білі пухнасті хмари бігають швидко-швидко небом, і так швидко, що вона не може встигнути бодай оком зачепитися за якусь одну. А поміж тими хмарами кривава заграва. І така та заграва червона, якась зловісна, чи що. І розуміє Василина, що ті хмари мусять так швидко бігати, тому що, коли спиняться, заграва проллється на землю червоним. У небі щось вибухає. Мить — і хмари з білих стають червоними, і тільки одна-одненька лишається незаплямованою. Біла, біла, біла.

Тріпнула головою. Лихий той сон, не ліпший від лабіринтів. І від спомину про той сон не легшає.

От-от зателефонує Кирило. Випила чаю, слухаючи дощ за вікном. Телефон мовчав. Годинникова

стрілка вперто долізла до двійки. Василина зітхнула, не втрималася, сама набрала Кирила. На тому боці вперто не брали слухавки. Набрала ще один номер. Ані в батьків Кирила, ані в сестри не відповідають. Зловісні червоні хмари зі сну затягували її світ. Серце важко загуло в грудях. Вона вже знала: щось сталося... Непоправне... У двері хтось несміло постукав. Вона якусь мить лежала на дивані, накрившись із головою пледом. Їй причулося, їй причу... Постукали ще раз, уже вимогливіше. І голос за дверима, батьків голос, геть надломлено і трохи винувато загукав: «Відчини, доню. То тато! Відчини, будь ласка!»

Вона неквапом підвелася. Серце наче спинилося в грудях, ноги зробилися ватяними, не хотіли слухати. Але примусила себе йти... Раз-два, раз-два. У голові, наче у фільмі зі сповільненою зйомкою, Василина бачила потрошену машину, яку підім'яла під себе якась вантажівка. Вона впізнає машину. Номери. Цифри. Стоп-кадр.

Батько дивився на Василю з болем і розпачем. Пригорнув до себе — мокрий плащ холодив її щоки, — мокрими рукавами притулив до мокрих грудей. Вона того не відчувала. Бо вже знала правду. Передвісники-хмари їй розповіли.

— Бідна моя дівчинко. Пробач мені за все, пробач. Я нездара, який не тільки завдає тобі болю, я той, хто приносить погані вісті. Відтепер я завжди буду поруч, навіть якщо ти мене проклинатимеш і гнатимеш геть. То кара за те, що я з мамою скоїв. Ти думаєш, я не усвідомлюю своєї провини? Я щомиті каюся і готовий спокутувати

це. Тільки чому він? Такий молодий. Кирило розбився. На смерть розбився. Розумієш? І тепер усі ці аналізи ДНК ніц не варті, тому що його нема. Уже нема й не буде. Пробач мені, дитино. Пробач, бо я тобі про це кажу. Хлопці з ДАІ хотіли самі повідомити, але... Я вирішив, що ліпше так. Від мене почувеш правду. Знаєш, він не мучився. То миттєва смерть. Секунда чи три — і все. Кінець.

Секунда-дві-три... Мокрий асфальт, мокре небо, червоні хмари, криваві дзвони, вантажівка, що перевищила швидкість, і гальма, які відмовили. Осінь приречена на смуток... Біль... І знову дзень-дзелень... Цього разу не серце розбилося. Шматок її душі відколовся і розлетівся на друзки. Цього разу не склеїти. Ухопилася рукою за Лунницю. Їй зараз потрібна сила всіх жінок з роду Коморовських — щоб не збожеволіти.

• 6 •

ЧЕРВОНА ЗАКЛАДКА

Вона ледве його впізнала. Сергій Кирилович перетворився на сторічного діда. Лежав у ліжку, змарнілий, худий, із неакуратно підрізаною бородою й заплутаним волоссям на голові. Медсестра, зобачивши Василену, кивнула, наче привіталася, і чомно вийшла з палати. Можливо, упізнала її, а можливо, то був вияв доброго виховання. Василену подумки подякувала жінці. Не хотілося мати свідків своєї несподіваної присутності тут. Опустилася на стілець, поруч із ліжком хворого. Батько не хотів її саму сюди пускати, але... Василену таки переконала його, що паралізований літній чоловік їй нічого поганого не заподіє, як і вона йому. Їй захотілося востаннє глянути в очі панові Сергію. Востаннє, бо більше

вона сюди не прийде. І не тому, що він може будь-якої хвилини померти, просто не дожити до ранку. А тому, що за тиждень у неї починається нове життя. Вона врешті зважилася на переїзд до Львова. Батько має слухність: місце проживання таки визначає внутрішній стан твоєї гармонії — або її цілковиту відсутність. Батько купив для неї двокімнатну квартиру, поруч зі своїм помешканням. Підшукав хорошу роботу. В обласній дитячій лікарні. Це те, що тепер найпотрібніше. Соломинка для потопельника.

Свідомість Сергія Кириловича надто довго живе в майже недвижимому тілі. Навіть ворогу не побажаєш такої муки. Бути цілком паралізованим, однак усе чути, розуміти — і не могли обізватися. Лікар, який провадив його, сказав, що до пацієнта майже ніхто не приходить. З рідних — точно ніхто. Ані донька, ані дружина, ані зять. Василина не мала права їх за це засуджувати. Найважче пробачати найріднішим. Вона це знає. Правда, Базилевичі не відмовилися від хворого. Вони найняли палату на одну особу, справно платять за неї, оплачують послуги медсестри, санітара, лікаря. Усі чекають, коли інсульт іще раз накриє приреченого чоловіка чи той, який він уже переніс, доб'є його остаточно. П'ять місяців лежати овочем, геть утратити здатність розмовляти, можливість рухатися... Якщо Бог хотів одразу покарати людину за всі її гріхи, то виконав це на відмінно. Не треба пекла, коли за життя маєш таке чистилище. Воно по тілу Сергія Кириловича проїхалося танком. А по душі? Хтозна, чи він покався в тому,

що накоїв? Ніхто з лікарів не знав, скільки триватиме ця мука. Уже не давали прогнозів. Але й рідні не квапилися якимсь чином наближувати край. Здається, Господь також був на їхньому боці і не поспішав.

Василина розв'язала шалик, розчепила гудзики на шубці. У палаті спекотно. І все ж — чому вона тут? Що хоче побачити? Бо почути паралізованого не зможе.

Згадувала похорон, наче в тумані. З труни навіть не знімали віко. Бо не було чого показувати. Кирилове тіло наче пропустили крізь м'ясорубку. Лілі, яка з дитиною їхала з ним на задньому сидінні, відірвало голову. Малу якась сила викинула з машини ще до того, як вантажівка зі своєю важкою поклажею перетворила новеньке БМВ на купу залізяччя. Мала була запакована в м'який комбінезон, і їй геть нічого не сталося. Називали це дивом, Божим Провидінням. І коли підроспіли рятувальники, дитя мирно спало, запхавши пальчик до рота й солодко його посмоктуючи. Василина згадала бабусину притчу про прокляття та благословення. Чим є ця дитина для світу? Дитина, яка вмить осиротіла і так щасливо врятувалася.

Той страшний недільний ранок розпочався для Кирила дуже рано. О сьомій годині його підняв з ліжка телефонний дзвінок. Про це Василені розповість Андріана Анатоліївна. Телефонувала Ліля і заплаканим голосом, затинаючись, казала, що їй набридло терпіти приниження, що вона не хоче перетворитися на таку стерву, як її мама. Тоді

додала ще якісь важливі слова. І після почутого Кирило відразу зібрався й помчав на термінову зустріч. Матері сказав, що Лілю й дитину привезе сюди. Тому що Ліля в дечому хоче зізнатися. І це дуже важливо. І поки вони повернуться, то і тато, який збирається до церкви на службу, і мама обов'язково мають бути вдома. Особливо тато. Мама хай покличе сестру з чоловіком. Бо що більше свідків — то ліпше. Кирило був веселий, і Андріана Анатоліївна подумала, що ця малолітня брехуха врешті зрозуміла всю абсурдність ситуації та в присутності свідків захотіла розповісти, хто справжній батько дитини. Василю вирішили поки не турбувати.

А потім... Потім сталася аварія. Мертвий син у морзі перед очима посивілої з горя матері. Ні, не син — шматки сина. Того, що залишилося від нього. Рятувальники збирали Кирила по шматочках, віддирали від асфальту та решток машини. Пані Галина, мати Лілі, накинулася на пані Андріану з кулаками, звинувачуючи в убивстві доньки.

Василина погано пам'ятає похорон. Батько вколов їй щось заспокійливе. Перед тим вона мусила зізнатися йому, що вагітна: ліки не мали нашкодити дитині. Батько зажурено кивнув і ні на мить не відходив від доньки. Було багато вінків, жінок, які ридали, заплаканих чоловіків, свіжих квітів. Навіть погода, здається, змилювалася над людьми. Несподівано в Сокаль повернулося запізніле тепло із сірими нитками бабиного літа. Сонце лагідно висушувало сльози,

павутинки заплутувалися у волоссі людей, у маківках квітів. Священик плаксиво й урочисто провадив панахиду, бліда наче сніг Василина не зводила очей з чорного рота могили, яка за мить назавжди проковтне її справжнє велике кохання. Його закопають разом із тим самим шматком її душі, який відколовся, щойно вона дізналася про смерть коханого. І вона знала, що вже нікого так не любитиме, як Кирила, що навряд чи стане щасливою, але... Вона мала жити... Заради того, нового життя, яке носила під серцем. Бабуся Тереза колись сказала: «Сліпо обожнювати можна тільки власних синів, але в жодному разі не чужих». Василина це добре запам'ятала. Тепер вона не схибить. Нізащо.

Батько справив їй лікарняний, і кілька тижнів вона залишалася майже наодинці зі своїм сумом, час від часу перериваючись на розмови зі священиком про вічне. Той приходив до них додому на запрошення батька, нібито попити чаю. Тато завжди був поруч, наче тінь. Василина не запитувала його, чого не повертається до Львова. Він кілька разів телефонував туди і щось стихшено комусь пояснював. Вона не вслухалася в слова. Їй було достатньо знати, що батько поруч. А решта геть не мала значення. Тому що вони чекають на дитинку. І, можливо, у неї народиться хлопчик. Пробач, Терезо-Надійко. Сина вона назве Кирилком. Ох, як то буде гарно, гарно...

Усе йшло так, як мало йти. Смерть зрівняла рахунки та припинила безглузду війну між Базиле-

вичами й Ліщуками. Але не задовольнила свої апетити. Двох жертв виявилось замало... То сталося на сороковий день по Кириловій погибелі. До них у хату після церкви зійшлися люди — пом'янути. І то не тільки найближчі родичі, а й друзі. Батько Василина та мама Кирила все організували як слід. Згадували Кирила, його дитинство, школу. Він був прекрасною людиною, і кожному з присутніх його бракуватиме. Василина сиділа, печальна й німа. Бо ніхто з наразі присутніх у кімнаті — хіба крім її тата — не розумів до кінця її внутрішнього болю й розпачу. Вона перевершила навіть свою сумнозвісну родичку Гертрудю Коморовську, яка таки побралася з коханим Станіславом і народила йому сина, хоч поплатилася за це життям. І бабусю Терезу вона теж обійшла: коханий просто кинув її з дітям, якого вона ще не народила. Василина ж носила під серцем дитину від любого чоловіка, якого вже більше ніколи не буде.

Поминальний обід добіг кінця. Люди поволи розходилися. Тато попросив залишитися Кирилових батьків, сестру Маргариту та її чоловіка Павла. Мав нагальну справу, яка всіх їх стосувалася.

Розсілися, здивовані й печальні. Стали слухати: — Є одна невідкладна справа, дорогі мої Базилевичі, що всіх обходить. Здається, нема серед живих Кирила, тож і цього питання ліпше не порушувати. Але... Саме для того, щоб вибілити його честь і гідність, я мушу довести цю справу до кінця. Ви вже зрозуміли, що це стосується тих самих аналізів на батьківство, які на моє прохання

зробили мої друзі. Та почнімо, мабуть, від початку. Після того як донька Лілі захворіла на жовтушку й породілля з малою залишили в пологовому до цілковитого одужання, я уважно переглянув і вивчив усі аналізи дитини. Попросив зробити додаткові. Аж раптом здивовано виявив, що навіть з аналізу крові можна легко довести: Кирило не батько малої Лілії Ліщук. Однак це сталося тоді, коли вже взялися до ДНК-перевірки, тож я вирішив не зупиняти цей процес. Проти таких людей, як пані Галина, треба мати залізні докази.

Зараз я вам поясню, що до чого. Кирило мав четверту групу крові, резус плюс. Ліля — другу, теж резус плюс. За всіма медичними приписами в дитини мала б бути друга, третя або четверта група крові, звісно ж із плюсовим резусом. У маленької ж виявився негативний резус, тому вона й захворіла на жовтушку. Це буває, коли мама й новонароджене мають різні резуси. Але ж... Звідки взявся той мінусовий резус? Я ще раз звірив групи крові і... Кирило точно не батько Ліліного немовляти. У дівчинки перша група крові, резус мінус. Її біологічний батько має будь-яку іншу, тільки не четверту, як у Кирила, групу крові. Звісно, я чекав результатів ДНК. Щойно їх отримав, подивився і... отетерів. Тому що аналіз на дев'яносто дев'ять і дев'ять відсотка свідчив, що таки Кирило є кровним родичем новонародженої. А як тоді бути з групою крові? Отже, хтось помилився. Я замовив повторний ДНК-тест. І знову отримав той самий результат. Ті ж самі дев'яносто дев'ять і дев'ять відсотка. Але група крові й резуси

свідчили про інше. І тоді я поїхав до Лілі. Розповів їй про свої сумніви щодо резусів і групи крові. Трохи полякав можливими захворюваннями малюї. І вона раптом мені зізналася. В усьому. У брехні теж. Вона назвала справжнього біологічного батька дитини та благала мене поки нікому нічого не казати, обіцяла, що сама все виправить. Я дав їй час на роздуми до понеділка. Ліля задзвонила Кирилові в неділю.

— Я нічого не розумію, Тарасе Івановичу, чому тоді вона захотіла бачити нас усіх: мене, Сергія, доньку, зятя? Для чого їй здався цей показовий виступ? — печально заговорила пані Андріана. За цих сорок днів після смерті сина вона дуже схудла, здавалася майже прозорою. — Невже Лілька хотіла впасти на коліна й покаятися?

— Покаятися? Ну що ви! На таке я не сподівався. Мені раптом стало цікаво, як вона виплутуватиметься із цієї брехні. Я навіть думав, що під час проведення аналізів на групу крові та резуси сталася якась помилка, і... попросив перевірити всі показники ще раз, тому що кров не водиця, тому що наука майже не помиляється.

— Кров — це те, що робить нас особливими, — кволо промовила Василина. Вона згадала слова бабусі Терези.

— Так, доню, особливими. Маєш слухність, — підтвердив батько.

Він підвівся з крісла. Підійшов до вікна:

— Але перед тим, як ви дізнаєтеся правду, мої любі, хочу сказати таке. Василюк вагітна, вона чекає на дитину. І ця дитина — таки Кирилова.

Тарас говорив наче до вікна. Але його всі добре розчули. Кров ударила Василині в голову. Вона якось винувато заусміхалася. Незчулася, як опинилася в обіймах Андріани Анатоліївни, потім її обнімали Маргарита з чоловіком, говорили якісь добрі слова, плакали, вітали, сміялися, знову плакали. І тільки Сергій Кирилович сидів, наляканий і пригнічений.

Нарешті всі заспокоїлися. Усілися на свої місця. Андріана Анатоліївна вдячно дивилася на Василю, шепочучи собі під ніс: «Дякую, Боже, за Твою милість».

Батько Василинини ступив крок у бік пана Сергія. Уважно подивився на того і промовив:

— Дев'яносто дев'ять і дев'ять відсотка свідчать про те, що Кирило — кровний родич новонародженої. Кирило може бути батьком цієї дитини або її рідним братом. Ви, мабуть, здогадуєтеся, Сергію Кириловичу, про що мені розповіла Ліля, чи не так? Ви ще маєте шанс на мінімальне виправдання. Самі зізнаєтеся чи я скажу правду? Майте врешті мужність.

— Зачекайте, повільніше! Я геть нічого не розумію. Тарасе Івановичу, про що йдеться? Сергію, не мовчи! — Андріана Анатоліївна випустила руку Василинини. Усім тілом подалася до чоловіка. — Не мовчи, Сергію! Ну? Про що він? Кирило не батько дитини, але він може бути її братом. Тобто... батько ти?

Сергій Кирилович хапнув ротом повітря, наче риба, яку викинули на берег, відсахнувся від жінки. Чоловікове обличчя вкрилося червоними плямами.

Він засовався в кріслі, нервово закліпав очима. Кирило так був схожий на батька! Очі, ніс, губи, лоб... Хіба що волосся. Сергій Кирилович колись був блондином, і залишки тої блондиновості проглядалися лише на бровах і віях. Волосся на голові було геть сиве.

Усі очі дивилися в бік Сергія Кириловича. Він утупив погляд у руки, які поклав на коліна, наче першачок у школі. Сидів, згорблений і дуже-дуже самотній. Урешті заговорив:

— Я не хотів, щоб усе так сталося. Я не знав. Якби ж то наперед усе передбачити... То все випадок. Пристрасть. Остання, бо в моїх літах таке рідко трапляється. А тут Лілечка. Юна та зваблива. Я не знав, що все так обернеться, чесне слово, не знав. Вони мене в той день добряче підпоїли. І це було тільки раз — я про секс, — і то по п'яні. Я ж жива людина, не патик. Знаєте, хлопці, як то буває? Ти, Тарасе, точно знаєш. — Пан Сергій здійняв очі на Василюниного батька. Той гидливо відвів погляд. — Вона... Вона... Вона казала, що все буде добре. Обіцяла мені. Вона така молода, і вона сама все зробила. Я був п'яний як чіп, нічого-нічого не пам'я...

— А-а-а-а-а-а-а-а-а-а! — перебив монолог чоловіка розпачливий крик Андріани Анатоліївни. Вона відскочила від нього, наче від прокаженого. Сум, розчарування, образу, біль, суміш усього найпечальнішого і найпекельнішого впала тінню на всіх.

— Тату, — озвалася Маргарита, — отже, батько дитини — ти?! Чому ж ти мовчав?

— Я не міг. Я не знав. Я злякався. То ж випадковість. То було тільки раз, один тільки раз! І я теж не був певен, що то моя дитина. Вона ж і з іншими спала. А потім стало запізно.

Сергій затулив обличчя руками, весь затрусився наче в пропасниці.

— Я мав то розповісти раніше, але... Як усім вам пояснити — чому? Ви ж не зрозумієте. Я ж не думав, що все так повернеться.

— Ти вбив свого сина. — Андріана Анатоліївна кинулася до чоловіка. Пополотніла вся, її трусило не менше, аніж його. Нахилилася над ним і кричала так, що захотілося заткнути вуха, затулити очі, щоб не чути й не бачити розгрому, спричиненого волянням бідної жінки. — Чи розумієш, що ти і твоя малолітня хвойда вбили мого сина? Мого рідного синочка?!

— Я не знав, не знав, що воно так... Я ж тільки раз. Я навіть до пуття не пам'ятаю — як. Нічого не пам'я...

Сергієві слова потонули в істеричі Андріани Анатоліївни. Маргарита теж заридала. Павло кинувся заспокоювати дружину, Васишин батько побіг по воду. Одну склянку тицьнув Андріані, другу взяв Маргаритин чоловік. Пан Сергій так і сидів, обхопивши голову руками, похитуючись у такт істеричним крикам дружини й риданням доньки. Андріана Анатоліївна наче збожеволіла. Васирина нажахано дивилася, як спокійна й розважлива жінка, яка вчила її вміння прощати чоловікам їхні слабкості, раптом утратила над собою контроль. Вона перетворилася на фурію. І тепер

Василина її розуміла. Якби то стосувалося тільки подружньої зради чоловіка — бо напевно тих зрад було не одна і не дві, і всі їх жінка прощала, — то навряд чи вона б так поводитися. Тепер то стосувалося сина — і Василина підписувалася під кожним словом, сказаним Андріаною Анатоліївною.

Та враз усе стихло, в одну мить. Після того як Сергій Кирилович упав з крісла й розпластався на підлозі. Обличчя чоловіка перекосила гримаса болю, з рота потекла піна, він заричав і став задихатися. Страшна судома скрутила його тіло. Василина відчула, як клубок млості підкотився до горла. Стиснуло шлунок. Вона рвонула до туалету. Їй бракувало хіба що привселюдно зблювати. Батько кинувся за донькою. Зачекав під дверима, поки тій полегшає, тоді відвів у кімнату, попросив лягти та спробувати ні про що погане не думати. Але не вийшло не думати. Тому що див не буває і світ надто жорстокий, щоб стати дивом. Потім батько звинувачуватиме себе в тому, що так невдало відкрив істину. Але насправді він до цього не причетний. Тітка смерть мала зібрати врожай. Вона і збрала.

Василина дивиться в обличчя Сергія Кириловича, згадуючи той страшний вечір. Який почався одкровеннями і закінчився лікарнею та... смертю... Ще однією смертю.

— Я не знаю, чи ви мене чуєте, Сергію Кириловичу, — врешті зважилася на слова. — Та мені стане легше, коли це скажу. Я не вмю прощати. Навіть не впевнена, чи до кінця простила

власного батька. Але я мушу навчитися. Я довго думала, що маю відчувати до вас. Розлюченість? Ненависть? Щойно вас побачила, то зрозуміла — ні. Жалість? Теж ні. Ви отримали те, на що заслужили. Я знаю правду. Всю. Навіть ваші рідні її не знають. Пізніше тато мені все розповів. Ви не раз і навіть не двічі спали з Лілею. Та це ваша справа. Ваша й Лілі. Я не можу досі зрозуміти іншого: для чого було підставляти власного сина? Шкода, що ви не дасте відповіді. І не тому, що не зможете, а тому, що ви й самі її не знаєте. Ви геть випадково потрапили до них одного вечора. Шукали Кирила. Хтось із його друзів вас до них помилково спровадив. Сказав, що, скоріше за все, ваш син на Жвирці, бо найліпший його плиточник знову запив. Кирила ви не знайшли, але знайшли Лілю і велику забаву. Ліліна родина полюбляла час від часу добряче погуляти, і для того ставало найменшого приводу. Якесь церковне свято — і горілка ллється рікою. От ви і втрапили на таку гостину. Та й почалося... Так, напевно, ви були п'яні того, першого, разу. Але за кілька днів ви повернулися. Уже до Лілі — не на забаву, просто так. Хоча ні, не просто так. Вам сподобалося. Звісно, така юна, така незайманочиста, така безгрішна. Про безгрішність — то я умовно сказала. Так, ви закохалися і стали заїжджати до Лілі, аж поки вона не зрозуміла, що залетіла від вас, що вже при надії. І ви злякалися. Як бути? До зрад ваша дружина звикла. Але це вже не зовсім і зрада — завагітніла ж бо від вас неповнолітня особа. Це вже в'язниця. І тоді ви

підкинули Ліщукам ідею з батьківством Кирила. Точніше, пані Галині підкинули. І вона вхопила-ся за цю ідею. І доньку Лілю чи то переконала, чи то погрозами змусила. Не знаю, чи Ліля вас кохала. Тепер не питаєш. Я припускаю навіть, що так. Дівчинці бракувало справжнього чоловіка поруч. Завжди п'яний батько й питуший старший брат були поганими прикладами. Але я вкотре запитую себе, а тепер і вас: навіщо було підставляти власного сина? Ми цього вже ніколи не довідаємося. Бо ви не скажете. Вам відняло мову, пошматувало душу. Ви навіть не уявляєте, що накоїли. Ви і ваша Ліля. Знаєте, до чого вона додумалася? Вони ж з пані Галиною не планували, що в Кирила з'явиться наречена, яку він насправді до безтями любить? Тож надумали позбутися її, тобто мене. Нема нареченої — нема перепони. Фізично позбутися. Уявляєте? Правда, як Гертруду Коморовську вони мене топити чи душити не збиралися. Принаймні поки що. Я навіть не про обливання кислотою. То могло мене покалічити, але не вбити. Можна, звичайно, найняти вбивцю. Та на таке потрібні гроші, а де їх узяти? І до чого додумалися жінки? Фольклор у поміч. Вони зробили кровне замовляння на смерть. На мою смерть. Ліля навіть мене підступом у палець уколола, щоб отримати краплю крові. Але вколола не тільки мене — і себе подряпала. І в тій хустинці, заговореній на смерть, разом із моєю кров'ю опинилася і її кров. Замовляння спрацювало якнайліпшим чином. Смерть забрала те, що мала взяти. Забрала не

одного. Кілька тижнів тому до нас приходила пані Галина. Ридала, навколішки просила вибачення, каялася. Це вона нам усе й розповіла. Знаєте, а я тепер навіть її жалю. Бідна жінка. Поводиться наче божевільна. Стверджує, що душа Лілі досі не має спокою. Приходить до неї ночами, сідає на ліжку та зачинає голосити. Стверджує, що терпить через брехню та обман страшну муку і що має перепросити в усіх тих, перед ким Ліля завинила. А ще Ліля вимагає віддати доньку, бо дуже-дуже переймається її долею. Пані Галина переконана: покійниця хоче, щоб дитина померла й пішла до неї, на той світ. «Людський розум — то складна система», — говорить тато. Е-ех! Ви ж пам'ятаєте пані Галину? Така повновида, повнотіла жінка. Ви би бачили, що тепер від неї лишилося... Кістки та шкіра. Я не знаю, що буде з її дрібними дітьми, коли вона помре, але те нервове виснаження, яке вона зараз терпить, точно зведе її в могилу. Батько каже, що пані Галині слід обов'язково звернутися до психіатра, він навіть їй направлення до свого знайомого виписав. Ані пані Галина, ані Лілька не знали про мою вагітність. І не здогадувалися, що замість мене забрали життя моєї ненародженої дитини. Зрештою, і ви про це не знаєте. Вам не сказали. Після того як вас відвезла «швидка», у мене відкрилася кровотеча. Вагітність не вдалося зберегти. Навіть бабусин оберіг не допоміг. Медальйон Коморовських не завжди рятує. Бабуся мала слухність, коли казала, що інколи сили віри замало для того, щоб вижити. Цього

разу оберіг не впорався. Тому що нервовий стрес, переживання, плюс фізіологія. Але тільки на цьому мої біди не закінчилися. Я не зможу більше мати дітей. Не мучитиму вас діагнозами. Лікарі фахово все пояснили. Моя дитина померла. Не народившись. І це ви, ви... Ви її вбили. Хоча тепер мій тато вперто себе в цьому звинувачує.

Василина вмовкла. Обличчя чоловіка залишалося незворушним. Жінка зітхнула. Отак поговорила сама із собою. Для чого приходила? Сказати йому, що його брехня перетворила на пекло життя не одної людини? Та він про це і так знає.

Встала, поправила ковдру на тому, хто міг стати їй другим батьком, але вже ніколи не стане.

На столі поруч із ліжком — Біблія. Василина бере книжку в руки. Безліч закладок, залишених чиеюсь дбайливою рукою. Напевне, хтось із медсестричок читає, може, і вголос. Зрештою, то не найгірша книжка, написане в ній варто принаймні почути. Василина розгортає на одній із кольорових закладок. Червоній, єдиній на всю книжку.

«Уважайте на себе! Коли згрішить твій брат, докори йому й, як він покається, прости йому. І коли сім раз на день він згрішить проти тебе й сім раз повернеться до тебе та й скаже: Каюсь, — прости йому»¹.

Василина зітхнула. Старі як світ слова, які так важко сповнити. У палату тим часом увійшла медсестра. Час забиратися звідси? Медсестра поки нічого не говорила, тільки уважно зиркнула,

---

¹ Цит. за: Євангеліє від Луки; 17:3–10.

на якій саме сторінці розгорнула Біблію Василина. Так, червона закладка. Підійшла ближче, взяла з жіничних рук Біблію, погортала її.

— Це вправи для розуму, пані. Ребуси, якщо хочете. Кажуть, що в цій книжці часто трапляються логічні невідповідності, як-от «зуб за зуб, око за око» — і майже поруч «не противитися злому і хто вдарить тебе в праву щоку, оберни до нього й ліву». Я знаю, хто ви і чому тут. Не збираюся виправдовувати пана Сергія чи просити вас по-старатися йому пробачити. Це має статися у вашому серці.

— Так, у серці, — погодилася Василина. І раптом зауважила під халатом медсестри габіт, одяг монашки. Здивовано звела брови вгору.

Медсестра це помітила:

— Це вас бентежить, пані?

— Ні. Зовсім. Шляхи Господні незбагненні, — чесно відповіла Василина. — А можна запитання?

Монашка кивнула.

Василина лише на мить замислилася:

— Скажіть, ви, мабуть, це знаєте: то місія Бога — любити? Чи, може, його місія — карати? А може, таки прощати?

Медсестра-монашка не встигла відповісти. Бо раптом почувся хрип, паралізований чоловік важко задихав, щось забулькало в нього всередині й вирвалося з тіла стогоном:

— Пробач. Пробач. Пробач.

Любов — се тонка матерія. Така тонка, що не завжди її можеш розгледіти, навіть коли вона — це вже ти. Бо людське око налаштоване виключно на візуальне сприйняття, розум — на інтелектуальне, а душа? Вона змушена слухати здоровий глузд, рідко дослухаючись до мови серця. У якийсь момент еволюції людство перестало довіряти серцю, а тільки розуму. Таке, мабуть, творилося і в голові Василини: бачили очі, чули вуха — і німувало серце... Аж поки не настав момент неповернення. Через жахливі обставини. Любов від неї забрали, видерли жорстоко з тіла, убили її. Тонка матерія любові перетворилася на тлін. Світ поволі втрачав кольори. Поступово перетворювався на пустелю.

Після викидня відчуття спустошеності, відчаю, безвиході рвало на шматки. Набігало хвилию і не відпускало. Світ раптом стиснувся в маленьку крапку, і та крапка будь-якої миті могла зникнути.

Батько це добре відчував. Він вирішив наповнити її світ новими відчуттями. І тому Васирина погодилася на переїзд. Вона вирушає туди, де вже гірше не буде. Точно не буде. Чим заповнить вона порожнечу на новому місці? Ще не знає. Вона зсередини порожня, тому що з викиднем і кровотечею, яку лікарі не могли зупинити і не придумали нічого іншого, як... Відігнала підступні думки. Так, вона більше не зможе мати дітей. І, коли здається, що гірше вже не буває, стає ще гірше. Навіть татова теперішня дружина, якій уже за сорок, змогла народити йому сина. Так, у неї є братик, якому два роки. Звати його Теодором, і нарешті вона з ним познайомиться. Васирина жодного разу його не бачила — не могла переступити через це. Тепер настав час побороти власних демонів у собі. І замиритися і з пані Кароліною, а не тіткою Криволініхою, і з собою колишньою, очевидно, теж. Виявляється, що так просто переступити через свою віслючу впертість та давні образи. Для цього треба не так і багато: сісти, й почати розмову, і спробувати почути ще когось, крім себе. У цьому разі — почути батька. Йому, виявляється, мамина смерть теж фантомно і постійно болить, і навіть без маминого останнього листа йому погано, і прикро, і гидко від самого себе.

Добре, що вони порозумілися. Життя таки чогось вартує. Бо в ньому все ж є хтось, кому ти важлива, хто тебе любить. А вона? А вона не зможе полюбити більше нікого, мабуть. Уже точно в її житті не буде ані сина, ані доньки. Ні, вона не стане через це впадати в депресію. Мамині депресивні стани погано закінчились. Вона не повторить її помилок. Вона пообіцяла собі — жити наперекір усьому.

Вийшла в зимовий вечір. Підвела голову. Господи, які зоряні розсипи! Краса! Від морозу дзвенить повітря. Місяць-збитошник повнею хизується. Розкішний пан, сріблястий жупан і дуже-дуже красивий. Вчора був останній день на першій роботі. Гарно її проводжали. Дівчата з педіатрії навіть розплакалися. Олюнька найбільше рюмсала. Василині її бракуватиме. Душа-квітка у дівчини. Чи знайде Олюнька собі врешті пару? Сильно хочеться, щоб таки знайшла.

Хтось із санітарок приніс на хвості новину про дитину колишньої пацієнтки Лілії Ліщук. (Жвирка зовсім поруч. Багато дівчат сюди на роботу навіть не доїжджають — ходять. От і всі про всіх, можна сказати, усе знають.) Санітарка Женя (чи Ірка — обидві вони зі Жвирки, тож обидві в курсі сільських пліток) розповіла сумну історію немовляти, яке в один момент осиротіло. Після смерті Лілі родині Ліщуків треба було вирішити, що з малою робити. Батьки не довго думали — сім'я і так багатодітна, ротів вистачає, тож вирішили підшукати для малої нову родину. Донедавна дівча було в них, поки вони ту сім'ю

напитували. Через це навіть ім'я дитинці не давали. До всього народження малої ані в сільраді, ані в райцентрі дідусь і бабуся чомусь не зареєстрували. Голова сільради й місцевий ксьондз і прохали, і вимагали це зробити. Та хіба хтось їх там чув? Пані Галина все по лікарях-клініках та бабках-ворожках вешталася, свої нічні марення лікувала, бо каже, що після священника їй іще гірше, а старший син із батьком у глибокому й затяжному запої перебували й паралельно немовля якимось пильнували. Плюс решта дітей в няньки бавилися. По смерті Лілі вони стали стовідсотковими круглими сиротами. Сусіди та школа як могли і чим могли тим малим допомагали. Навіть уже подумували розпочати процес позбавлення подружжя Ліщуків батьківських прав. І хтозна, чим би все закінчилося, якби пані Галина враз не одужала. Вернулася додому, навела в хаті лад і привела до тям чоловіка із сином. Кажуть, що ті навіть кинули пити, на роботу влаштувалися. Якусь копійчину заробляють. Правда, як довго це триватиме — ніхто не знає. Бо хіба вони вперше зав'язують? А оце вчора пані Галина в місцевій крамничці перед людьми зненацька зачала вихвалитися. Начебто Лільчиній дитині прихисток знайшли. Її забрала далека чоловікова родичка з Польщі. Та панянка — стара дівка, не бідна і не може мати дітей через якісь медичні проблеми. От і вирішила Катажина — так ніби ту полячку звати — Лілину доньку в дочерити. Ліщукі із радістю дитя віддали. Хоча історія якась темна. Бо про ту примарну родичку раніше ніхто

нічого не чув. Звідки було їй узятися? Ліщуки місцеві, і добре в селі їхній родовід знають. То Галька не тутешня. «Карпатська заброда». Так її місцеві позаочі кличуть. І зачали люди різне про Гальку Ліщукову балакати. Одні переконували, що та на органи дитину продала якимсь заморським лікарям, інші стверджували, що здала в притулок, а спеціально вигадує казна-що. Це ж сором який — при живих і здорових бабідідові-дядькові дитину зовсім сиротити й у притулок здавати. Але, хай там як, малої в родини Ліщуків уже нема. Василина слухала ту оповідь, і відчай здавлював серце. Сум і гіркота великої втрати тиснули на неї. Геть нікому не потрібна дитина, онука Ліщуків, житиме, а її маля, яке любили б і Базилевичі, і Коморовські, уже не народиться.

Василина пригадала слова пані Галини про те, що душа доньки ніяк не може заспокоїтися та просить віддати дитину. Схоже, пані Галина сповнила останню волю Лілі. Та ні, навіть такі, як пані Галина, люблять власних дітей! Не вірилося, що бабуся щось лихе могла заподіяти внучці. Очевидно, говорила односельцям правду. Може, не родичка, та хтось таки в дочерив малу.

Василина ступила в зиму. Легко дихається. Вечір от-от перетече в ніч. Темніє тепер рано. Але то байдуже. Тому що місяць і сніг роблять темряву геть прозорою та дуже світлою. Видно, наче в похмурий день. І видно, і дуже святочно. Під місячним сяйвом міняться снігові коштовності, кляштор-в'язниця білою лебідкою тягне

до неба білу шию, наче має от-от злетіти. Згадала раптом, як вони з татом і бабусею ходили до річки зустрічати красуню нічку. Всміхнулася. Як воно буває часто, лихо й горе вміють навчити прощати. Василина пробачила батькові і свій біль, і мамину смерть. Побачила, але не забула... Не могла. Як тоді бути зі словами «забути — означає пробачити»? А ніяк. Час покаже!

*Ой не світи, місяченьку,
Не світи нікому,
Тільки світи миленькому,
Як іде додому, —*

залунало десь удалині. Хтось красиво виводив гарно поставленим голосом, і той спів здіймався до неба, до місяця й танув у глибині Всесвіту.

І раптом Василина згадала такий самий зимовий вечір, коли ще всі були живі та здорові. Мама Надійка, тато Тарас, бабуся Тереза і повне небо зірок на чорному обрусі. Мама і бабуся після святкової вечері порядкують на кухні. Василині майже вісім, і вона вже така доросла. Тато вкладає іменинницю спати. Сьогодні Святого Василя, а отже, і її свято. День янгола.

— Тату-таточку! Ще одненьку казочку, будь ласка, — просить мала Василинка. — На честь моїх іменин. Можна?

— Хитрюга... І знає, чим мене взяти. Гляди ж, тільки одну — і спати.

— Обіцяю-обіцяю. Буду спати. Буду!

— Добре. Тоді яку? Я не так багато, як бабуся, казок знаю.

Василина підморгнула батькові. Зиркнула у вікно. Там квітнув повний місяць. І випалила:

— Про місяць можна?

— Можна. І про місяць теж буде. Тож слухай.

За тих далеких часів зорі, Місяць, Сонце, Земля вміли говорити, як люди. Вони закохувалися, ходили одне до одного в гості, інколи сварилися і навіть аж до бійки сперечалися. Кажуть, що через уродливицю Землю якимось полаялися між собою Місяць і Сонце. Тому що Місяць закохався в чарівну чорнооку красуню і Сонце теж її влюбилося. А юна красуня в задумі мовчала, бо ніхто не питав — кого ж любить вона? Схоже, для цих двох — Сонця й Місяця — це не мало значення. Вони собі сперечалися, гадаючи, що звабливиця — це трофей, який має належати кращому, сильнішому, розумнішому... І кожен себе вважав отим най-най-най. Це тривало довго, майже вічність. Інколи ці двоє також утомлювалися через сварки, і суперечки на деякий час затихали. Земля навіть звикла до тих пустопорожніх балачок. Як і зорі та космос.

Якось, коли Земля міцно спала, Сонце й Місяць завели нову суперечку. Місяць доводив, що він набагато ліпший від Сонця. Бо не такий гарячий, як воно, і тому не нашкодить красуні. Не спече її в пориві пристрасті, не підпалить і не перетворить на порошок. І що лишень поруч із ним, срібносяйним красенем, чорноока вродливиця буде щаслива. Сонце не погоджувалося.

Називало Місяць підступним блазнем, брехуном, який користується його світлом, тобто сонячним промінням, щоб мати привабливий вигляд. І якщо Сонце не освітлюватиме Місяць, той перетвориться на холодну бездушну каменюку. І до всього ж насправді Місяць — це лишень кругле неоковирне ніщо, крижане й позбавлене жаги, яке геть не вміє любити. Бо себе Сонце вважає великим гарячим серцем, а Місяць того серця не має і ніколи-ніколи не матиме. Сварка переросла в бійку. Місяць просто ошалів від таких образливих слів Сонця. Зачав жбурляти в нього камінням. Сонце теж розійшлося не на жарт і давай поливати Місяць вогнем. І так вони захопилися бійкою, що й незчулися, як каміння зачало падати на Землю. І де воно впало — зробилися гори, і, коли на ті гори втрапляв сонячний вогонь, вони ставали вулканами. Земля стогнала та плакала. Але Місяць і Сонце через бійку її плачу не чули. Вони і далі сварилися. Сльози Землі перетворилися спочатку на ріки, потім стали морями й урешті океанами. Земля розуміла: якщо не перестане себе жаліти, то вся вкриється водою. Але ніяк не могла спинитися, їй так боліло, бо ті, що ще вчора зізнавалися в коханні, чомусь зараз нестерпно мучили її. Ох-ох, вони її не люблять. Вони люблять тільки себе. І тоді в серці Землі крім сліз і болю зародилося ще щось. То був гнів. Земля затремтіла, затрусилася, задвигтіла, перестала ридати. Вона здійняла частину води в небо і зробила її густими хмарами, за якими заховалася і від Місяця, і від Сонця. І тоді

зрозуміла Земля, як добре інколи ставати нічиєю. І зрештою, оті двоє бовдурів не мають вирішувати, з ким їй залишатися. То вона має вибирати — хто з двох їй потрібніший. А може, ніхто. Посміхнулася Земля веселкою. Стрепенулася, пролилася теплим дощем... І там, де впала вода, з'явилися зелені ліси, густі луки. І такими любими й дорогими вони стали для Землі! А Сонце й Місяць і далі сваряться, не вгавають. Зрозуміла нарешті Земля, що вона як жінка мусить бути мудрішою від цих двох. Загриміла над Землею гроза, і так гучно, що Сонце й Місяць її почули. Ураз спинилися. Зачудовано дивилися на ту, через яку зчинилася колотнеча. І Земля сказала — і Сонцю, і Місяцю, — що відтепер сама вибиратиме, з ким хотіла би бути. І сварка тих двох, і перемога котрогось одного для неї тепер не мають жодного значення. І якщо вони такі довбні, то обоє їй не потрібні.

Знітилося Сонце, засмутився Місяць. Незручно якось їм стало, бо поводитися наче не можуть світила, а прості розбишаки. Почали перепрошувати Землю. І раптом збагнули, що, поки вони сперечалися-лаялися, Земля змінилася. Стала ще гарніша — зеленокоса, вбрана в блакитні шати води. Затихло врешті все на небі. Земля тихо та спокійно зажила своїм життям. Сталося так, що відповіла вона врешті на почуття Сонця: нестерпно бути самотньою, особливо якщо ти така красуня і так прагнеш любові. І народився в них синочок, і назвали вони його Днем. Але відповіла Земля і на залицяння

Місяця. Бо Сонце і справді буває нестерпним — воно своїм теплом може запекти до смерті. І в такі моменти Земля втікала від Сонця до свого коханця Місяця. І народилася від того кохання дівчинка, красива й ніжна. Чорноока, як мама, пристрасна, як тато. І назвали батьки донечку Нічкою. Та боялася Земля зізнатися Сонцю в зраді й у тому, що має від Місяця донечку, і тому ховала її там, де Сонця не буває. Але й Місяцю боялася зізнаватися в тому, що народила Сонцю сина — світлоокого красеня. Ховала вона його пильно від очей Місяцевих на тому боці, де Місяць не бачитиме. Ніч і День теж не знали про існування одне одного. Так було найліпше для всіх. І не мали вони зустрітись, бо вночі ніколи не настає день і навпаки. Але Ніч і День таки зустрілися — і, не знаючи, що рідні брат і сестра, полюбилися. І таким сильним було те кохання, що, коли матінка Земля розповіла їм правду, не повірили їй і пішли до Сонця й Місяця на пораду. Усе тайне рано чи пізно стає явним. Так сталося і цього разу. Як лютував Місяць, як сердилося Сонце! Це нечувано, зрада, як вона могла?! І змовилися вони, що знищать Землю, щоб навіть сліду не залишилося на білому світі від такої спокусниці та підступниці. Син День повернеться до батька, Ніч стане нареченою когось зі світил — батько Місяць про любов донечку подбає.

Сорок днів і ночей плакала-ридала Земля, чекаючи свого кінця. Сорок днів і ночей Ніч і День благали батьків змилюватися над матінкою.

І врешті вблагали. Ті погодилися. Але в обмін на це Ніч і День мали поклястися, що ніколи не будуть разом.

Тато вмовк. Василина ж не могла повірити, що це вся історія. Не дихаючи слухала, мовчки просила продовження і таки дочекалася:

— Але так буває, доню, що важко закоханим стримати клятву. Тому що справжня любов, вона така — назавжди.

— Така, як у тебе і мами?

— Така-така, — щасливо відповідав тато.

— Ой, то Ніч і День побралися, так? — радісно заплескала в долоні Василина.

— Так-так. І нікому про це не сказали. І маму вони любили, і пам'ятали, що батьківський гнів міг упасти на голови всіх. І народилася в Дня і Ночі донечка. Красуня кралечка. І назвали вони її... Ну, як ти думаєш, яке ім'я пасувало б доньці Дня й Ночі, онучці Місяця, Сонця та Землі?

— Місяцівна, татку! Це ж так просто. Дуже просто.

— А чому Місяцівна, а не Сонцівна чи Землянівна? — здивувався Тарас.

— Бо Місяцівна звучить гарніше, аніж навіть Сонцівна, тим більше Землянівна. То була б дівчинка-янголятко. Така вся красива-красива! Вона мала б сріблясто-біле волосся, таке, як у діда Місяця. Великі блакитні очі, як у тата Дня, — фантазувала мала Василина.

— О, а що тоді від мами Ночі та діда Сонця? — випитував тато Тарас. — Так не годиться. Якщо від усіх — то від усіх.

— А від інших родичів — нічого, — хитро відповіла Василина. — Не все ж одразу, тату. Я також не на всіх родичів схожа, еге ж?

— Хитра яка, — мовив Тарас.

— Але ж, тату, Ніч і День порушили клятву? І Сонце й Місяць їх покарали, так? Що сталося потім?

— А нічого. Земля досі жива. Є Ніч, є День. Сонце й Місяць про існування Місяцівни нічого не знають. А може, удають, що не знають? Та хай там як, але кажуть, що День і Ніч добре навчилися доньку від усевидячих очей світил ховати.

— У печері? — вгадувала Василина.

— Ні. Хай би яка та печера була найтемніша, але посланці світла, вогники, і туди зазирають.

— На дні океану?

— Ні. Там також не надто безпечно. До того ж чи змогли б любе дитя заховати в найстрашнішому та наймоторошнішому місці?

— Тоді куди?

— Ти ще маленька і навряд чи зрозумієш, — утаємничено сказав тато.

— Я не маленька. Мені майже вісім років. Я зрозумію. Ну скажи. Бо до ранку не засну.

— Ну, добре, добре, скажу. Кажуть, що Місяцівна ховається в красивій новонародженій дівчинці. Душа Місяцівни мандрує з одного людського тіла в інше. І цю таємницю Ніч і День довірили берегти нам, людям. Сонце й Місяць людської мови не розуміють і вчити не хочуть, тож навряд чи коли-небудь дізнаються правду. Допоки будуть народжуватися красуні дівчата — з білим

як сніг волоссям, з голубими оченятами, біло-сніжною шкірою, такі сліпучо-красиві й неймовірно талановиті, — доти й житиме Місяцівна.

— Тату, а тепер Місяцівна теж десь живе?

— Десь живе.

— Може, навіть у нашому містечку?

— Навряд. Я нікого не знаю з такою зовнішністю, яку навігадувала ти.

— Я б хотіла, щоб моя донька була Місяцівною. Тою самою.

— Хтозна, доню... Вирости спочатку. Бо як не будеш спати, то точно не виростеш.

Василина ще довго не могла заснути. Чи правильно вчинили День і Ніч, коли не відмовилися від кохання? Зрештою, вони ж таки рідня. А Земля? Бо хіба правильно відразу двох любити, зраджувати Сонце, бігати до Місяця і навпаки? Про це все дівчинка випитувала в тата наступного ранку. Той розважливо відповідав, що все це казка, що то не насправді. Що в житті все по-іншому, бо регулюється фізичними законами, і що в школі Василені обов'язково пояснять, звідки взявся Місяць і чому Сонце таке пекуче.

Тато мав слушність. У житті і справді все виявилося набагато складнішим.

Василина брела нічним цвинтарем, згадувала татову казку, — і ноги самі її сюди привели. Треба було дочекатися ранку. Так, напевно. Але ж... Той ранок, який від вечора мудріший, завжди має багато свідків. Які озираються вслід, перешіптуються за спиною, мають думки про тебе, і то не

завжди добрі. Деякі навіть пильнують зацікавлено, куди і навіщо ти йдеш. А ось Ніч — вона геть інша. Мама Місяцівни. Переважно тиха й мовчазна пані, яка вміє берегти таємниці. Щось видається Василіні, що батько День також ніц не знає про народження донечки. Бо День іще той пустомел, давно б усім розпятакав. А Нічка жодній душі не розповість, як брела старим зимовим цвинтарем, пробиваючись сніговими заметами, молода жінка Василина. Як хотіла попрощатися зі своїми рідними віч-на-віч, тому що завтра вранці приїде тато вантажівкою, і вона, узявши найпотрібніше, вирушить у нове життя, до Львова.

Василина йшла стежкою біль-менш уторованою. І проходила вона неподалік крипти Яна Проклятого, у якій колись ховалася і мало не збожеволіла. Старий склеп, до якого раніше приходила армія паломників: місцеві чорно-книжники по благословення, відьми й відьмаки по науку, звичайні люди по допомозу. Кажуть, що й чорні меси тут сатанисти проводили, а чаклунки й ворожбити приносили сюди заклади на смерть. Після тої страшної ночі, яку Василина тут пережила, за наказом міськради всі закинуті склепи на цвинтарі було приведено до ладу: відчинені — наглухо запечатано, ті, які перебували в аварійному стані, розібрано. Очевидно, батько постарався. Хай там як, але чомусь після цього паломницький бум до могили батьковбивці майже зійшов на пси. Пояснювали це тим, що нібито ремонтники, порядкуючи крипту Яна Проклятого, випадково порушили

якесь там магічне поле і всі ворожки-відьми-чорнокнижники раптом облюбували червоноградський цвинтар та вже там провадили свої ритуали. Тому наче й боятися вже точно закинутого склепу не випадало.

Однак це скоріше була захисна реакція — захотілося прошмигнути повз це місце якнайшвидше, але... Щось зупинило. Видіння чи хтось реальний? На могилі Яна Проклятого хтось сидів чи щось стояло. Може, пес? Заблудлий собака. То чому він не гавкає? А хіба собаки завжди гавкають? Не завжди, то правда. Хм. А що пові робити на цвинтарі? Холодно ж, ніч. І всі нормальні собаки шукають теплого притулку. Тоді хто чи що це? Людина? Хіба божевільна. А таке цілком може бути. Згадала навіжених, які колись до тої могили приходили по допомогу. Серед них була і її мама. Невже все повторюється? І чар криниці Проклятого знову подіяв? Стишила ходу, ішла повільно, на всі очі вдивляючись у тендітну постать, яка стриміла над гробницею. Вона допоможе — чим зможе. Вона добре пам'ятає свій печальний досвід. Постать заворушилася, навіть, здається, подалася вперед. Повернулася в попередню позицію. І раптом Васирина чітко почула дитяче скигнення, таке проникливе й моторошне. Господи, невже звук шириться від гробниці? Пришвидшила ходу. Уже й страшно не було, місяць добре освітлював дорогу. Звук гучнішав. Точно, це дитяче скімлення. Що тут робить маля? Чи це не маля? Згадала, як у дитинстві бабуся розповідала історії про потерчат — дітей

нехрещених, душі яких по смерті не можуть знайти собі прихистку й невимовно тужать, з'являючись на очі перехожих блудними вогниками та вчуваючись дитячими голосами. Мандрівних вогників тут не було. Ясно бовваніла маленька людська постать і чулося вередливе дитяче схлипування, навіть не плач. Уже могла добре розгледіти білу шапочку на голові маляти. Невже таки дитина? Досі не вірилося, що це все реально. Ось білі рукави сорочки чи светрика здійснюються над головою.

Підійшла так близько, що вже не сумнівалася: на могилі — жива, з плоті та крові — дитина. Господи! Що це коїться? Що за нелюди її сюди принесли й залишили? Для чого? Щоб замерзла й померла? Що за жертву таку придумав найстрашніший і найтемніший чорнокнижник? А вона ще мить тому переконувала себе, що ці темні пройди вже сюди не ходять. Отже, і приходять, і навіть жертви приносять. І коли вже збиралася покликати маля до себе, подати голос, воно перестало хлипати. Наче відчуло її присутність. Натомість повернулося, простягнуло до Василючи рученята й пролепетало наляканодзвінко:

— Ма-ма-ма-ма-ма-ма...

На Василючу дивилася маленька гарненька дівчинка. Те, що вона вважала за білу шапочку, було її волоссям. Воно в місячному сяйві здавалося срібним, мерехтіло блискітками. Біла шкіра, коралові губки, ясно-сірі очі. Мала простягала рученята і лепетала своєю мовою оті два склади, які поки що тільки й знала:

— На-на-на-на. Ма-ма-ма-ма-ма-ма-ма.

— Місяцівно. Моя Місяцівно! Дякую, Господи!

Василина майже бігцем кинулася до дитини, на ходу розстібаючи шубу й розмотуючи теплий шалик.

• ЗМІСТ •

ЧАСТИНА ПЕРША

1. Кляштор над Західним Бугом.. 12
2. Бабуся Тереза 31
3. Тиха сповідь 44
4. Коморовські 57
5. Зрада. 84
6. Тітка Каролініха 102
7. Ян і Марися.. 122
8. Прокляття.. 134
9. Сутінки 148

ЧАСТИНА ДРУГА

1. Кохання.. 168
2. Ліля 184
3. Базилевичі 203
4. Правда. 219
5. Злочин і кара 232
6. Червона закладка 252
7. Місяцівна 269

УДК 821.161.2
К67

Серія «Художня література»
заснована 2018 року

Дизайнер обкладинки *Віталій Котенджи*

Корній Д.

К67 Сузір'я Дів / Дара Корній. — Х. : Віват, 2020. — 288 с. —
(Серія «Художня література», ISBN 978-966-942-826-4)

ISBN 978-966-982-487-5 (PDF)

ISBN 978-966-942-569-0

«Сузір'я Дів» — то плетиво жіночих доль, пов'язаних давнім амулетом, фатальним прокляттям та родинною історією, яка рясно скроплена моторошними таємницями, лукавими інтригами, безневинною кров'ю, підлими зрадами, вражаючою самопожертвою, справжнім коханням, що густим шлейфом тягнеться за Василюю від XVIII століття і до наших днів.

УДК 821.161.2

ISBN 978-966-942-826-4 (серія)
ISBN 978-966-942-569-0

© Замоїська М. І., 2018.
© ТОВ «Видавництво “Віват”»,
видання українською мовою, 2020

Літературно-художнє видання

Серія «Художня література»

КОРНІЙ Дара

Сузір'я Дів

Головний редактор *О. С. Кандиба*

Провідний редактор *О. П. Рибка*

Редактор *М. М. Бірченко*

Технічний редактор *А. Ю. Жога*

Коректор *Г. В. Сологуб*

Дизайнери й верстальники

В. В. Котенджи, В. О. Верхолаз

ТОВ «Видавництво «Віват»»,
61037, Україна, м. Харків, вул. Гомоненка, 10.
Свідоцтво ДК 4601 від 20.08.2013.

Видавництво «Віват» входить до складу ГК «Фактор».

Придбати книжки за видавничими цінами
та подивитися детальну інформацію
про інші видання можна на сайті
www.vivat-book.com.ua

тел.: +38 (057) 717-52-17, +38 (073) 344-55-11,
+38 (067) 344-55-11, +38 (050) 344-55-11,
e-mail: ishop@vivat.factor.ua

Щодо гуртових поставок і співробітництва звертатися:

тел.: +38 (057) 714-93-58, e-mail: info@vivat.factor.ua

Адреса фірмової книгарні видавництва «Віват»:

м. Харків, вул. Квітки-Основ'яненка, 2,

«Книгарня Vivat»,

тел.: +38 (057) 341-61-90, e-mail: bookstorevivat@gmail.com

Видавництво «Віват» у соціальних мережах:

facebook.com/vivat.book.com.ua

instagram.com/vivat_publishing